

Jiří Sahula :

Z husitství do protestantismu.

Ročník XLIV.

Číslo 1.

HLASY

Katolického spolku tiskového.

Z husitství do protestantismu.

V PRAZE 1913.

Nákladem Katolického spolku tiskového. — V komisi
Cyrillo-Methodějského knihkupectví Gustava Francla.

Z husitství do protestantismu.

Historicko-náboženská úvaha.

Píše

Jiří Sahula.

Díl IV.

Vítězná reakce protestantská.

V PRAZE.

NÁKLADEM KATOLICKÉHO SPOLKU TISKOVÉHO. — V KOMISI
CYRILLO-METHODĚJSKÉHO KNIHKUPECTVÍ GUST. FRANCLA.
1913.

Nihil obstat.

Dr. Jos. Tumpach,
censor.

Imprimatur.

Z kníž. arcib. Ordinariátu v Praze, dne 12. prosince 1912,
čís. 17304.

Dr. Jan Nep. Sedlák,
generální vikář.

Tiskem „Politiky“ v Praze.

I. Zmohutnění lutherstva v Německé říši. Posila protestantských Čechův.

Vypsavše konec hrůzovlády Paškovy, věnujme k vůli jasnějšímu seznání událostí další krátký pohled tehdejší situaci v Německu. Luther u věku čtyřiceti let odložil v prosinci r. 1524 svůj řeholní šat. A právě když zuřil nejvíc krvavý boj mezi zpupnou německou šlechtou a utiskovanými sedláky, oženil se dne 13. června r. 1525 s Kateřinou z Bory (Katharina de Bora), jež byla dříve jeptiškou v Nimpču (Niptschen), která, pohrdši životem klášterním, již před tímto sňatkem užívala světských radostí. Ovšem k vůli obraně skutku musil objeviti novou zásadu, protože i mnozí z jeho stoupenců se nad tím činem pozastavovali; na př. jeho přední pomocník, Melanchthon, nazval tento skutek „svrchovaně lehkomyšlným“. Proto Luther hlásal, že byl povinen „příkladem svým ukázati, že manželství stojí nad panenstvím“. Vštěpoval přesvědčení, že manželství svátostí není, že má býti považováno za věc docela světskou. — Tedy dle vzoru pohanských Řekův. O jeho sňatku se psalo: „Slavil sňatek svůj v době, když sedláci od něho svedení byli ubíjeni po tisících. Slavnostními pochodněmi při jeho veselce byly hořící zámky, kláštery i osady. Slavnostním sezváněním bylo zvonění na poplach. Svatební ozdobou jeho byli tisícové lidí pobitých nebo umírajících na horách i na dolinách. Neměl věru srdce

ani pro svoji čest, ani pro hrozné bídy lidu, svedeného od něho samého.“¹⁾ S proslulým Erasmem trpce se usmívali mnozí, že „podnik Lutherův zdá se mnohým jako tragédie, ale jest to spíše veselohra, poněvadž končí svatbou“.

Luthерово stanovisko k selské vzpouře a k manželství ovšem mělo pronikavý praktický vliv všude, kam moc jeho slova dosahovala. Šlechta přitula pouta robotníkům, odpadlí kněží a sběhlí mniši se hájili při uzavírání sňatků, že chtějí užiti „úplné volnosti evangelické“. Rozmařilá aristokracie měla vydatnou pohnutku k horlivějšímu šíření lutherství a k podpoře kněží ženatých. Nové náboženství stávalo se podporou hamizných despotů, kteří chtěli zbudovati trůn krajní nevázanosti na troskách svobody širých davů — pod záminkou šíření evangelia. Lutherův traktát „Proti mordérské a loupežné rotě sedláků“ našel v Čechách ihned velikou zálibu, a pod uvedeným titulem byl r. 1546 přeložen do češtiny. Jaký byl obsah, patrně z úvodních slov: „Tyto knížky sou dobrým oúmyslem, ke cti a chvále Pánu Bohu a k prospěchu německému národu v této nebezpečné válce zase, jakž samy v sobě zní, k tištění vydány, a tak předmluvou i křesťanským napomenutím vysvětleny, že tudy těchto časův všickni bouřiči sami vyznati musí, že skrze ortel toho dobrého Doktora Martina Luthera ve svém nekřesťanském předsevzetí předešle dávno, jako ti, kteří se nad svými sliby a přísahami zapomenu, tou měrou barvami přirozenými vymalováni a jako ti, ješto čest, hrdlo i statek propadli, zahanbeni a odsouzeni sou.“²⁾

Lutheroва radikální cesta v příčině manželského svazku dovršena tím, že docela dovolil ženatému

¹⁾ Hergenröther: Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte II, 272. Řehák: Kde jest reformace? 192-4.

²⁾ Musejník r. 1905, 134.

lantkraběti Filipovi Hessenskému vzíti si druhou ženu. Lantkrabě žil s dosavadní paní Kristinou 16 let. Lutherova náboženská rada ocitla se při žádosti Filipově v značných rozpacích. Ani k vůli mocnému podporovateli věci lutherské nebylo možno náhle prohlásiti zásadu dovoleného dvojženství. Proto udělena aspoň zcela mimořádná dispense, jaké by se bylo nedostalo žádnému sedlákovi. R. 1539 podepsali Luther, Melanchthon, Bucer a pět hessenských theologů jiných listinu, kterou se dovolovalo Filipovi vzíti si druhou ženu; prý „aby se o prospěch svého těla a své duše staral a čest Boží šířil“. Bylo však usneseno, že se má sňatek vykonati tiše a celá záležitost zůstati v tajnosti. V přítomnosti Melanchthonově 4. května 1540 odbývána svatba prostřednictvím dvorního kazatele Dionysa Melandra za přítomnosti Melanchthona, který ve své promluvě napomínal Filipa, aby za povolení druhé ženy měl lepší péči o evangelické faráře.

Málo co dokazuje, v jakém velikém vleku šlechty nové pohodlné „evangelium“ bylo, jako privilej, udělená Filipovi.

Lutherští utvořili 4. května 1526 Torgavský svaz k vzájemné obraně proti katolíkům. Když pak došlo téhož roku k říšskému sněmu německých stavů ve Špýru, hned se ukázaly chmurné politické následky úplného rozštěpení náboženského stavů přítomných. Lutherští snažili se do krajnosti využítkovati politických nesnází císaře Karla V. Konečně 27. srpna přece jenom bylo rozhodnuto o rychlé pomoci proti Turkům. Náboženské spory však se neurovnaly. Pomoc proti Turkům přišla pozdě, jelikož již 29. srpna 1526 bylo vojsko krále Ludvíka u Mohače poraženo na hlavu. Znovu došlo k sněmování ve Špýru r. 1529, když již Turci na vítězném postupu ohrožovali Vídeň. Lutherští stavové se dostavili se svými kazateli (prae-

dikanty). Katoličtí stavové tvořili posud na sněmu většinu; ve spojení s císařem navrhovali, aby se urovnání náboženských sporů odložilo do příštího sněmu církevního. Do té doby nebudtež zaváděny další církevní novoty; v zemích katolických nechť panuje náboženství katolické a v ostatních budiž aspoň trpěno. Zvláště nemá se veřejně kázati proti Nejsvětější svátosti, mše sv. nemají se rušiti. Budiž zachován mír, nikdo nechť netrpí pro víru násilí! Tak rozhodnuto většinou hlasů.

Ačkoli tedy nedávno (r. 1521) říšský edikt vormský novoty ve víře vůbec zakazoval, vyžaduje radikální vyplenění bludů, spokojovali se katolíci nyní hlavně defensivou, žádajíce snášelivost ke katolickému kultu. Ale lutherští, spoléhající na svůj veliký vzrůst, nechtěli vstoupiti v navrhované příměří, ačkoli veliká rozpínavost turecká byla tak naléhavou pobídkou, aby se křesťané sjednotili k obraně společných zájmů. Stoupenci Lutherovi totiž dne 19. dubna vypracovali proti katolickým požadavkům mocné ohrazení, dle něhož také zvání od té chvíle protestanty. Vytýkali, že u věcech náboženských nemůže se rozhodovati většinou hlasů. Prý nemá se dovoliti, aby se sloužila v jedné obci mše sv. dvojím způsobem, protože by to bylo ke škodě lutherských praedikantů. Také dali na jevo, že katolickou mši sv. pokládají za modlářství. Odvolávali se s protestem svým k císaři, k příštímu církevnímu sněmu, k národu, ke každému rozumnému a nestrannému křesťanskému soudci.

Vyslali také k císaři do Italie deputaci, které tento dne 13. října odpověděl, že cítí v protestu urážku. Řekl, že jako lutherští, tak ani katolíci nechtějí jednati proti svému svědomí a své spáse. I katolíci touží po všeobecném církevním koncilu. Do té doby však mají se podříditi protestující roz-

hodnutí sněmu. Ale lutherští vyslanci i proti tomuto napomenutí protestovali.³⁾

Jak bylo odvolání protestantů k různým instancím na celé čáře neupřímné, ukazovalo se stále světleji. Netoliko neuposlechli dobrozdání císařova, ale když později byli pozváni na církevní všeobecný sněm, odpověděli odmítavě, dávajíce na jevo, že s katolickou církví nechtějí míti nic společného.

Aby konečně přece mohla býti vypravena silná válečná moc proti Turkům, vypsals císař říšský sněm do Augsburgu r. 1530. Ovšem že se zde mělo jednati znova o urovnání náboženských sporů, které tak hluboce převracely politický řád. Protestanté znovu přivedli své učence a kazatele. Nechtěli se zúčastniti slavnosti Božího Těla, která se právě v ten čas konala. Zase počalo se rokovati předem o sporech náboženských. Protestanté již předložili sněmu svou vlastní konfessi, zpracovanou k tomu účelu od Melanchthona. 21 článků tohoto vyznání bylo dogmatických, ale byly zpracovány opatrnou, místy nejasnou formou, aby se jim tím spíše dostalo veřejného práva. Lutherovy příliš radikální úsudky byly zde značně zmírněny. V konfessi augsburské nebylo nic o papeži, modlitbách za zemřelé, očistci, o sedmeru svátostí. Ale v sedmi následujících, týkajících se církevní kázně, již se mluvilo o přijímání pod obojí způsobou, o kněžském manželství, řeholních slibech, zpovědi, moci biskupské.

Katolíci pak protikatolické body konfesse vyvraceli. Došlo k sporům tuhým, takže ani trojčlenné výbory, vyvolené z obou stran, nedohodly se v nazírání na dědičný hřích, ospravedlnění, zpověď atd. Zvláště byl kamenem úrazu dvojí náhled o mši svaté, již upírali protestanté obětí ráz. Dohoda zkrátka

³⁾ Hergenröther II, 277—278.

nebyla možná ani na podkladě kulatých slov Melanchthonových. A což kdyby byli protestanté prodávávali teprve jiné, určitější rozdíly, které se v jejich táboře silně zakořenily!

Když císař naléhal, aby se protestanté spojili s církví, tito namítali, že jejich zásady nejsou vyvráceny slovy Písma. Melanchthon složil obranu konfesse augsburské, která lutherány povzbudila k dalšímu odporu. Jednáno i o konfessi Zwingliánů, kteří se zatím valně rozmohli, takže ovládali již čtyři veliká města.

Věcného nedojednáno vlastně nic, a rozkaz císařův, aby vše zůstalo aspoň v dosavadním stavu a aby zabrané statky církevní byly od protestantů vráceny, vyzněl na prázdno. Protestanté rozčilili se nad císařovým přáním tolik, že se hotovili k otevřenému povstání. Vždyť Luther a Melanchthon prohlásili, že jest dovoleno i sáhnouti ke zbrani k obraně „evangelia“ proti „papežencům“. Stavové lutherští téhož roku v prosinci sešli se ve Šmalkaldech, kdež v tom směru rokováno dále. 29. března r. 1531 utvořili zde odbojný spolek proti císaři na šest let, pojavše do něho i přívržence učení Zwingliova. Císaři odepřena všeliká pomoc proti Turkům, kteří v Uhrách strašně řádili.

Konečně císař, jehož politických nesnází dovedli protestanté využítkovati co nejvíce, přičinil se o náboženský smír. V Norimberce r. 1532 po předchozím různém jednání rozhodnuto, aby se sporné otázky odložily do budoucího sněmu církevního, aby se processy proti protestantům zastavily a dosavadní poměry aby zatím byly právoplatnými. Zwingliáni byli z této smlouvy vyloučeni, s čímž byli lutherští spokojeni, protože na ně dle příkladu Lutherova velice žárlili.

Tím ovšem byla jen na krátkou chvíli a toliko formálně ukončena jedna etapa náboženských bojů. Spory ve skutečnosti hnaly se prudce dále, útoky protestantské proti klášterům i jiným institucím katolickým pokračovaly, třebaže katolictvo průběhem dlouhého sporu tolik slevovalo. Protestantské vlny valily se vítězně dále.

Triumfy Lutherovy v Německu ovšem dodávaly značné odvahy protestantům jak českým tak německým v zemích Ferdinandových.

Po pádu Paškově v Čechách protestanté i jiné sekty okřivaly, a vidouce rozmach sektářství v sousedství, hotovily se k novému postupu. Stoupla důvěra, že Ferdinand, který se tak energicky sektářů zastal, zachová k nim nadále velikou snášlivost. Nastala silná reakce protestantská, takže katolíci začali na její rozpínavost velice reptati, písece proti „novým sektářům a od církve katolické odřezancům, jenž nic o řádích a ouřadech církevních, o mši sv., o očistci, o dobrých skutečích nic téměř smejšleti nechtějí... proč jsou tak tvrdošíjní a urputní, že raději nových sekt, nežli staré katolické, která k nebi vede, se přidržejí.“⁴⁾

Ještě před pádem Caherovým a Paškovým, když viděli novotáři, že Ferdinand na kališné násilníky energicky dokračuje, docházelo k velice sebevědomým novotářským projevům.

Na př. r. 1528 byl uvězněn kněz Jan Balbus pro bludná kázání. Při vyžádaném slyšení před konsistoriány a Pražany pravil, že Nejsvětější svátost jest pouze památkou na umučení Krista, který řekl: „To číňte na mou památku“. Tělo Kristovo jest na pravici Otcově. Byl vysvěcen řádně na kněze, ale pak posvěcením pohrdl, nazvav je papeženským, lid-

⁴⁾ Winter: Život církevní I, 88.

ským. Vzal si manželku, protože prý Zákon nezkazuje oženiti se. O posledním pomazání nic nedržel, říká, že slova Písma vztahují se na pomazání a olej radosti a útěchy, nikoli na olej hmotný. Neuznával svátků svatých a církevních slavností. Dnem Páně prý není neděle, nýbrž sobota, protože Zákon píše o sobotě, nikoliv o neděli. Nic prý nepřekáží požívati v pátek maso, jelikož Zákon nevyhrazuje určitých dní k postu.⁵⁾

Kněz Petr Měcholup byl silně podezřelý, že kázal, jakoby v Nejsvětější svátosti Krista nebylo. Když byl postaven k soudu před čtyři Pražany, vymlouval se, že „toho nikdá nemluvil, ani nesměšlel. K tomu klekám a klaním se i poctivost činím a chci činiti do mé smrti“. Bylo mu však dále vytčeno, „že by kázal, že svatá Anna měla kněze muže, a nyní se tomu divíte, že kněz má ženu neb děvečku“.

Odpověděl: „Může to býti, že mi se to událo pověděti“. Tu Pražané poukázali na to, že si Měcholup vzal ženu cizí, s níž měl i děti. Obviněný se přiznal: „Jsem člověk a znám se člověkem býti“. Jednalo se tu o protestanta bázlivějšího, který přiznal pouze to, co musil potvrditi jako věc úplně dokázanou. Mnoho novotářů tenkrát zapíralo, pokud jen se dalo, nebo slibovali z bázně polepšení.

K takovým náležel Matouš Žemlička, kolláturník z osady sv. Michala v Opatovicích v Praze. Když ho obvinil farář Pavel, že roztrušoval bludné artikule, došlo r. 1529 k přelíčení v Praze, kdež od konsistoriánů a Pražanů bylo nařízeno, aby Žemlička složil vyznání víry kališné. Musil vyznati, že „po posvěcení na oltáři jest pravé tělo Pána Krista živé.“ Uloženo mu, aby příští týden přijal Nejsvětější svátost pod obojí způsobou, a to z víry. „A jiné

⁵⁾ Borový: Akta konsistoře I, 43—44.

artikule ty má tak držeti týž Matouš, jakž jemu přečtení jsou... má se chovati poddaně, poslušně v řádích duchovních i se strany pana faráře pokojně, jako k dobrému faráři svému se chovati sluší.“ Žemlička se poddal zcela a byl propuštěn milostivě.⁶⁾ Žemlička byl popleten již od r. 1527 svou hysterickou služkou, narozenou na Litomyšlsku. O ní roznášela se po Praze pověst, že ochuravěvši, měla krvavý pot. V tom potu prý mluvila divné věci pobožné a zvláště nad Prahou naříkala „běda, běda“, i nad kněžími, „že jimi již všechno peklo jest podlážděno“. Upadávala do ztrnulé mdloby, takže se zdála mrtvou. Když jednou při takové mdlobě začaly ji ženy připravovati k pohřbení, přišla k sobě. I přivolali k ní kněze, aby jí posloužil Svátostí. Ale ona naříkala na toho kněze i na jiné všechny duchovní, napominajíc, „aby nic jiného než Zákon Boží a čtení svaté kázali, že jsou všickni v horoucím pekle dávno.“ Kněz vytrval u ní dvě až tři hodiny a plakal. Množství lidí chodilo k ní ze všech tří stavů a dívali se tomu s podivením nemalým. Někteří pravili, že do ní vstoupil ďábel, který z ní mluvil. Mnozí laikové i duchovní posmívali se tomu; kněží na kázání mluvili: „Pikarti ji mrskali, bodali a drápali, a od toho ta krev na ní se ukazovala.“⁷⁾ Takové náboženské šílení osoby hysterické bylo pro novotáře tehdy velice účinnou propagandou.

II. Rozmach protestantismu v severních Čechách.

Novotářský proud vybíjel se fanaticky v Kadani, odkud k protestantům německým tak blízko.

⁶⁾ L. c. 41, 50—51.

⁷⁾ Bartošova kronika, 259—260. Srv. Winter: Život I, 87—88.

Protestanté pod jménem „podobojích“ shlukovali se a uráželi katolíky, kteří měli v rukou vládu. Uváděli si kněze ženaté, konali pokoutní schůze, rvali se s katolíky na potkání. Tito zase jako právní držitelé moci snažili se protestanty tisknouti.¹⁾ Fara se školou byla pod správou komendátora řádu maltézského. Farář Strakonický zakoušel od lutherských pravý očistec. Historická práva katolíků protrhávána se vši urputností.

Již r. 1528 (27. března) hofrytř královský Václav Valecký oznamoval veliká násilí protestantů kadanských. Když prý podkomoří králův obnovoval zde úřad městský, četl list královský i hejtmana zemského, aby měšťané postoupili klášter pravým držitelům. Odpověděli však, že dají králi odpověď sami, a kláštera nepostoupili. Uvázali se i v kostel sv. Jana. „A když sou na druhé psaní krále J. Milosti a skrze pana podkomořího rozkaz kláštera postoupili, tu sou se zase ven k svatému Janu před město stěhovali se dvěma kněžimi, a o třetím se praví, že by byl mnich vyběhlý, jakož jest v Žďáře byl.“ Oltářník Jan Leys musil se vystěhovati z domku, aby udělal místo novotářům. Bylo mu řečeno, že dojde k pozdvižení lidu, jestliže se nevystěhuje. Kadanští také vzali farářovi vodní clo. Chtěli ho vyhostiti tím, že veliký počet osob mu neplatil desátku. Oltář svatého kříže u sv. Jana zbořili a zřídili si tu novou faru „mimo starobylý řád a obyčej“. Dále „všecky způsoby nové při službě Boží sou sobě způsobili a starobylý pořádek, kterýž byl ustanovený, povrhli a způsobili faráře svého, svůj křest zvláštní i pohřeb mají a tak aby jemů komendorovi újmu činili v jeho požitcích.“ Také „žádali o půl kyrchova, aby tu svůj pohřeb

¹⁾ Winter: Život I. 90—91.

jměli i na něm aby kázati mohli, majíc dosti prostorný kostel, kde službu Boží vésti.“²⁾ Tedy radikální převrat, z něhož vysvítá, že většina obyvatelstva byla lutherská. Tak se dělo v městě, které se dříve znalo výhradně ke straně pod jednou, takže teprve r. 1522 se přiznávali někteří ke straně pod obojí! Byli to ovšem skrytí lutheráni.

R. 1530 z rozkazu králova musil důrazně zakročiti sám podkomoří Wolfart ryt. Planknar z Gynšperku. 11. srpna sepsáno nařízení, jímž se vyzdvihuje „všecko puntování“. Dálo se tak za assistance smírců všech stavů. Nařízení a srovnání sepsané ve jménu králově praví, aby „křesťansky, bratrsky, sousedsky sobě jedni druhým odpustili, nyní ani v časy budoucí strana straně, osoba osobě nezpomínala, než by, odpustíce sobě křesťansky v lásce, svornosti jako bratři, strejci, přirození krevní přátelé a dobří sousedé ničímž zlým sobě nepřipomínajíce, dobře a chvalitebně přebývali. Tu poněvadž uznání víry pod jednou nebo pod obojí má býti každého svobodná a nepřinucená vůle; protož manžel manželky, otec syna ani dcery, bratr bratra, ani žádný přítel jednoho, nebo hospodář a pán čeledína svého nemá mocí ani jakou zlou vůlí k tomu přinucovati, přidržeti, ani z víry svozovati, vše pod trestáním Královské Milosti, pod pokutou nemilosti a statku ztracení... Prvotně komendatořství a fara i stará škola, kteráž pod správou pana Strakonického jest, a k tomu zákonu náležící, aby se cele a neporušitelně zachovala, a zjedná-li sobě ve třech měsících pořád sběhlých na králi Jeho Milosti kadanští, aby druhá škola byla, to stůj při vůli krále Jeho Milosti, a což komendatorovi a správci kostela buď platy aneb desátky a jiné důchody roční od starodávna

²⁾ Borový: Akta konsistoře II, 7—8.

náležíce, to aby bez umenšení již se vydalo a o zadrželé aby na Jeho Královské Milosti přestáno bylo.“

Poněvadž podobojí užívají kostelíka sv. Jana na předměstí, „aby toho času v témž užívání zůstali, majíce kněze, nebo kněží sobě řádně od konsistoře pražské z strany pod obojí ustanovené k posluhování velebné svátosti a náboženství podle zvyknutí víry z strany pod obojí. A poněvadž komendatorství a k faře kadaňské to, což od starodávna spravedlivě náleží, zůstane, vycházeti a vydávati se má, aby také ti, kteří k straně pod obojí způsobou přistoupili, přátelství od strany druhé znali, ne z povinnosti, než z lásky mají a povinni budou z obecních peněz těm kněžům, které strana pod obojí způsobou ku posluhování chovati bude, což slušného k vychování dvou kněží dávati mají.“

V příčině kláštera sv. Františka stanoveno, aby roucha a klenoty byly uschovány a střeženy do dalšího rozkazu. „Při tom také důchody a platy, kteréž tomu klášteru náleží a příslušejí, aby zase jim navraceny a vydány byly, poněvadž také rodové panští a rytířští odjinud jsou nadáni k těmž klášteru učinili.“ Za to však „jest slušné, když by který pod obojí způsobou umřel, a kde na kterém místě buďto při faře aneb v klášteře pohřbu svého žádal, má jemu pohřeb prán býti, a se všemi obyčejmi, poctivostí, která se při pochování mrtvého těla zachovává na znamení jeho za živnosti dobrého zachování, má se jemu dít tak, jakož prve v tomto městě bývalo.

Také hanění poddaných na rynku, po ulicích, v předměstích i jinde při všelikém shledání na kterýchkoli místech, aby strana stranu, osoba osobu, duchovní i světské mužského i ženského pohlaví, jedni druhých nehaněli, nepotupovali, sobě se neošklivo-

vali, i nad to výš hostinských (cizích) bohatým ani chudým žádných hádání, pomlouvání, což by k roztržení, k nelásce přijíti mohlo, aby toho všeho nedopouštěli a také hospodáři v domích svých v městě i předměstí aby to pilně opatrovali pod uvarováním trestání.

Také kněží i všickni obyvatelé zdejší, kteříž jsou pod obojí způsobou, mají i budou povinni podle toho, a jakž jsou se panu administrátorovi a konsistori pražské z strany pod obojí způsobou zavázali i zapsali, to všecko v celosti bez přerušení držeti a zachovati a ničehož takového, což by bylo proti ustanovení církve svaté a zachování obojí strany u víře svaté křesťanské a pořádků všech křesťanských v tomto království Českém, aby nedopouštěli, též i kázání pokoutného i chůzí (schůzí) postranných, kněžím nebo mnichům poběhlým se ženiti a jeptiškám vdávati, i jiných věcí neřádných a neslušných vselíjakých, aby nikteraky mezi sebou netrpěli.

A když se pak v těchto roztržitých časech i to zběhlo, že od strany nebo osob některých starší a hospodář města tohoto též purkmistr i konšelé byli poněkud nevázně drženi a v poslušenství, kteréž k nim zachovati měli, opovrženi, aby se toho všeho po dnešní den uvarovali, ničehož takového se více, ani tomu podobné žádný, ani žádní nedopouštěli, než ve všem poslušenství a uctivosti aby se úřadu zachovali, pod nemilostí královskou a skutečným trestáním... Však toto všecko má býti bez újmy každé strany, všech smluv mezi stavy a stranami učiněných nálezův od dobrých pořádků i také svolení děkanů ztvrzeného a zapsaného... pro lepší paměť a svědomí tato výpověď má předkem knihami městskými zapsána, a každé straně jeden výpis pod pečeti pana podkomořího vydán býti i k tomu do

registru úřadu podkomořského také vepsána býti má.“³⁾

Z velikých, důrazných výhrad a ohrad vysvítá, jaké veliké zlořády měly býti odstraněny, jak silně kvasilo v obci německým protestantům tolik blízko. Forma nařízení ovšem jest velice laskavá, aby se lutherští nepopudili. Bylať Kdaň i pro podkomořího tvrdým oříškem.

Toto přísné a podrobné nařízení patrně ještě se zdálo slabou závorou. V týž den totiž kadaňští zápisem ohlašují, že se chtějí konsistoři dolejší řídit. A jaké uctivé, silné osvědčování konservativní víry!

Prý se nedají „v nově vymyšlené věci“. Od pražské konsistoře chtějí bráti kněžstvo zřízené. Bez vědomí konsistoriánů „jiných kněží sobě nemáme uvozovati, než kteréž by oni schválili a jich zkusili. Při podstatných pak věcech a víře svaté křesťanské jako věrní křesťané máme se srovnávati a věrně se přidržeti, poctivé řady zachovávající, při služebnostech v kostele vážně se držeti máme, žádného se rouhání nedopouštějící při svých porádcích, ani proti straně pánů Římanů; posty a svátky, předkem neděli svatou a výroční i předústojné Panny Marie a apoštolské i jiné svátky ctíce, je s pilností slaviti máme... V posty a v pátky i v soboty masa žádnému domácím, ani hosti jísti nedopouštějící, ač jest to slovo o nás puštěno bylo, však z omýlení (!) ... I za své budoucí příříkame, že mimo pořádek strany pod obojím způsobem v nic se nedáme a dávatí nemáme... Lásku a svornost ke všem zachovávající... a dobrého Božského hledíce, též krále Jeho Milosti pána našeho nejmilostivějšího podle Jich Milosti stavův královského města tohotož všeho

³⁾ Borový: Akta konsistoře I, 57—58. Srv. Winter: Život I, 90—91.

poctivého a dobrého hleděti chceme a pomáhati... Také toto jest znamenitě pozůstaveno, jestliže by kdo pak co se z toho dopustil, ježto by proti tomuto našemu svolení učinil, proti artikulům svrchu psaným a řádům křesťanským proti víře svaté, ... ten aby k trestání podán byl k duchovnímu právu do Prahy do konsistoře strany pod obojí způsobou. Než co se jiných všetečných výtržností od lidí světských dotýče, kdož by se chtěl všetečně z nás proti tomuto slušnému a křesťanskému pořádku vytrhovati, toho purkmistr a konšelé hned mají v trestání vzíti, a pokudž dále pan podkomoří z ouřadu svého jim poručiti ráčí, mají se v tom tak zachovati.“⁴⁾

Uvedli jsme ujišťování kadaňských protestantů šíře jako ukázkou jednu z mnohých, jak i zarputilí nepřátelé konservativců dovedli v kritickém čase rychle na venek obracet, konservatismus manifestace osvědčovali, dokud nepřišla vhodnější doba k novým prudkým výbuchům.

O kadaňských praví Winter: „Rozumí se, že podle toho zápisu nikdo nešel. Strana katolická, která měla přízní horlivce katolického Planknara vrch, užívala své moci jednak na obranu svého náboženství, jednak na útlak protivníků, a ti, seč byli, odemstívali se.“⁵⁾ Jisto, že vlastně od katolické strany zakoušeli pronásledování věrolomníci, kteří svým velikým slibům naprosto nedostáli, tak že snášeli tresty, které v zápise vlastním sami na sebe volali. Vládní hrozby důraznými tresty ovšem zůstávaly pouze na papíře.

Katolíci však někdy vybočovali také z mezí. Na př. téhož roku (1530) poroučel král maltézskému mistrovi Janu z Rožmberka na Strakonících, aby

⁴⁾ Borový: Akta konsistoře I, 53—54.

⁵⁾ Winter: Život I, 91.

překazil jednomu mnichovi při faře v Kadani bouřlivá kázání. Prý hlásá, aby mrtvoly pohřbených lutheránů byly vyvrženy ze země. Král toho trpěti nebude, protože prý to není kázání, ale „scaliren“. Jan z Rožmberka poslal rychle převora pražského Mikuláše ze Stráže, aby věc vyšetřil a spolu aby pohleděl, jak se daří v komendě, neboť prý kadaňský komendátor Petr sedí u vězení z nepřítelů pana Opla z Fictum. Protestanté za toho zmatku na vzdory katolíkům postavili školu a odepřeli znova dávati faráři desátek. Za to r. 1532 došla důtka králova z Inšpruku protestantům.⁶⁾

A tak došlo k nové bouři r. 1535. O povaze toho pozdvižení dovidáme se z listu Ferdinandova, zaslaného českým stavům: „Z psaní, které ste, jsouce při soudu zemském minulém shromáždění učinili (r. 1537), srozuměli jsme, že by opět kadaňští spoluhratři vaši u víře vám toužiti na stranu pod jednou způsobou měli, že jich (protestantů) přijímati nechťi (za měšťany), řemesla v městě dělati nedají, hanlivými slovy dotýkají, písně o nich posměšné skládajíce a zpívajíce, kněžím příkoří činí, prosíce nás, abychom straně pod jednou to zastavili. Věděti Vám dáváme, že před tím také jménem kadaňských pod jednou způsobou na nás jest vzneseno, kterák přes záповěď naši ta strana, jenž se pod obojí býti praví, opovrhši napomenutí purkmistra a konšelů, do Žatce a jinam posly své vypravili a procesí majíce, některé sto kněží, žáků a jiných osob v neděli po Božím těle s kušemi, bubny, s praporeci k nim do Kadane pěšky přišli i na koních přijeli, i do kláštera před městem se dobývati chtěli, do kostela šli, voltáře neobyčejně polili a u fary obrazy z oltářů smítali a jiné neřády, po ulicích křičíce a vejskajíce,

⁶⁾ Winter: Život I, 91.

činiti jměli, takže konšelé ten den u velikém nebezpečství stáli.“ Prý král vyšetří spor v Praze.

Leč boj se přistřoval dále. Kadaňští protestanté měli v Praze mocné ochrance. Sněm se často kadaňských písemně zastával u krále. Když stavové pod obojí obdrželi králův list, ani jim nenapadlo osvědčiti upřímné a případné politování nad dokázanými útočnými výtržnostmi kadaňských novotářů. Naopak, jako těžce uražení, dopisem velice důtklivým prohlásili králi, že takové odpovědi od něho neočekávali, prý při ní zůstati nemohou, poněvadž jest jim obtížná. Opětovali svou žádost v příčině kadaňských určitěji, aby král napomenul purkmistra a konšelů toho města pro jejich chování k podobojím, aby jim nařídil, by jim školu vrátili, kněze jejich z obecního měšce platili, v processích, pohřbích a jiných pořádcích křesťanských jim nepřekáželi.⁷⁾ Chyba na straně katolíků ovšem byla také, ale stavové se tvářili, jako by šlo o ochranu skutečných kališníků.

Vyšetření hněvu rozváděných stran uložil Ferdinand r. 1538 dvěma pánům katolickým a dvěma podobojím.⁸⁾ Jestliže však přijali protestanté již před osmi lety porovnání pouze na oko, byl nyní smír zhoľa nemožný. Protestantské zásady byly praktikovány u „podobojích“ způsobem zcela okázalým. Na synodě pražské stavů podobojí, odbývané 11. května 1539, bylo zapsáno: „V Kadani to se stalo, že ti, kteří sú tam na ouřadech římské strany, dvou osob hodných do města přijíti nechťeli, z té příčiny, že z strany podobojí sú, ješto těch všech osob římské strany usedlých není padesáti, a našich usedlých jest přes čtyry sta.“⁹⁾

⁷⁾ Tomek: Dějepis Prahy XI, 171—172.

⁸⁾ Winter: Život I, 92.

⁹⁾ Borový: Akta konsistoře I, 128.

Ovšem stavové nedopověděli, že práva vlastně platí pro skutečné kališníky, pro ty lidi, kteří chtějí zachovávatí zápis z roku 1530, a nikoli pro lutherány, kteří slibovali obmyslně a rušili věrolomně své závazky protestantskými demonstracemi. Král již dříve věděl, s kým má vlastně co činiti, ač si úředně počínal tak, jako by byl jednal se skutečnými kališníky. Ale r. 1539 vyznal otevřeně ve psaní podkomořímu: „Zprávu máme, že ta strana, kteráž se pod obojí jmenuje, více k sektě luteriánské než té pod obojí víře nakloněna jest.“¹⁰⁾

Kdekoli byli tehdy ještě husitští starověrci, tam ke šrůtkám se stranou katolickou v těch časech málokdy docházelo. Naopak, obojí konservativci se spolčovali pravidelně k odrazu lutheránské výbojnosti.

Král přes to, že poznal jasně, jak jest Kadan valnou většinou lutherská, pokusil se hájiti práv starověrců, jež posud zrušena úředně nebyla. Snad se důvodně obával, že by se katolíkům tamějším vedlo ještě daleko hůře, kdyby i lišera historicky zdůvodněných řádů byla vymazána. Rozkázal tudíž Planknarovi, aby vládu v obci ponechal katolíkům samým.

Zda rozhodnutí královo bylo katolíkům účinnou oporou? Konsistoř katolická r. 1548 domlouvá samé radě kadaňské, aby nečinila žádných překážek ve věcech katolického náboženství. Arcipřístovi kraje žateckého Šimonu Frankovi kadaňští vyhrožovali. Konsistoř sděluje, jak si stěžoval, „jaké by veliké nebezpečí od mnoha osob města vašeho nésti měl, a to proto, že nedorozuměv mandátu proti Pykheartům strany kostelův nám odňatých, aby zase nám a straně kněžím našim navraceny byly, jakž týž

¹⁰⁾ Winter: Život I, 92.

Jeho Milosti Královské pána našeho milostivého mandát v sobě obsahuje.“¹¹⁾ Tedy právo katolické protrženo více než za bouří předešlých.

Ovšem kolem Kadaně současně na mnoha místech vzestup lutherství byl hrozivý.

V Žatci byly posice protestantstva upevněny velice, jak patrně již z připomenutého výbojného procesí, které putovalo r. 1535 do Kadaně. Farář žatecký a litoměřický byli viněni od Ferdinanda r. 1539, že spolu s měšťany sjíždějí se s radami kurfiřta saského a Hendrycha, knížete míšenského, na sv. Anně Hoře, odtud pak, jsouce posilněni, uvozuji v městech „nové bludy a sekty“.¹²⁾

V Litoměřicích byl vzbuzen pro lutheránství veliký zájem již pověstným Caherou. Jiskra doutnala za potomní hrůzovlády Caherovy pod popelem, až v době příhodnější z utrakvistů stávali se šmahem protestanti. Ještě r. 1536 tam byl děkan katolický. Ale zakoušel takových trpkých okamžiků, jako Strakonický v Kadani. Občané mu odpírali důchody a desátky. Ač zde byl kollátorem sám král, marně se namáhal děkana chrániti. Konečně děkan raději utekl a místo jeho zaujal lutherský duchovní Václav Šídlo. Ovšem že svými novotami brzy vzbudil reptání Ferdinanda I., který napsal r. 1538 podkomořímu, aby vyšetřil všetečnosti, které kněz ten potají a pokoutně koná. Král hrozil docela, že tomu duchovnímu k hrdlu sáhne. Šídlo sice potrestán vězením, ale nový kněz Jakub, který přibyl z Prahy, do-

¹¹⁾ Borový: Akta konsistoře II, 89—90.

¹²⁾ Winter: Život I, 92. Lutherův žák Lorenc Heidenreich kázal v Žitavě „čisté evangelium“ s takovou horlivostí, že získal za své stoupence velikou většinu měšťanstva. Na rozkaz králův byl sice r. 1529 vypuzen, ale símě rostlo dále. Frind: Kirchengeschichte IV, 107.

cházel na zmíněné protestantsko-německé besedy do „Annaperku“. ¹³⁾

Do Radonic u Kadaně hlásil se r. 1532 luther-
ský kněz za faráře, ale byl odbyt, jak Ferdinandovi
ohlášeno. ¹⁴⁾

V Ústí n. Lab. v ten čas již bylo tolik prote-
stantů, že král r. 1535 dával konšelům rozkaz, aby
jinověrce z města vybili a netrpěli „všech takových
nových a prve nebývalých sekt.“ ¹⁵⁾

R. 1524 přivedl si již do Trutnova nový farář
Václav Büttner manželku. Demonstroval tak proti
konservatismu o několik let dříve, než nastaly časy
vhodnější. Ačkoli brzy odešel, zůstaly již v městě
Lutherovy spisy, které byly dychtivě čteny. A když
r. 1526 nový farář kázal proti Lutherovi, protesto-
vali přítomní křesťané proti tomu hvízdáním a
křikem.

Ve Fridlandě r. 1534 jest kněz i všecko město
protestantské. Hojná propaganda lutheranismu byla
v tom čase v Teplici, v Krupce a v městech sou-
sedních. R. 1535 volal Lev z Rožmitála krupecké,
aby se postavili a zpravili, proč se drží lutherství
a proč ve svátky orali. V Bezně u Boleslavě měli
r. 1539 podezřelého faráře Machka, který jedl v
postě se sedláky pečení, aby takovým laciným způ-
sobem proti přísnému řádu postnímu demonstroval. ¹⁶⁾
Dle tehdejšího názoru konservativců katolických i
kališných nedodržení postu pokládáno za velice
křiklavou provokaci.

¹³⁾ Winter: Život I, 93. Frind: Die Kirchengeschichte
Böhmens IV, 106.

¹⁴⁾ Borový: Akta II, 12.

¹⁵⁾ Winter: Život I, 93.

¹⁶⁾ Frind: Die Kirchengeschichte Böhmens IV, 107.
Winter: Život I, 93.

III. Protestantství na Kutnohorsku.

Protestantství zachvacovalo však rychle i vnitro-
zemí. Příkladem jest Kutná Hora.

Venkovští děkanové a zvláště arciděkanové měli
na svých okresech zvláštní duchovní právo nad ostat-
ními kněžími, čili konsistoře venkovské, podléhající
konsistoři pražské. Když se počaly okresy lutherani-
sovat, přirozeně konsistoře, do nichž se vetřeli pro-
testanté, hleděly se vymaniti z pravomoci konsisto-
ře pražské. Venkovské konsistoře ovšem zvláště s
počátku měly jurisdikci velice skrovnou.

V Kutné Hoře však bylo jinaké. Byloť toto hor-
nické město v Čechách prvé po Praze. Postaráno
tedy o to, aby „konsistoř Horská“ těšila se zvlášť-
ním výsadám, poloviční samostatnosti. Skládala se
z předsedy, arciděkana horského, přísedících fará-
řů (jimž říkáno prelāti), kaplanů, osob světských
obcí určených. Pečovala o pravost víry, bděla nad
mravností kněžstva a obyvatelstva laického, starala
se o dorost kněžský, účastnila se spolu se šepmistry
při obsazování míst duchovních, soudila pře, které
se týkaly manželství. K pražské konsistoři šlo od
ní odvolání a kněží horští často byli za éry pro-
testantismu voláni pro bludařství před konsistoř
pražskou. ¹⁾ Dlouho potrvál mezi konsistoři horskou
a pražskou poměr přátelský. Konsistoř pražská po-
tvrzovala podle své pravomoci kněze horské. ²⁾ I když
protestanté zmohutněli jak v Německu, tak v sever-
ních Čechách, a když i v samé Kutné Hoře v letech
dvacátých století XVI. protestanté valem se množili,
konsistoř kráčela celkem v tradicích konservativ-
ních.

¹⁾ Musejník 1905, 228.

²⁾ Winter: Život I, 350.

Ještě r. 1522 tu pobýval kališný administrátor Korambus čili mistr Natoň zvaný, který byl z Prahy vypuzen od protestantů. Ten tu kázal proti lutherským tak, že pražský Miruše psal šepmistrům, že Natoň lže. Ale již r. 1524 se přihodilo, že lidé při processii neklekali, čímž prozrazovali zřejmě novotářskou víru.³⁾

K r. 1525 připomíná se jako farář u sv. Barbo-ry Jan Bojan z Kamenné Lhoty, jehož pražský administrátor Havel Cahera potvrdil, ale žádal, aby ho šepmistři podporovali, „zvláště proti lidem bludným a hříchům smrtelným“. Na Bojana žaloval farář Jan Lahvička z Křesetic, že ho v kázáních na pokoji nenechá, sám byv zbaven k vůli jakés ženě nedávno fary, a tu „svůj důvod zvelebují a mne připomíná nedůvodně“. Byl to tedy kněz asi podezřelý.

Když se jednalo r. 1531 o to, kdo má se státí nástupcem churavého arciděkana Jana, páni obecní o kandidátu Jiříkovi řekli, že třeba dobrý a střídmy člověk, života dobrého, „ale že jest v Boleslavi (novotářské), že to samo jméno brání, že by v obci řečeno bylo: „Již jest v Boleslavi, již sem nám zjednali pikharta, již teprv dobře nebude.“ — Páni si přáli kněze pokojného, neboť „nutno, abychom smírce mezi Bohem a námi měli“.

Konečně však páni dopsali netoliko dvěma kně-žím jiným, ale i Jiřímu. Když se o tom dověděl churavý Jan, oznámil rozhorleně počátkem září, přide-li do Hory farář boleslavský, že ani u sv. Bartoloměje nezůstane, aby si obě fary opatřili. Páni byli nad tím protestem rozmrzeni, takže si stěžovali, že kněží nejsou milovníci pokoje křesťanského a jednoty, „ano kde by dírka byla, k různici rádi by bránu udělali“, a aby tedy neodsuzoval děkan za

³⁾ L. c., 94.

pikharta, s kým ani nemluvil, a aby farářem u sv. Bartoloměje zůstal. Jan však rozhodně s Jiříkem v Kutné Hoře společně sloužit nechtěl.

V tomto sporu zračí se silně konservativní duch jak faráře, tak i mnohých šepmistrů, ačkoli jim arciděkan vytýkal touhu po novotách. Jan se vzdal svého úřadu a byl knězem v ústraní u sv. Bartoloměje, kdež oznámil, že odejde, ač chtěl na Horách kosti složit, neboť „nemíní od oteckého učení ustoupiti, a vidí zde, jak vám nové učení voní, ... k čemuž se trpělivě dívati nemohu“. Vytýkal šepmistrům, že najali do špitálu pacholka, jenž nedrží, aby měli svatí chválení býti, a připomínal jim kněze Václava, Florianu a Jana z Moravy, kteří podobné nesnáze činili, a že mu lidé i papeže dávají (za papežence jej považují), ač jím nebyl, aniž s ním drží. Šepmistři omlouvali, že řečení kněží činili rozdíl mezi chválou a poctou Bohu a svatým. Marně. Kněz Jan, který i dosud si uchoval značnou autoritu, odešel v únoru r. 1532.⁴⁾

Nynější jeho nářky měly již pevný věcný podklad. R. 1531 zlatník Hanuš z Rasné mluvil v Hoře rouhavá slova o Nejsvětější svátosti a zpíval: „Non est Deus, sed est panis (není Bůh, ale jest chléb), protož ty lžeš, vyjebený plebanis.“ Prý také mluvil, že když kněz pozdvihuje, že zvoní, jako by se ještěb utrh, ale Boha nepozdvihuje. Prý „když doma večerím s čeládkou svou, též pamatovati mohu večere Páně, a rovně taková jest“. Vystoupení zlatní-ko vzbudilo veliký rozruch a pohoršení. Když byl povolán před šepmistry, přiznal se aspoň k tomu, že zpíval „Non est Deus“. Prý jinak o té svátosti nedrží, než jak evangelisté se o tom srovnávají. Však prý sv. Pavel napsal: „Chléb, který lámeme,

⁴⁾ Musejník 1905, 229—230.

jest účastenství těla Kristova.“ K tomu že čeládku vede a z toho se i velebí, že mu Pán Bůh dal z toho Babylonu vyjít. Vyšlo na jevo, že konservativní kněze velice tupil. Po delším jednání byl vsazen do žaláře, kdež zemřel. Nyní se ukázalo, že měl v Hoře mnoho přátel. Vystrojen mu byl pohřeb křesťanský. Poněvadž ho však někteří kněží prohlašovali za bludaře, nastaly v obci prudké spory. Páni šepmistři řekli, že Hanuš se zpravil, jak na věrného křesťana se sluší, aby tedy kázání bouřná přestala. Jinak prý budou vědět, jak se zachovají.

Prudký kazatel Matěj Kudrna však oznámil, že se k tomu zná, že o Hanušovi kázal, ale prý z lítosti, že člověku tak zcestnému, rouhavému, nečistému a všelijak strannému byl dán pohřeb. Hněvivo mu jest na pány, že mu o bludných lidech kázati nedají a že chtějí vyměřovati, co mají kněží kázati. Už v Praze se jim smáli, že k tomu přijíti musilo, aby k pánům, co kázati mají, se sexterníky chodili, že se kněží raději odstěhují. Ukazoval též, že když umřel Misera (veliký smilník) a on jako kněz nechtěl připustiti pohřbu, řekl primas, že ví, v čem může kněžím rozkazovati.

Páni odpověděli dosti umírněně, že nebrání slova a pravdy Boží kázati a na kacíře a pikharty mluvit, ale nemají se prý dotýkati lidí.⁵⁾

R. 1531 velice rozhořčeně kněží horšití kázali proti faráři kaňkovskému Václavu Seligovi, nazývajíce jej pikhartem, kacířem. Jmenovitě se mu vytýkalo, že bludně kázal o svátosti pokání a mluvil, když lidé přijímají, že to jest pouze znamení, ale nikoli Kristus. Václav odpověděl dosti neurčitě, že o věceři Páně drží a při tom stojí dle slov Krista, ani nic nepřičiňuje, ani neujímá.

⁵⁾ L. c., 359—361.

Šepmistři byli laskaví, dlouho nevyšetřovali. Oznámili mu, že jest jeho víra dobrá. Rozkázali, aby se k němu horšití kněží jinak chovali. R. 1532 Zikmund Sojka a Mikuláš hlásný trestání, že se v náboženské věci dávali, „perlami po ulicích a v krčmě trousili“ (naráží se zde na biblické: Neházejte perel...), kněžský úřad na se táhli a o svátostech po rynecích mluvili, jak by se to náleželo.

Kněz Matěj Kudrna kázal toho roku o svatodušních svátcích proti Václavu Seligovi, který se zatím stal farářem u sv. Barbory, i proti knězi Janovi, který byl Moravan, vině je z bludařství. Prý „jsou-li mezi Čechy Moravané, nosí z Brna bludy i kacířství“.

Když pak začali kázati proti těmto podezřelým i jiní dva kněží, šepmistři místo důkladného vyšetření napomenuli konservativní kněze k opatrnosti a svornosti. Poručili, aby se o Božím Těle kázalo pouze o těle a krvi Kristově, jakž Kristus ustanovil a Zákon káže. — Také tedy hladké obejítí sporu dle vzoru protestantského. A přece sami šepmistři jistě pozorovali, že Václav jest skutečným novotářem. Vždyť sám farář Václav brzy na to, jakmile ucítil pevnou půdu pod nohama, na kázání tvrdil: „Tělo a krev, které Kristus vydal, ucedlníci snědli a krev vypili, a co vy přijímáte, jen chléb a víno přijímáte.“ Za to byl ovšem pokárán, ale opatrní páni, kteří formálně vystupovali jako starověrci, u fary Václava ponechali, ačkoli vedl život pohoršlivý.

Václavu Seligovi nadala lotrů pikhartských i žena Bernášková, že namlouval lidem, aby nedrželi, že v Nejsvětější Svátosti jest Kristovo tělo.

Když se konservativní lid ozýval sám hlučně proti nezákonnému maření řádů konservativních, bylo mu počátkem června r. 1532 nařízeno, aby nekákal proti Zákonu.

Seliga se rozmrzel, prý z Hory odejde. Ale páni mu přece domlouvali, aby jen zůstal, že lidé k němu dobrou vůli mají. Jelikož však konsistoř horská dostatečně proti novotářství Seligovu nezakročila, došly žaloby do konsistoře pražské, která Seligu povolala k zodpovídání. 29. listopadu tázali se ho tedy konsistoriáné, proč faru ujal bez jejich povolení. Seliga, věda, že se nemělo potvrzení z Prahy obcházeti, odpověděl, že páni horníci sami jsou tím vinni, oni ho přilákali z Kaňku, aby u sv. Barbory pobyl; „a potom mne nechtěli pustiti odtud, až posavad, já o tu faru nestojím.“ Na žalobu, že vede „kázání nová, pohostinská, nezvyklá, bludná, bouřlivá a proti dobrým pořádkům církve svaté,“ dal odpověď: „Co se tkne učení, nikdá jsem nekázal nic bludného.“ Také jest nespravedlivé obvinění, že by se opíjel. Tu však farář z Malé Strany Jan Trubač a kněz Bohuslav od sv. Lazara prohlásili, že mluví Václav lehce o Božích svátostech, „kněží dobré plundruje, zlé kněží k sobě přijímá, Počátka - Hynka ženatého; Počátkovi dopustil sloužiti, kázati, sám jaká zcestná kázání činí, bludná, a jest člověk pověstný. O posvěcení za mrtvé nedal sloužiti a kázal, že skutkové milosrdní nic jsou; jeho kněz Florián pravil, že za mrtvé se modlití, skutky milosrdné činiti, tolikéž jest, jako by umrlému koni oves opálal.“ Také Václav posluhuje lidem z jiných far bez povolení jich farářů.

Seliga zapíral, pokud se dalo. Soud skončil — jak tehdy při vítězném postupu lutherstva bylo obyčejně — udělením dtky Seligovi a přinucením k slibu nápravy.⁶⁾ Však se také jevily následky Seligových novot ve světle velice pochmurném. Největší nevědomci, proti jejichž opilému „tlamání o

⁶⁾ Borový: Akta konsistoře I, 70—71.

krvi Boží“ již před stoletím Rokycana důrazně vystoupil, osobovali si talent rozhodovati svéprávně o nejvznešenějších článcích věroučných. Na př. Pavel Rychna, sedě nad pivem, vykládal rouhavě „o Bohu pečeném“. Přiznal, že by za řeč takovou byl za Mikuláše z Prachňan upálen, ale této rady se nebojí. Byl na konec potrestán kládou.⁷⁾

Od polovice října r. 1532 byl v Hoře arciděkanem Jan Kolínský. Ten prožíval hned při počátku trapné chvíle pro šíření novotářství v městě. Roku 1533 žaloval na radnici na kněze Floriána, který ujal Kaňk samovolně, aniž o tom konsistoři pražské co oznámeno. Kolínský (jinak Plechovička) žaloval, že Florián na kázání řekl: „Lidé milí, rád bych vám pravdu mluvil, ale vaši starší (preláti) nedají mi, nesmím mluvit.“ Kolínský nazval takové tvrzení lží. Když kněží žádali, aby Florián byl postaven před konsistoř pražskou, šepmistři za vůdcovství Jindřicha Charváta tomu odpírali. Však prý konsistoř horská, která jest po Praze první, může takové spory sama urovnati. Charváta nazývá Dačický mužem „vzácným a učeným“.⁸⁾ Konečně však přece notorický novotář Florián pohnán před pražskou konsistoř, kdež dne 17. října 1533 zahájen důležitý výslech: „Nejprv aby pověděl, kdo jest jeho k naší straně přijal; druhé, proč jest místa přijímal bez vůle naší, třetí, že jest v Limburce nějaké věci nekřesťanské kázal. Čtvrté, že de adoratione corporis Christi (o uctívání těla Kristova) nedrží a praví, že jsme modláři. Páté, u Hory (in die) animarum (v den Všech věrných Dušiček) nešel zpívat nešporu do Kostnice a potom pravil, že to nic platno není, než jako by umrlému koni oves vopálal... Na ká-

⁷⁾ Musejník 1905, 362.

⁸⁾ Dačický: Paměti I, 142. Tento muž byl velice obratným propagátorem protestantství. Zemřel r. 1556.

zání mluvil, proč by masa v pátek nejedli.“ Prý také chodí do Kolína s Lahvičkou a pozdvihuje lidi proti knězi Ondřejovi.“ (Lahvičkovi již r. 1532 musila konsistoř nařizovati, aby chodil v kněžských šatech bez odhalování a tělo Páně v monstranci vystavoval.) Florián zapíral, jak mohl. Také řekl, že nechťel na Kaňku býti, ale sami páni horníci ho tam podali — tedy bez dořozumění s pražskou konsistoří. Tudíž řečeno Floriánovi, aby nikde kněžského místa neujímal, pokud nedokáže listinami jistotu svého kněžství co nejdříve. Pokud se to nestane, aby toho úřadu vůbec neužíval.⁹⁾ Jaký duch vládl mezi šepmistry nynějšími, patrně z toho, že se Floriána ani neptali, je-li řádně vysvěceným knězem.

Také zarmucoval arciděkana kněz Jan od sv. Bartoloměje, který kázal u sv. Barbory, že „jest nám dáno tělo a krev Krista, abychom, pamatujíc na dobrodiní Božské, přijímali na odpuštění hříchů.“ Stylisace slov byla velice obratná, ale málo skrývaná tendence byla lutherská.

Konečně Kolínský koncem května r. 1533 prohlásil, že odejde, protože ho kněží neposlouchají a že chtějí odcházeti libovolně. Šepmistři při tehdejší veliké nouzi o kněze všelijak chlácholili. Svolali všechny kněze na radnici, kdež jim nařídili pokoj a snášlivost v kázáních, „zvláště co se skrývá dotýče a tajností o svátostech Páně, aby toho nestíhali, v to se netáhli, než prostě kázali o těch věcech, poněvadž Pán Bůh chce být ve svých věcech tajný a člověk, více-li hloubá, více oslepuje.“ Kněží slíbili pokoj. Téhož roku arciděkan s jinými kněžími pohnal před pražskou konsistoř kněze Řehoře, která ho soudila pro „mnohé výstupy“, zvláště že vzal jed-

⁹⁾ Borový: Akta I, 68, 82—83.

nomu sedlákovu ženu, a když ji manžel vzal domů, kněz mu ji znovu vyrval. Řehoř, který rozhodně konservativcem nebyl, dán do vězení. Kolínský odešel z Hory přece po velikonocích r. 1536 do Slaného.¹⁰⁾

Mnoho šepmistřů snažilo se dlouho tutlati skutečný stav věcí z obavy před králem, pražskou konsistoří i královským mincemistrem, který měl bdíti nad zachováním starých řádů. Přes to však propukávalo na venek novotářství stále častěji. Arciděkan Václav Řezník pro své novoty byl roku 1538 pohnán před pražskou konsistoř. Tam se mu však nestalo „nic odporného“. A tak r. 1539 sám král byl nucen psáti administrátorovi kališnému, aby knězi Václavu bylo zapověděno kázati bludné artikule a aby Řezník byl potrestán. Brzy na to téhož roku psal král mincmistrovi rozčileně, že „skrže kázání děkana u Hory mnohé sekty u víře svaté povstávají“. Proto poroučel, aby úřady šepmistrské, konselské ani jiné žádného lutherána, pikharta, cvinlické sektě náchylného, netrpěl.¹¹⁾

Leč kutnohorští zastávali se novotáře houževnatě. Oznámili konsistoři 22. října 1540: „Teď opět připsání od krále Jeho Milosti stalo se jest, aby děkan náš nekázal do příjezdu Jeho Milosti královské a aby se před J. M. postavil. I vyslali jsme k J. M. královské osoby, aby takovým zprávám omylným neráčil věřiti a u sebe místa dávat.“ Přimlouvali se, aby mu byla dána svoboda kázati. Prý se ten zákaz dotýká i cti radních. V konsistoři bylo odpověděno, že přece jenom arciděkan v kázání svá „něco neobyčejného vtrhuje“, jak zprávy docházejí. Následujícího roku hájil se Václav sám, dokládaje se svědectvím horníků. Nechť prý není autorita konsistoře horské tímto sporem zlehčována.

¹⁰⁾ Musejník 1905, 364—365. Borový: Akta I, 84.

¹¹⁾ Winter: Život I, 94.

To bylo 26. ledna. Ale již 6. května téhož roku (1541) dva kněží na Václava žalovali, že dělí od Krista božství, říká, že Panna Maria není Matkou Boží, v nebi nejsou svatí.

Konsistoři se nechtělo posud energicky vystoupiti. Místo rázného řízení opatrnicky tázala se, zda opravdu chtějí žalobci Václava z toho kacířství viniti. Tu Matěj, děkan z Ledče, odpověděl, že kacíři „mají ten obyčej, že hned všechno zapří. A já to o něm pravím, že jest kacíř a mám ho za kacíře a jest hoden vyhnání.“

Jak dalece novotářství pod ochranou šepmistrů již pokročilo, patrně z této zprávičky Mikuláše Dačického r. 1540: „Jan Heřman napájel krucifix u Psovrhy (Viktorina) a pálil jej pod bradu.“¹²⁾

V Kaňku, který byl poddanou obcí Hory, udržel se konservatismus déle.¹³⁾ Odtud také si vysvětlíme, proč kaňkovští duchovní správci, kteří byli nakloněni novotám, měli tak velikou touhu po Hoře.

IV. Protestantství na Kolínsku a v jiných místech.

V Kolíně ještě po roce 1527 byl duchovním správcem nepřítel lutherstva kněz Jakub (který byl dříve farářem u sv. Štěpána v Praze). Byl však od kolínských vyhnán — nikoli pro svůj konservatismus, ale pro nezbedné chování. Od r. 1532 duchovní správci tamější požívali důstojenství děkanů, jsouce dosazováni svobodnou volbou konšelů a přirozeně potvrzením konsistoře podobojí. Podléhali doзору arciděkanů kutnohorských. V tom roce (1532) byl

¹²⁾ Borový: Akta I, 163—164, 173. Dačický-Rezek: Paměti I, 101, 104.

¹³⁾ Winter: Život I, 94.

zvolen za duchovního správce kněz Jan Sabula (dříve farář v Lysé).

Tehdy již silně počaly se v městě jevit proudy lutherské. Děkan Jan snažil se tomu učiniti přítež, ale občané hleděli se konservativního kněze zbaviti. Jana však ujal se Ferdinand I., ježto kněz ten „starobylému řádu křesťanskému učí“. Jan odešel sám, přijav duchovní správu u sv. Jakuba v Kutné Hoře. Ještě 31. ledna nesli však kolínští spolu s Janem náklad na mládence Václava z Berouna, aby mohl býti ve Vlaších vysvěcen způsobem obvyklým. Také nástupce Janův, kněz Ondřej, držel se věrně řádu konsistoře pražské.

Leč již r. 1533 velice mohutně propuklo lutherské kvašení na venek, zvláště působením bohatého pána Vojtěcha z Pernštejna, rozhodného lutherána. Tento šlechtic zavázal si Ferdinanda k vděčnosti tím, že půjčil králi peníze na válku v Uhřích. Suma ta byla veliká, protože mu Ferdinand zastavil hrad kolínský se vším panstvím. Proto také odvaha Vojtěchova byla houževnatá.

Tehdy po širém okolí nasele mnoho novotářství zmíněný již kněz Jan Lahvička z Rybňan. Pán z Pernštejna pozval ho k sobě do Kolína r. 1533. V dorozumění s purkmistrem poslal radního písaře k děkanu Ondřejovi se žádostí, aby dovolil Lahvičkovu v městě kázati. Děkan odpíral, ale Lahvička se tvářil, jako by o zákazu nevěděl. Pracoval velice vychytrale, takže došlo brzy k velikému vzrušení. V srpnu r. 1533 před kostelíčkem sv. Víta měl velice pohoršlivé kázání. Co kázal, vysvítá z toho, že jeho přátelé vykládali vtělení Kristovo způsobem urážlivým, posty a procesy za nic dobrého neměli, modlitbu za mrtvé pokládali za tak platnou, jako by zdechlému koni ovsu opálal. Úctu k Největější Svátosti prohlašovali

za modlářství; prý to, co kněz na oltáři ukazuje, nic není, než jiné koláčky.

Děkan obrátil se k pražské konsistoři, kdež záležitost projednávána dne 26. září. Ondřej, předeslav žalobu, dostavil se k přelíčení osobně. Pravit, že Lahvičkovi kázání v Kolíně zapověděl, ale on „potom sloužil a kázal na předměstí nazejtří bez mé vůle“. Obviněný vykrucoval se jako had: „Co se pána z Pernštýna dotýče, psal mi, abych za Labem kázal, že o to se snesl s panem purkmistrem, a o tom mi nepověděli, aby mi bráněno bylo“. Bludařství své na celé čáře popíral.

Konsistoriáni odložili dokonání pře ke dni sv. Voršily. Lekli se. Lahvička později na jiných místech dopouštěl se velikých prostopášností.

R. 1536 již nebylo v Kolíně kněze Ondřeje. Na jeho místo nastoupil kněz Šimon, který byl novotářem. Téhož roku na něho žalováno u pražské konsistoře, že mluvil o konsistoriánech potupně a že dopouštěl u sebe na faře pračky kněžím i laikům. Přechyby jeho byly jistě dokázány, poněvadž po osobním stání byl dán do vězení.

Zcela zjevným lutheránem byl nástupce Ondřejův Kliment. R. 1544 způsobil veliké vzrušení svými novotářskými řeči. Když ho někteří měšťané proto kárali, prudce proti nim se ozval s veřejnou jich potupou (plundrováním). Spoléhal na ochranu novotářského administrátora Mystopola. Leč proti výbojnosti Klimentově zakročil sám královský mincmistr, katolík, pan Albrecht z Gutšteina, který byl od r. 1537 zápisným držitelem zámku a panství kolínského. Albrecht žaloval přímo u krále Ferdinanda, který pak podal tu věc na dolejší konsistoř v Praze. Mystopol, který dobře o ráděni Klimentově věděl, do té doby jen protestantského děkana napomínal, aby se pro Bůh mírnil a lidí s kazatelnou ne-

plundroval. Po rozkazu královském však musil přikročiti k pravidelnému úřednímu výslechu. 25. dubna r. 1544 před konsistoří byla Klimentovi udělena důtka pro hanění a všetečné plundrování na kazatelnici. Prohlášeno, že neujde skutečnému trestání, bude-li dále „na něho co uvedeno“. Děkan Kliment zapíral houževnatě; prý toliko haněl zneužívání atd.

Vrátiv se od soudu, pokračoval v novotářství směle dále. Tu na něho vznesl Albrecht u krále žaloby nové. Mystopol, obávaje se hněvu králova, zavedl dne 9. ledna 1545 nové šetření úřední. Dle svědkův i dle přiznání vlastního Kliment usvědčen byl jako bludař a rouhač. Byl vzat do vězení. Přiznávaje se k vině své, prosil, aby mu to bylo milostivě váženo, prý se podává k napravení. Konsistoř rozhodla, aby Kliment byl hned z Kolína vyzdvižen; nechť jest dán některému faráři za kaplana. Nechť učiní nápravu a „odvolání zjevně přede všemi“.

Dne 23. ledna sepsán příslušný protokol mezi stranami. Konsistoř zapsala: „Poněvadž se jest to vskutku nalezlo, že kněz děkan proti Božským darům spasitelným i milostným bludně a rouhavě i nekřesťansky mluvil, z té příčiny jej do vězení bēřeme, z správy děkanské snímáme, farářem v církvi naši na ten čas aby nebyl, než kaplanem, povolujeme, v tom mu milost ukazujeme, tu na témž místě, na kterémž jest v bludích a v rouhání postižen, aby nápravu učinil v těchto slovích: Lidé v Pánu Kristu milí, jest všem vůbec známo, že jest lidská věc padnouti a poblouditi, ale ďábelská a kacířská v tom ležeti. Protož vás prosím, pomozte mi se Pánu Bohu modliti, což mi se koli na tomto místě přihodilo z nedostatku mého promluvení proti darům Božským spasitelným i milostným, tělu i krvi Pána Ježíše Krista i jiným písmům svatým, ať mi to milý Bůh ráčí odpustiti. A což jsem proti slovu Božímu promlu-

vil, to upustte; Pánu Bohu všemohoucímu a církvi jeho svaté podle slova Božího víru chovajte.“

Tato slova měl tedy děkan pronésti před kolínskými, což skutečně učinil po kázání v děkanském kostele dne 22. února. — Konsistoři pak samé učinil zápis: „Artykule ty všecky, kteříkoli jsou proti mně provedeni a za všetečné, bludné, ano i rouhavé proti Bohu a církvi křesťanské obecné od konsistoře této usouzeni, jichžto opětování obzvláštního ani pamět, ani čas nesnáší; ty a takové všecky s dobrým uvážením, toť před Pánem Bohem, úřadem tímto slavným, pány faráři a kněžstvem odvolávám a jich se na ten čas i budoucně odříkám, v tom ve všem milosti a nápravy od ducha Páně a úřadu tohoto zvlášť, podle artykulův obecně snešených žádaje. V čemž abych stálý býti mohl, pomoci svatými modlitbami od vás všech pokorně žádám.“¹⁾

Tentokrátě tedy stalo se důkladné odrazení novotáře, protože vystoupil proti němu netoliko král, ale i mocný šlechtic.

* * *

Dne 30. dubna r. 1535 kněz Václav ze Skutče přiznával se před konsistoří, co učinil proti „porádkům obřadu církve“. Prý to zavinilo čtení knih a rozmlouvání s lidmi rozličných sekt a pikharty, „takže jsem se nevěděl na čem postavit“. Slíbil rukou dáním poddanost.

Pověstný Jan Lahvička řádl v Nymburce r. 1541 jako děkan. V konsistoři „vyčítány jsou jemu všecky neporády, jeho vešstupky, jeho pohoršení veliká, kteráž jest činil mezi lidmi“. I tam činil ká-

¹⁾ Borový: Akta I, 80—81, 117, 193—195. Vávra-Sixta: Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, 16—18. Winter: Život I, 94.

zání nepokojná. Nepraví se výslovně, že bludům učil dále, ale jistě město Nymburk konservativnějším neučil.

R. 1533 podána konsistoři žádost z Kostelce nad Labem, aby byl propuštěn farář Prokop, protože se oženil. Prokop dán do vězení. Když činil pokání, byl 14. srpna přijat na milost.

Téhož roku farář borotínský Jan obžalován pro bludné učení. Žalovali na něho jiní dva kněží s jedním poustevníkem, že „haněl řady kostelní, zvonce, svíce“. Pohlížeje k oltáři, kdež bylo tělo Páně, řekl: „Což vy se domníváte, že jest tu život věčný, jako papežští kněží? Však jest tu toliko památka.“ I jiné bludy Janovi vytčeny. Proto konsistoriáné „uznali jsou výstupky jeho mnohé proti víře a řádu“. Také „maje rozkázání pro své první činy zlé, ode všech stavů strany naší na rathouse, kdež jest byl u vězení, aby kněžství neužíval při straně naší v Čechách i na Moravě bez dopuštění jich, on se tak nezachoval a sloužil i farářoval bez dopuštění našeho, a zase se navrátil. I z těch příčin berem jej v svou kázeň“. Tak rozhodnuto 20. června r. 1533.

14. března r. 1534 farář Ondřej Benátský ze Strašecího byl postaven před konsistorní soud. Koláturníci totiž žalovali králi, že bludně smýšlí o tělu Páně, panenství Matky Boží a orodování svatých. Ondřej zapíral, a aby se vyhnul dalším nepříjemnostem, složil v příčině těch tří článků vyznání konservativní.

27. listopadu r. 1534 byl obeslán kněz Vojtěch, jsa žalován od kněze Matouše z Kojetic, že tělo Páně spalil v Chuchli na oltáři. Vojtěch odpověděl, že bylo na pateně plno mušek a molů. Ty vybral a spalil. Leč nedělo se to za přítomnosti sedláků. — Dozvuky dopadly bledě právě pro žalobníka. 7. května roku následujícího zjistila konsistoř, že nechal v

Chuchli sám tělo Páně až do porušení. V Kojeticích pak „krev Boží o veliký pátek rozlil, takže rozhněvav se na pachole, rval je jednou rukou a v druhé ruce kalich držel a tak rozlil krev Boží, a dvou dětí křtiti nechtěl“. Patrně tudíž byl spíše novotářem žalobce Matouš, než dříve obviněný Vojtěch.²⁾ Taková nevážnost při bohoslužbách působila pohoršení největší.

* * *

Rozklad církve kališné pokračoval ovšem bujným sektářstvím nejrůznějšího, takže někde v těch časech docela velmi těžce lze postihnouti, k jaké sektě lapený novotář náležel. Některé nelutherské sekty však netoliko vytvořily určitou, rázovitou, podrobně zpracovanou nauku, ale zároveň přivábily v těch časech veliký počet stoupenců, škodíce tak, jak utrakvistům, tak katolíkům a lutherským. Vyložíme v následujících kapitolách povahu a situaci takých důležitějších sekt.

V. Stav Jednoty českobratrské.

V pohnutém prvním desetiletí vlády Ferdinandovy přispívala mimo lutherstvo k podlomení kališné církve ze všech sekt Jednota českobratrská nejvíce. Měla svou dlouholetou zkušenost, která ji vedla k opravě některých zastaralých zásad a k pevnější, praktičtější organizaci. Jednota množila své řady přeběhlíky z utrakvistického tábora stále. Lehkomyslníci a světáci přebíhali k lutherstvu, mystikové a duše úzkostlivé k Jednotě. Na počátku století XVI. však ještě se nevědělo, jak sektářský proud domácí brzy bude vcházeti v kompromis s proudem cizím,

²⁾ Borový: Akta I, 75, 76—77, 79, 89, 108, 175—176.

tolik odlišným, až naposledy oba proudy se budou prohlášovati aspoň na venek za těleso jedno — ovšem z diplomatických příčin, k vůli zastavení vládních persekucí.

Chelčický i na počátku století XVI. byl Bratřím učitelem velikým. R. 1521 vytištěno bylo ve Vilémově nejznámější dílo Chelčického „Sít víry“. A v předmluvě své vydavatelé knihy praví: „Kniha tato složena a sepsána jest od muže ctného a šlechetného a v naději i svatého, k tomu dary Páně osvíceného a moudrostí Ducha svatého bohatě naplněného... Mnoho rozličných knih... sepsal a protož kdožkoli v těchto knihách... čísti budeš, poznáš, žeť Pán Bůh nad našimi milými předky neráčil se jest zapomenouti, ale že jest ráčil v ně Ducha svatého složit.“¹⁾

Leč změnila se u Bratří již značně jak forma názírání na život veřejný, tak i věrouka. Vždyť v původních nejpřísnějších zásadách stála Jednota sotva čtyřicet let. Nastal v ní boj vzdělaných členů proti prostým sedlákům a řemeslníkům, až na hraně století XV. a XVI. směr pokrokovější zvítězil. Bratří, rostouce počtem, poznávali zřejmě, že původní disciplína, která stačila pro malý hlouček, jest velice těsná náboženské společnosti větší; přibližovali se k okolnímu světu. A tak učitel Chelčický, třebaže jeho jméno vyslovováno s velikou úctou, se svým učením vlastně odstrčen.

Když zemřel veliký organisátor Jednoty Řehoř, který nikdy nepřestával varovati před přijímáním lidí učených, postaven brzy v čelo Bratří učený bakalář Lukáš z Prahy. Narodil se r. 1460 v Praze a konal studia na universitě utrakvistické. Věnoval se stavu kněžskému, v němž byl trápen mno-

¹⁾ Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 222.

hými úzkostmi a pochybnostmi. Jeden z jeho druhů dodal mu českobratrské traktáty, které se mu tolik zalíbily, že o jeho dalším osudu bylo rozhodnuto. S ním zároveň k Jednotě přistoupili starší jeho bratr Jan Černý, později proslulý lékař, a mladý bakalář Vavřinec z Krasonic. Blahoslav o něm napsal, že byl „mužem mocným v slovu i skutku, věrným, pilným, učeným a nedadoucím se přemoci“. Vynikal hned s počátku mezi jinými Bratry. Jednotě dal účelnou organizaci a upravil konfessi tak racionelně, že se mohla zalíbiti i mystikům učeným a lákati k sobě všechny vrstvy těch lidí, kteří s kališným byrokratismem spokojeni nebyli. Lukáš učinil tak radikální řezy do některých zkostnatělých a nestravitelných zásad, že docela vytýkal, jakých bludů se dopouštěl patriarcha Jednoty Chelčický.

V těžkých dobách, které nastaly po vydání mandátu Vladislavova proti Jednotě (r. 1503), dovedl energickými slovy a listy pobádati k vytrvalosti.

S českobratrskými starověrci, kteří lpěli na tradicích Řehořových, musili ovšem pokrokovější živly svést boj velice tuhý. Na synodě v Rychnově (r. 1494) konečně vázka vítězství padla ve prospěch radikálů, kteří byli povoláni k předním úřadům. Následujícího roku již byla zavržena dogmatika jak Chelčického, tak Řehořova.

Vůdce starověrců Amos však se nepoddal a s přáteli svými vytýkal pokrokovcům, že, jdouce za osudným příkladem Táborů, chtějí žižkovati.²⁾ Tito oposičníci „zrotivše se“, utvořili tak řečenou „Malou stránku“, jsouce nazýváni též Amosenci. Nejvíce je zamrzelo, že novotáři dovolili věřícím přijímati úřad konšelský, přísahati a nositi meč krvavý. Tato

²⁾ Musejník 1886, 308—318. Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 257.

frakce, která měla své členy výlučně v třídách nižších, byla nejsilněji zastoupena na Klatovsku a Prácheňsku. Po smrti Amosově (r. 1522) vedl Malou stránku prudký Kalenec, který napadal radikály ve lice ostře. Málo pomohlo, protože pokročilejší Bratři dovedli se bystře a účelně hájiti. Do padesáti let zanikla Malá stránka zcela.

Lukáš psal s patrným hněvem o Amosovi, že byl odpůrcem tajným, pokoutným již Řehořovi, prý od sprostných Bratří okolo Brodu Uherského ve své kňuravé pošmournosti bral voštiny darmo, a z nich vosk přepouštěje prodával, u Bratří, darmo stravu máje, konvičky dělal a vše prodávaje, peníze v hromadu hnal, a shromáždív peníze, dal se s nimi do Čech k Vodňanům a ke Klatovům, tu prý svedl některé ženské.³⁾

Bratři upravili cestu do Jednoty šlechtě, nezavazující ji k dobrovolné chudobě; prvotní zásady komunistické značně zmírněny. Vstupovali tedy do Jednoty šlechtici a šlechtičny.⁴⁾ Dr. Goll píše: „Vítězstvím větší strany (živlů rázu Lukášova) kynulo Jednotě rozšíření ve všech vrstvách národa českého. Kdyby Jednota byla zůstala nepohnutě státi na těch základech, na kterých založena byla, další průběh dějin jejích byl by se nejspíše bral jiným směrem. Byla by jí připadla tak důležitá úloha v 16. a 17. století? V dějinách Jednoty bratrské se opakuje, co v dějinách každého náboženského hnutí a každé církevní společnosti shledati lze, že totiž prvotní ráz se později mění a modifikuje, čím více přívrženců a členů přibývá, ba že se i to, co se prvotně vy-

³⁾ Winter: Život I, 49. Musejník z r. 1886, 494-495.

⁴⁾ Na př. v Historii Blahoslavově již při r. 1514 zaznamenáno, že mnozí z Bratří se zmohli: v Litomyšli přistoupil k nim pan Bohuše Kostka, na Boleslavi paní Johanka z Krajku. Musejník 1862, 116.

soce cenilo, v oběť dává za další rozšíření a vzrůst. A s toužou nutností, která v dějinách vůbec vládne, objeví se pak strana, která starého spustiti se nemíní, která v novotách spatřuje až i „jed, vlitý do církve svaté“. Že o to běží, tušili ti, kdo v Jednotě bratrské v popředí stran stáli. Bratři, kteří na starých lpěli názorech, praví ve svých spisech, že pravda vždy jen v menšině se udržovala a proto nazvali se sami „menší stránkou“.⁵⁾

Hledisko Malé stránky zavánělo nevčasnou duchovní pýchou. Sebevědomě shlíželi Amosenci z povýšeného hradu vyvolených na obrovské zástupy těch, jimž dle jejich mínění hrozilo zatracení. Jako by realizace Kristova prorocství o jednom ovčinci byla ještě více vzdálena než před tisíciletím! Podobná to duchovní hrdost jako u prvotních Táborů, jako by milliony jiných duší křesťanských byly z milosti Boží vyloučeny. A jako by již křesťané prvních století, kteří upravili cestu ke spáse aristokratům účelným zřízením, byli jednali jen z ohledů světských! Kdyby pravda se udržovala vždy jen v menšině, pak by milost Kristova byla marná u většiny lidstva. Tedy spása by čekala jen menšinu lidí, uzavíráme-li logicky dle zásad Amosencův. A jest možno prohlásiti, že Kristova milost by se dopracovala v lidstvu výsledků tak chabých? Kdyby byli první křesťané ztrnuli v kommunismu a v primitivním zřízení, byli by zavinili další veliká pronásledování se strany aristokratů. Tím však, že přibírali do svých řad dle příkladu samého Krista i občany vznešenější, uspíšili klidným postupem zrušení otroctví. Právě tím, že řízení církve přizpůsobovalo se bystře vnějším formám společenským, pokud nebyly v odporu s evangeliem, bylo umožněno všem třídám míti účast

⁵⁾ Musejník 1886, 330.

na utěšených květech nauky Kristovy a spolupůsobiti na pronikavé změně lidstva vůbec.

Když se Bratři zreformovali dle zásad Lukášových, dali svým novým směrem nepřímou satisfakci v mnohém ohledu jak církvi katolické, tak utrakvistické.

Lukáš upravil jednotnost bohoslužby a postaral se, aby byla půvabnější, aby zevnějším leskem byla oku vděčnější. Rozsvěcovány svíce, při přijímání přestalo se sedati za stolem, za to však zbožně klekáno. K bohoslužbě brány pěknější nádoby a ubrusy. Kálenec zle vyčítal Bratřím, že se shromažďují v kostele, že zvoní a mají oltáře, kazatelnice, svíce, kalichy, posty, svátky. Prý „každý papež něco ze své hlavy vynesl mimo Zákon nový, tak i při Boleslavských (Bratřích) tento z starších toto zamyslel a jiný opět něco přidal, až přišlo na to, že jako z malého komára udělali velikého ptáka vejra“. Klekání při přijímání svátosti Amosenci nazvali papežským štrychem.⁶⁾

Ustanoveno, že v zásadě přísluší moc vši církvi, zastoupené synodem. Ačkoli však dříve náležela biskupovi mocná vrchní správa, takže mohl i absolutisticky vystupovati, nyní se dostala vrchní moc užší radě, jejímž předsedou měl býti nejstarší biskup. Biskupové volí se z kněží, navštěvují chrámy, spravují kněžstvo, potlačují zlořády, výstřelky, odchylky.

Vliv laikův značně obmezen. Kněz podává svátosti, přijímá pro hříchy tajné zpověď tajnou, pro veřejné veřejnou. Jemu ku pomoci jest jáhen a výbor starších.

Kněžím i nadále doporučuje se práce ruční, ale s napomenutím, aby se pro ni neodvraceli od předního svého úkolu. Nebrání se jim vstupování do

⁶⁾ Winter: Život I, 48.

stavu manželského, ačkoli Lukáš uváděl důvody pro kněžský coelibát: „V písmích ani zprávy, ani příkladu nemáme v novém svědectví, by kdo knězem jsa, ženil se... pravda u nás zkušená jest, při těch, kteříž manželé byvše i ordinováni na kněžství, nač jsou přicházeli i děti jich... Neb v manželství řídcí v Kristu jsou a Bohu se líbí... Také věc jistá jest, že zámyslem svobody v Kristu mnozí příčinu berou k svobodě těla, jísti, pít, dělati, co se zdá, ženiti se, světsky se míti, takový nedobrý základ při vyjití z Babylona pokládají... neb ženitba žádného nespasí, neb v ní jest hojnost překážek k spasení a příčin odvedení od něho.“⁷⁾

Mravopočestnosti ovšem v novém řádě dbáno také přísně. Ještě r. 1540 řekli Bratři bez lživé sebechvály Bucerovi ve Štrasburce, že by měli ještě „nesčíslný počet Bratří“, kdyby dovolili, aby každý po své vůli mohl živ býti; ale Bratři netrpí těch, kteří Kristovo jho podstupovati nechtějí, kteří jdou po své hlavě, netrpí hříšníků, opileců, hráčů, kratochvilníkův.⁸⁾

Leč vyhověli aspoň nyní Bratři širšímu lidskému úkolu na této zemi? Denis praví: „Bratři činí dobré z povinnosti: nevidíme, že by cítili z toho nějaké potěšení. Vždycky se radujete, pravil apoštol. Mezi všemi ctnostmi svými Bratři ztratili tuto. Jako všecky (?) sekty ryze křesťanské neznají lásky k životu a nemají citu pro rozkoše jeho; snášejí jej jakožto úkol, stále trápení jsouce bázní, aby nezapomenuli na jedinou věc skutečnou, na spasení. Jim umění jest toliko prostředkem ke zvýšení lesku bohoslužby; písemnictví toliko zbraní válečnou nebo ná-

⁷⁾ Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I. 503.

⁸⁾ Winter: Život I. 51.

strojem vzdělávacím; renaissance je znepokojuje a pohoršuje.“⁹⁾

Církev katolická ovšem sama před světským pachtěním dávala a dává výstrahu otázkou: „Quid hoc ad salutem?“ (Co to znamená pro spasení?) Vše dle ní má se konati pod zorným úhlem věčnosti. Tudíž v zásadě není v této příčině Jednota od ní mnoho vzdálena. Leč i v čase nejpřísnější kázně, kdy kladen zvláštní důraz na to, že jsme na zemi jen poutníky, dovolovala církev katolická žítí životem plným, jarmým, radujícím se z darů Božích na zemi. Samotné Písmo, vyzývající, abychom s bázní a třesením spasení své činili, nechce vésti k pochmurné, plachtivé náladě na tomto světě. Naopak vede k radosti z tohoto života, je-li jen dobře řízen mravoučnými pravidly. Odtud lze si lehce vysvětliti bujarost života středověkého, jak se zrcadlí netoliko v jednání, ale i v písemnictví, v umění.

Protestanté v praxi stáli, hledíme-li k českobratrskému usilování, vlastně na opačném pólu. Církev naše zde kráčela zlatou střední cestou, vedouc dobře, že každý temperament není schopen oddati se celou duší pouhé mystice. Aby každá letora nalezla v církvi uspokojení, zřízeny různé stupně, stavy, řehole volnější i přísnější, z nichž dopřán každému výběr dle vůle a schopností.

Na počátku XVI. století byla středem Jednoty v Čechách Mladá Boleslav. Pod ochrannou rukou paní Johanky z Krajku na Boleslavsku sílila Jednota na Boleslavsku znamenitě. Též Litomyšl dlužno počítati k hlavním baštám Jednoty. Odkudkoli Bratři byli vypuzeni, spěchali k panu Kostkovi, takže Litomyšl za něho „oslavena na lid a řemesla; i pustá místa na rynku osazena, a na valech a jinde domů nastavěli“.

⁹⁾ Denis-Vančura: Konec samostat. české, 261—262.

Jednota šířila se širokým pruhem pohraničním od Landškrouna až do Turnova. V Bydžově měli Bratří svůj sbor již r. 1527. Na Landškrounsku docela přidávali se k nim Němci. Nejvíce Bratří ve východním tom okrsku bylo na Svitavách, Poličce, ve Vys. Mýtě, Choceň a ovšem v Litomyšli a Boleslavi. Druhý silný okrsek českobratrský tvořily krajiny od Tábora k Budějovicům, ke Klatovům, u Písku, Vodňan, na Prachaticku, Domažlicku. Též na Žatecku a Lounsku byla hustá síť Bratří. V Praze nedospěli k zřízení zvláštního sboru, ačkoli tu pobývali počtem značným. Pilná inkvisice (zvláště za éry Paškovy) a žárlivá kontrola církví již stávajících a zemských úřadů byly tu překážkou pevně organizované akce. Starý letopisec při r. 1505 udává, že se lidé odvraceli od služby kněží pro jejich nešlechtnost a „volili sobě sami kněží a po domích sami sobě sloužili a kázali, i sami někteří kněží též se zpikhartili a nevěděli, co mají za víru držeti“.¹⁰⁾ Tedy pouze po různu pokoutně Bratří v Praze bohoslužby konali. A že jich bylo velmi mnoho, patrně z toho, jaký sběh a rozruch nastal po zatčení Mikulášence Slámy r. 1486, jež považovali Bratří za svého. Od té doby množili se dále; za Paška několik Bratří zaplatilo své sektářství životem.

Na Moravě šířila se sekta pohodlněji než v království. Mělať nad sebou velikou přízeň některých šlechticů, ba i samého hejtmána zemského. Nejpevněji seděli Bratří kolem Přerova, Ivančic, Lipníku, Tovačova a Prostějova. Sám Ferdinand I. uznal, že „tu učení pikhartské v Čechách tak zjevně se neděje jako na Moravě“. Kolem r. 1500 měli Bratří tři až čtyři sta sborů; ve východních Čechách na

¹⁰⁾ Starí letopisové čeští, 276, 464. Winter: Život I. 51. Kašpar: Paměti o věcech duchovních, 29.

stopadesát.¹¹⁾ Když přestáli Bratří kruté pronásledování, jež počalo po mandátu Vladislavově (1503), nastala jim za vlády Ludvíkovy doba poměrného klidu. Jednotě přibývalo sborů, vnikala silněji do měst, velice vlivní šlechtici přidávali se do jejich řad. Jestliže Bratří za éry Paškovy v Praze trpěli, jinde se volně rozvíjeli.

Klamali se však naději na klid, když viděli, jak rázně Ferdinand I. zakročil proti kališným tyranům pražským. Panovník tento byl tělem i duší katolíkem a snažil se přivésti poddané ze všech sil k věroučné sjednocenosti. Jestliže šlechta sama měnila libovolně náboženské vyznání poddaných, kdo z takových šlechticů mohl mu to vytýkati? A jestliže každá sekta vyznávala, že pravá víra jest jenom jedna, není divu, že panovník stál o to, aby všude mezi jeho poddanými zavládla víra ta, kterou považoval neochvějně za jediné pravou, a která měla ze všech náboženství v zemích jeho nejstarší právo historické.

K zakročení proti sektám však ho pudila i touha po zavedení politického pořádku. Každé sektářství samo sebou v tehdejší době znamenalo kus zvláštního politického a sociálního programu — ať již sekta sprádala program takový úmyslně s plnou energií, či bezděčně. Plytké heslo o náboženství jako věci soukromé neplatilo nikdy — a nejméně ve století XVI. Vřelá víra vydává vždy květy skutků jak v životě rodinném, tak veřejném. A většina sekt kladla povahu skutků nad poučky věroučné. A jakkoli Bratří, zvláště s počátku, se snažili vzdalovati se dle možnosti života veřejného, přece jako členové velkého politického tělesa byli nuceni stanoviti určité zásady, týkající se života veřejného, politického a

¹¹⁾ Winter: Život I, 57. Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 267.

sociálního poměru k ostatním stranám národním. A bylo-li nazírání Bratří na veřejný život jiné než u ostatních Čechů, již tím byla kladena závada v pravidelném chodu politického stroje.

Politický vývoj byl by zaznamenával nepravdivostmi i v tom případě, kdyby se byli Bratří na-prosto vzdávali funkcí veřejných tak, jak bylo za Chelčického a Řehoře. Jestliže však pozoroval Ferdinand, jak Bratří vystupují ze svých úkrytů triumfálně, jak se k nim přidává šlechta, jakožto nejmocnější živel politický, obavy před těžkými komplikacemi politickými přirozeně stoupaly.

Jednota ani po pokrokových změnách Lukášových ostatně nebyla schopna vésti národ náš vítězně v soutěži kulturní, politické a hospodářské s národy jinými. Na př. Bratří nezapovídali jenom kostkářství, malířství, kejklířství a čarování, nýbrž i kupectví, protože jest příležitostí ku podvodu a zlodějství. Taková zásada nemohla prospívati národu, který za Lucemburků obchodem tolik zbohatl. Winter praví: „V husitské době obchod měl v ruce žid, a potom rozdělil se žid s Němcem.“ A židé si vedli po německu.¹²⁾ Nepřispělo stanovisko Bratří k obchodu bezděčně značnou měrou k takovému zmohutnění živilů cizích?

Zkrátka, Ferdinand nahlížel, že pravidelná, dobře zřízená politika nedá se prováděti tam, kde jest veliký náboženský rozkol a zmatek. Sám Havlíček napsal: „Sjednocenost ve víře jest skutečně nejvyšší blaho pro národ, a zkušenost učí, že roztržky ve víře hubí všechno — i politickou sílu národa.“ Jako nyní postupu našeho národa jest na velikou překážku veliká roztržistnost politická, tak tehdy zasazovala národu rány krvavé nesvornost náboženská. Jako nyní

¹²⁾ Kulturní obraz českých měst I, 143, 195.

pronásledují se strany politické až na nůž, bez ohledu na to, že z rozbrojů tyje nepřítel, tak se pronásledovali v XVI. století sektáři. A jestliže trestal Ferdinand, osobovali si neméně právo ke kaceřování a sužování sektáři.

Nebylo možno uvést konečný soulad do poměrů strašně rozháraných darováním plné svobody těm, kteří sami jí zneužívali na deptání jiných. Bratří náleželi k sektám nejmírnějším. Ale pozorujme, jak rozhorleně jako zločince kárali ty, kteří od nich odpadli. Dovoľovali aspoň rodiče českobratrství dětem svým náboženskou svobodu? Nikoli — drželi je v tuhé kázni sektářské a za nejhorší přečin dítek svých by byli vyhlásili jejich odpad. A zdaž byli ochotni přijímati přátelsky jinověrce do společnosti, jež byly cele českobratrské? Za hřích by si byli pokládali pouštěti zbytečně do svého středu občana, jenž by jejich dorost uváděl ve zmatek a skepsi učním jiným. Bylo to zcela přirozené u lidí, kteří lpěli na své nauce celou duší. A nepronásledovali se vášnivě sami Amosenci s Bratřími novotářskými?

Fráse o naprosté toleranci lehce se z úst vypouštějí, ale realisace jejich jest oříškem nejtvrdějším. Jestliže docela za času nynějšího, kdy se heslem svobody docela plýtvá, právě lidé, nazývající se svobodomyšlnými, utiskují často organisovaným způsobem hromadně občany přesvědčení jiného, co bylo možno čekati na rozhraní středověku a věku nového?

Poměry byly takové, že bylo potřebí k urovnání rozhodně silné autority. Osobovali si velikou autoritu i skromní patriarchové sektářů, když pozorovali, že jejich společnost náboženská ztřeštěnými nápady jednotlivců počíná se drobiti. Neměl v té příčině také nějakého práva katolický panovník? Při stálém náboženském tříštění národa, při stoupajícím hašteření

prostých mudrlantů, kteří tatáž slova Písma způsobem nejrůznějším vykládali, nebylo možno nechat království na pospas blouznivcům, bezgramotným „prorokům“ a sektářským absolutistům. Měl-li konečně zavládnouti aspoň částečný klid, jestliže se měla trapná krise zjednodušiti, bylo nutno sáhnouti k prostředkům kárným, k autoritativnímu, mocnému obmezení chorobných výstřelků.

A při potlačování sekt nejvýstřednějších těžko mohl se Ferdinand zastaviti na své cestě před Jednotou. Buď padne sektářství — anebo zhyne konservatismus! Takovou budoucnost předpovídaly události překotně vpřed se valící. Kdo zapomene na tuhou sebeobranu, zhyne! To viděl i Ferdinand. Proto došlo k zápasu tragickému v pravém slova smyslu — ale k nutnému. Na obou stranách pevně přesvědčení, touha ovládnouti situaci. Tyto dva proudy nemohly však jíti mimo sebe, protože členové různých náboženských společností měli tolik společného: vlast, řeč, panovníka, ústřední úřady, cechy, soudy, autonomní úředníky atd.! A zápas byl neodvratný. Kdyby se ho nebyl chopil sám Ferdinand s plnou energií, byly by jej snad ještě houževnatěji prováděly na svou pěst konservativní živly, které byly poškozovány sektářstvím mnohonásobně. A Bratří netvořili náboženskou společnost, která by bývala od státu úředně uznána.

Ferdinand netajil se nijak odporem proti Bratrům. Cítil v nich, jako v protestantech, vážné ohrožování panovnické moci, která stejně vůči vlivu šlechty byla v Čechách slabá; viděl, jak jsou nebezpeční církvi katolické. Právě za bezvládní, za velikých zmatků politických vzrostla tato sekta, nesouc svou existenci a povahou dokumenty rozháraných dob.

Panovník byl vděčen utrakvistům, kteří mu vyšli vstříc. Proto, chtěje upevniti v zemích koruny České

katolictví, snažil se podporovati i loyální utrakvisty a věsti je tak, aby konečně nastalo splynutí obou konservativních táborů; v tomto semknutí viděl nejbezpečnější hradbu proti sektě protestantské a česko-bratrské. Že Jednota zásluhou Lukáše a jeho spolupracovníkův ani dogmaticky ani mravoučně se nesmířila s protestanty, byl boj Ferdinandův proti rozdělenému nepříteli usnadněn. Přes to však při počátku své vlády byl Ferdinand tolik zabaven záležitostmi politiky vnitřní i zahraniční, že mu nebylo možno věsti hned široce založený a důsledný potlačovací boj.

S počátku spokojoval se tím, že se postavil na půdu kompaktní, které dosud úředně odstraněny nebyly. Jak kompaktní tak jiné smlouvy a náboženské a politické vykládal obratně ve prospěch svých velikých záměrů. Dokazoval, že jest strážcem zřízení zemského, že chce chrániti to, co sami kališníci ochráně svých králů svěřili. V tomto osvětlení pokrokaři náboženství jeví se jako buřiči proti náboženství národnímu, přijatému státními zákony za konfessi panující. Pryč tedy se všemi, kteří protrhávajíce zemské zřízení, působí národní rozbroje!

Jak protestanté tak Bratří měli v obratném diplomatovi soka velice nebezpečného.

Kněžstvo kališné pomáhalo panovníkovi proti Jednotě stálými žalobami a udáváním. Podkomoří Planknar bděl jako ostráž a uváděl královy rozkazy ve skutek, kde jak mohl.

Když Ferdinandovi poskytli Turci trochu oddechu, rozhodl se, že od Bratří očistí královská města. Při začátku roku 1535 nebo již dříve udělil Planknarovi příslušné rozkazy, které nezněly na uvěznění nebo popravu bludařů, nýbrž na jich vyhánění, což pro česko-bratrskou propagandu bylo ranou nejcitlivější.

Sám Lukáš v zájmu Jednoty doporučoval raději trpěti, než před tresty prchat. Bylo tedy nařízeno náhle některým Bratřím ve Vodňanech, Domažlicích a Klatovech, aby se vyprodali a města v několika týdnech opustili.

Katolické panstvo jalo se rázně vyháněti Bratry ze svých gruntů. Zachovalo se o tom psaní Jošta Rožmberského do města nejmenovaného: „Jest rozkaz můj, abyste jich nikoli mezi sebou netrpěli, abyste jim ode mne oznámili, že jim toho lhůtu dávám do sv. Jiří, aby se všickni z panství a gruntů svých vyprodali, avšak v tom času sborů aby zanechali; kdyby neposlechli, všickni aby vzati byli do žaláře a do kázně.“

V té kritické době stal se horlivým obhájcem pronásledovaných Konrád Krajíř z Krajku, k němuž se utíkali Bratři jako ke své politické hlavě. Konrád prosil podkomořího, aby se poskytl Bratřím delší lhůta k vystěhování, a podobnou žádost předložil královským městům. Protestoval prudce i proti tomu, když bylo Bratřím v řeči křivděno. Na př. roznesla se pověst trpká, jak týnský farář Václav Bratřím „se rouhal“. Konrád ostře protestoval proti takovým slovům psaním, zaslaným konsistoři kališné, a žádal, aby hanlivá slova byla opřena důkazy. Konsistoř byla přípisem těžce dotčena. Král hned napsal komornímu soudu, aby pro zprávu o tom byl obeslán administrátor, i aby výpis toho příkrého psaní byl poslán císaři. Tentokráte skončila se aféra pouhou důtkou; panovník psal Krajířovi, aby příště takových listů zanechal.¹³⁾

Pod ochranou českobratrských šlechticů tiskli Bratři horlivě traktáty a obrany. V Boleslavi měli

¹³⁾ Winter: Život I, 61—62. Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I, 225—226.

tiskárnu již od r. 1500, v Litomyšli od r. 1507, pak přibývaly nové, na př. v Bělé. Co nemohli vytisknouti doma, dávali do tisku za hranicemi. A tisková obrana horlivě se četla, získávala nové stoupence.

Když přišel Krajek osobně prositi krále do Vídně za stíhaného Jana Zborníka, řekl mu Ferdinand rozčileně: „Věřte, co chcete, my vám toho nebráníme, než skutku brániti budeme, abyste se nescházeli a své fificacle strojili, bychom toto — ukázav na hrdlo své — na to nasaditi měli.“

Roku 1539 kázal panovník sudímu, aby dal polapiti „nějakého Lukáše Pikarta“, s některými mláďenci po kraji plzeňském, prachatickém a litoměřickém chodícího a lid v blud pikhartský uvozujícího; někteří obyvatelé prý těžkost nesou a rádi by na něho sáhli, ale bez vůle královny že toho učiniti nechtějí.¹⁴⁾

V těchto dobách vedl již jednotu Augusta, nástupce Lukášův; tento útočil ostrým perem na kněze kališné a jiné protivníky Bratří. Nebylo platno, že knihy jeho byly v královských městech zakazovány; „lidé, čím více je zapovídali, tím více se po nich ptali a je kupovali.“¹⁵⁾

Celkem možno říci, že zápas zvířený tentokráte ještě stoupence Jednoty rozmnožil. Bratři r. 1535 podali králi počet z víry své, na níž podepsáno 13 pánů a 33 rytířů,¹⁶⁾ což svědčí o valném vzestupu. Za správcovství Augustova a kališného administrátora Mystopola nadešla pro Jednotu nová pohnutá éra, o čemž dále při úvaze o dějích konsistoře kališné.

¹⁴⁾ Winter: Život I, 62. V listě tom nemůže se jednati o Lukáše biskupa, protože týž zemřel již r. 1528, působiv jako biskup 28 let. Srv. Historie Bratří česk. v Musejníku z r. 1862, 202.

¹⁵⁾ Winter: Život I, 62.

¹⁶⁾ Winter: Život I, 62.

VI. Habrovanští a Novokřtělci.

Pověstný Matěj Poustevník, když byl r. 1526 propuštěn z vězení, poznal, že lutherstvo mnoho ne-napraví na mravní zkáze, proti níž se výmluvnost Matějova výhradně obracela. Přiklonil se tedy k rytíři Janu Dubčanskému, pánu na Habrovanech, který dal počátek domácí sektě kolem r. 1520. Dubčanský byl velikým nepřítelem katolického duchovenstva. Na př. r. 1528 dal natáhnouti faráře Bartoše na svém panství na skřípec, proti všemu stávajícímu právu katolického duchovenstva. Vymlouval se, že prý Bartoš strojí úklady jeho životu. I když to pravdou bývalo, měl předcházeti řádný výslech u kompetentního soudce.

S Matějem seznámil se Dubčanský v Praze. K těmto dvěma připojil se jakýsi Václav z Lulče, kdež byla pro sektu zřízena tiskárna. Teprve za spolupráce Matějovy dány sektě určitější obrysy a vdechnut jí rušnější život. Zvána byla sektou Habrovanských čili Luleckých (Lileckých) bratří. Dubčanský podržel nad novou církví správu, Matěj zase přispěl na předním místě svými theologickými výklady k přesnějšímu útvaru věroučnému. Rytíř s prostým theologem probrali všechny protestantské traktáty a vybrali z nich to, co se jim zamlouvalo a co podle jejich dobrozdání nebylo v rozporu s Písmem. Chtěli „změřiti podle exempláře zákona Božího všechny jednoty, a kteráž by nejbližší jemu byla, k té abychom přistoupili“. Tedy to byli v pravém slova smyslu sektářští eklektikové, kteří si ze všeho vybrali po částech. A tak z nejrozumnějších spisů tehdejších hašteřících se bludařů sešit pestrý šat nové víry.

Mravouku podrželi takovou, jakou měli staří Bratři čeští čili Malá stránka. Tedy morálka velice

přísná! Roku 1528 oznámen řád ve shromáždění sekty v Routce. Radikální dogmatiku utvořili částečně z nouze. Usilovali totiž před tím marně přilákat do svého tábora okolní kněze kališné, anebo dosíci aspoň tolik, aby kněží strany podobojí posluhovali jim svátostmi způsobem takovým, který by odpovídal novotářským záchvatům. Poněvadž se jim to nezdařilo, světili se sami navzájem na kněze a biskupy. Dle nejasné zprávy první svěcení provedl sám Matěj. Řád tedy zavrhoval papežství i posavadní způsob svěcení na kněžství. Jediná hlava církve jest Kristus, on prostředník mezi Bohem a věřícími, on vlastně jediný kněz. Starší mezi Habrovanskými nejsou kněžími, ale jenom strážci mravního řádu. Pramenem i soudcem víry jest jediná bible. (A přece brali před tím k pomoci a kritice traktáty jiných sektářů!)

Dle Zwingliho věřili, že spasení budou pouze „předvedení“. Dle Luthera přijali zásadu, že pouhá víra spasí. Jelikož však i prostý rozum dobře mohl poznati, jak tato domněnka těžce poškozují praxi mravouky, kladli důraz na mravné skutky, lásku křesťanskou a jiné povinnosti, které z křesťanské víry nutně plynou.

Svátosti prohlásili za zevnější znamení, která nepůsobí vnitřní milosti. Podrželi pouze křest a večeři Páně. Křest jim byl obmytím obecnou vodou, jímž se vstupuje do církve pouze podle těla. Dle Zwingliho drželi, že Nejsvětější svátost jest pouze znamení, památka. Pokání za hříchy schvalovali, ale prý stačí lítost bez zpovědi. Zavrhovali všechny ceremonie.

Věřících našla nová sekta brzy dosti. Náboženská veliká krise lákala blouznivce k novotám. Ovšem ubozí poddaní mocného pána Dubčanského musili přistupovati k nové církvi vesměs. Ježto však jinde šlechtici měli také své zvláštní církevičky, nebylo tak

snadno přebírali jim ujařmené poddané pro církev Dubčanského. Veliká konkurence jiných náboženských společností stěžovala příliv nového členstva Habrovanských, v jaký Dubčanský doufal. Proto vyjednával patriarcha Dubčanský s Bratry, snaže se je k sobě připoutati. Po horlivých předporadách došlo k první větší konferenci dvou těchto stran r. 1531, ale oba tábory rozešly se u veliké nevoli. Dubčanský docela vydal spis: „Ukázání nedostatků i také neupřímnosti, učiněné nám od Bratří.“ Bratři zase odpověděli, že Písmo „cizoložně sfalšoval“. Sebevědomý rytíř však odplácel tvrzením, že Bratři „věří hloupě a po selsku“.

Ještě r. 1535 došlo v Kyjově k poslednímu veřejnému hádání mezi obojí sektou. Když zde Habrovanští tvrdili, že přirozené tělo Kristovo jest pouze v nebi a že svátost jest pouze památkou, Bratři je nazvali Pikharty. Při dalších sporných bodech rozčlenění vzrůstalo, Dubčanský začal nadávati, Bratři opláceli, a tak hádání skončilo bezvýsledně. Zase bylo o nový důkaz více, co svedou pozitivního v praxi lidé, kteří ulpívajíce na literách Bible, neuznávají učitelské řádné autority živé, která sjednocuje lid výklady jedině správnými.

R. 1536 Dubčanský vydal Apologii svého učení a pak i konfessi. V konfessi odmítá název Habrovanských. Nejsou prý jeho stoupenci ani Habrovanští, ani Zwingliáné, ale „Krystyanové“. Hlásí se ke knihám Oekolampadia „svaté paměti“, drží se Švejcárů i Švenkfelda.

Tato veřejná obrana tiskem stala se Dubčanskému osudnou. Zavolán (snad přičiněním protivníků českobratrských) na Pražský hrad a tu na rozkaz Ferdinandův uvězněn víc než tři čtvrtiny roku. Trestání šlechtice bylo v ten čas věcí tolik neobvyklou, že moravští stavové učinili z pokuty rytířovy poli-

tickou „otázku“, sněm se ho zastal, ale konečně byl donucen Dubčanský učiniti zápis, že zanechá kázání a sekty. Dubčanský r. 1543 zemřel, sekta se rychle rozpadávala, jsouc živným materiálem ve prospěch sekty lutherské, zwingliánské a Jednoty bratrské.¹⁾

Náboženskou krizi českého národa rozmnožila značně i sekta Novokřtěnců (Anabaptistů), která byla původu německého. Jestliže vlivem luthernismu posilovala se v zemích koruny České germanisace, přispívali k posile německví též cizí Novokřtění, kteří jsouce ze svých vlastí vyháněni, nalézali vlídné přijetí a ochranný útulek zvláště na Moravě.

Jedním z hlavních proroků sekty byl Tomáš Münzer, známý Čechům za svého nepokojného pobytu v Praze r. 1521. Byv zajat jako náčelník vzbouřených sedláků durynských, zahynul r. 1525 v mukách. V únoru r. 1534 podařilo se Novokřtěncům zmocnit se říšského města Münsteru ve Vestfálsku, kdež jejich nový přední prorok Jan Leydenský po krvavém vyhlazení protivníků despotickými, krutými prostředky řídil záležitosti obce dle nového pochmurného učení. Po dlouhém, velice tuhém obležení bylo Münsteru dobyto 24. června 1535.²⁾ Novokřtění pak bezohledně trestáni. Přes to však sekta šířila se velice.

Z prvních Novokřtěnců má pro nás zvláštní význam farář z Waldshutu Baltazar Hubmayer, který, nevzdávaje se svého úřadu, dal se znovu pokřtiti. (Tento spoluzakladatel sekty býval ve spojení s Zwinglim.) Curyšská rada však pod trestem smrti zaká-

¹⁾ Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I, 197 až 199. Winter: Život I, 302—304.

²⁾ Tomek: Dějepis Prahy XI, 150—153.

zala opětování křtu a pronásledovala přívržence nové sekty tak bezohledně, že Novokřtenci švýcarští byli přinuceni přenést svou činnost ze Švýcar do jižního Německa.

Prvé zmatené náboženské novoty jejich splývaly brzy v nauku jednotnější. Zvali se „apoštolští, čistí, svobodní, mlčeliví, odloučení, prosící“. Proti katolíkům i lutherským tvrdili, že pokřtěné nemluvně, jakmile nabude rozumu, má se křtiti znova. Základem vši pravdy byla jim bible Zákona Nového. Starý Zákon podceňovali, platil jim jen potud, pokud prý neodporuje Novému. K výkladu Písma jest potřebí vnitřního vnuknutí, inspirace. Proto mezi nimi se hlásilo k slovu mnoho proroků. V dědičný hřích nevěřili; dítě jest nevinno, co Bůh stvořil, je dobré. Bůh jest jediný, nikoli tři. Eucharistie jest pouze památkou, tělo a krev znamením. Mše není obětí, nýbrž pouze oznámením křtu Kristova. Jen Bůh odpouští, nikoli kněz; proto zpověď jest zbytečná. Zakazovati kněžím ženění jest prý stejné jako pustiti Barabáše a utratiti Ježíše.

Zavrhovali vojnu, meč, popravy. Státní a sociální zřízení má se zreformovati dle prvního apoštolského stavu církve.

Ačkoli r. 1527 Hubmayer psal, že vrchnost jest z Boha, převládá brzy zásada, že vlastně vrchnosti není potřebí, jest nutna pouze pro nespravedlivé. Ale nemá se jí protiviti nikdo, i kdyby krutě pronásledovala. Do vrchnostenských úřadů nemají se věřící vtírat. Přísaha v úředních věcech budiž zamítnuta!

Snaží-li se zaváděti komunismus, pokud se dalo za pokročilých poměrů sociálních.

Anabaptisté, když se valně v Německu, Tyrolsku, Solnohradsku a obojích Rakousích rozmnožili, dělili se na dva proudy. Dolnoněmečtí byli radikálnější,

blouznivější, hornoněmečtí umírnění, střizlivější. Novokřtenci sami se přiznávali, že jejich víra částečně jest složena dle nauky českých Bratří, Valdenských a protestantů. Sekta drobila se dle povahy poměrů tolik, že v Německu v XVI. století bylo již na čtyřicet různých frakcí novokřtěnských.³⁾

Hubmayer, prchaje před pronásledováním, našel bezpečný útulek v Mikulově pod ochranou Linhartu z Potenštejna. Zde se utvořil evangelický sbor již r. 1524, k němuž odebral se Hubmayer r. 1526. Zřízena zde tiskárna na vydávání traktátů. Odtud učení anabaptistické šířilo se rychle po celé jižní Moravě. Proto Ferdinand I. dne 28. srpna 1527 vydal generální a četné zvláštní mandáty proti Novokřtencům. Také na sněmu moravském, shromážděném v březnu r. 1528 ve Znojmě, vymohl panovník pronásledování a vyhnání jich ze všech panství. Bratři Linhart a Jan z Lichtenštejna (kteří se dali také znovu pokřtiti) byli povoláni se svými kazateli před krále. Hubmayer i se svou ženou zatčen a dopraven na zámek Greitzenstein. Poněvadž nechtěl bludy odvolati, byl 10. března 1528 upálen. Jeho žena utopena. I jiní Novokřtenci trestáni se vši bezohledností. Leč zasaditi nové sektě smrtelnou ránu bylo již proto nemožné, že ji chránili mocní šlechtici, na př. sám zemský hejtman Jan z Pernštejna na Helfenštejně a nejvyšší komorník Arkleb z Boskovic.

Ovšem z panství těch šlechticů, kteří nebyli novému učení nakloněni, rozprchávali se Novokřtenci do Rakous a do Čech, kdež se značně šířili. Byliť v našem království tu a tam již před velikým pronásledováním.

Již dne 8. února 1526 jakýsi novokřtělec Tomáš v Starém městě Pražském stal před očima rodičů

³⁾ Winter: Život I, 305.

blíž kostela sv. Havla svého bratra Linharta, chtěje v tom „z rozkazu Božího“ následovati příkladu Abrahamova. V Novém Krumlově r. 1526 byl dosti silný sbor Novokřtěnců.⁴⁾

Leč i zde staral se Ferdinand I. o to, aby byli stíháni Novokřtěnci domácí i přeběhlíci z Moravy. Již dne 21. ledna 1528 zaslal Ferdinand z Budína instrukci sněmu českému, v níž píše, že nový blud povstal „v říši, v Moravě, v Slezí i v dědičných našich a okolních zemích... nemalý počet těch již jest; a to jistě z vyznání těch, kteréž jsme pro týž druhý křest do vazby naší vzíti rozkázali, věděti ráčíme: že sú se spuntovali, aby hned proti vrchnostem z jara se pozdvihli, a jeden druhého do hrdel a statkův aby neopouštěli, přísahou se zavázali“. Nechtť jest ta věc přetržena!⁵⁾

Leč nová zpráva zvěstovala šíření sekty v Čechách. Dne 23. června 1528 tehdejší vladař domu Rožmberského Jan píše panovníkovi, že nedávno přišel do Krumlova kněz Virgilius Plattner z Rotenburku, který za nepřítomnosti vladařovy přemluvil dva hloupé dělníky, Jana Rablendera a Jiřího Mosera (otce rodin), a znovu je pokřtil. Ačkoli prý se oba dělníci nabízejí, že všechno rádi odvolají, nicméně že je i s Plattnerem dal do vazby; co král rozkáže s nimi učiniti, to že v ponížené poslušnosti Jan z Rožmberka vykoná.

Králi patrně dostalo se odjinud ještě podrobnější zprávy o Novokřtěncích v Českém Krumlově. Odpověděl vladaři bez meškání (2. července), projevuje veliké uspokojení, protože prý Plattner jest obzvláštní náčelník té sekty novokřtěnské z knížecího hrabství

⁴⁾ Český Časopis Historický z r. 1907 (v úvaze Fr. Mareše), 25—26.

⁵⁾ Landtagsverhandlungen, 270.

v Tyrolsku, odkudž prchl. Nechtť však dá Jan pozavíratí hned i jiné lidi, kteří jsou na Krumlově tou sektou poskvrněni. Prý se tam zdržuje veliký počet Anabaptistů, z nichž některé Ferdinand výslovně jmenoval. Ať vladař počíná si při zatýkání opatrně! Nechtť každého uvězní zvláště. Má se jich tázati skrze úředníky po dobrém i po zlém, kde a kolik jejich souvěrců se nachází na panství a jinde v koruně České, též v jiných zemích. O kolika se doví, ty má hledět schytati a oznámiti králi, kde by mohli býti zatčeni jiní prozrazení Novokřtěnci. Až bude pohromadě více uvězněných, nechtť jim předloží Jan patnáct (od panovníka sestavených) dotazů, týkajících se hlavně věrouky a pak nového zatýkání.

Král, nemoha se dočkati odpovědi Janovy, dne 27. července znovu důtklivě ho upozornil na potřebná opatření. Jan odpověděl nyní ihned. O způsobu zakročení Janova není bližších zpráv. Ale výsledek jeho ráznosti jest patrný v tom, že Novokřtěnci prchali rychle do Slavkova v počtu asi osmdesáti osob. Dle všeho valná většina ani nečekala, až začne širší úřední vyšetřování. Někteří Novokřtěnci zbyli však v Krumlově přece.

Když začali Turci znovu na sebe obracetí zvýšenou pozornost českých politiků, pronásledování Novokřtěnců polevilo. A tak pod ochranou stavův usadili se Novokřtěnci pevně v samém Znojmě, Ivančicích, Brně, pak v Rosicích, Hustopeči atd.

Když v Mikulově ve sboru propukla věroučná různice, tu přívrženci komunismu se vystěhovali do Slavkova. Majitelé Slavkova Kounicové přijali je přátelsky a vyšli jim obětavě vstříc i v ohledu hospodářském.

Počet Novokřtěnců množil se zvláště na Moravě i uprchlíky z Tyrol a Švýcar. Na př. v samém Slavkově zastával úřad biskupský do r. 1535 Jakub

Huter z Tyrolska, který na Moravu přibyl r. 1529. Odešel do Tyrolska, vypravoval odtud do jižní Moravy své stoupence houf za houfem. Konečně se usadil v Hustopeči. Mezi cizími Novokřtenci šla zdůvodněná pověst, že Morava přece jen po náboženské stránce jest nejvolnější. Také panstvo mnoho nedbalo usnesení sněmu znojemského, jak patrně z častého upomínání krále. Roku 1533 psal král hejtmanovi moravskému, aby všude chytal Novokřtence a vydával je k potrestání. „Zprávu toho mítí ráčíme, kterak by mnozí Novokřtenci se ve Slezsku rozmohli a nemohouce v své bludné víře tu průchodu mítí, odtud že by do Moravy s statkem, s ženami i dětmi se stěhovati měli.“⁶⁾

V Čechách bylo s Novokřtenci stále zle. R. 1531 vyhnání od Šliků z báňských měst na Krušných horách, zvláště z Jáchymova.

R. 1534 zemský sněm usnesl se o Novokřtencích: „Jestliže by se kde pod kterým pánem neb rytířským člověkem nebo v městech královských, v městečkách i ve všech zjevili, tehdy hned ta osoba panského, rytířského stavu i města mají to skutečně opatřiti a pod sebu jich trpěti nemají; nébrž nechť-li toho bludu ustúpiti, mají skutečně na svém zdraví i hrdle trestání býti. Pakli by z jiných zemí, kteří jakéhokoli stavu neb důstojenství přijížděli sem neb přicházeli, a co mimo víru křesťanskou pod jednu a pod obojí způsobu v lid vtrušovali, vedli a učili, ten každý takový aby vzat byl od každého a na hrad Pražský dodán, a tu, pokudž by jeho předsevzetí a činění bylo rozváženo a uznáno, aby tak skutečně trestán byl.“⁷⁾

⁶⁾ Winter: Život I, 309. Český Časopis Historický z r. 1907, 27—28.

⁷⁾ Landtagsverhandlungen I, 381.

R. 1535 pak vzkazoval král do komorního soudu, že se ukázali Novokřtenci v Klatovech a v Janovicích a „rozličné rúhání proti svátostem předsebrali“. Jak sám král radostně pak sdělil komoře, bratři Janovští se zaslíbili před soud postaviti onoho Jana Zborníka, „kterýž by lidi znova křtíti měl“; ale kdyby ho nepostavili, nechť jsou ti Janovští sami zavřeni na Černou věž na hradě Pražském.⁸⁾

Rozumí se, že pronásledování uchylovali se dle příkladu předchůdců zase na Moravu. Jelikož tito sektáři byli lidé pracovití, rozuměli léčení, hrnčířství a jiným druhům průmyslu, dobrý užitek z nich měli pánové, kteří jim poskytovali útlek.

R. 1533 psal znovu Ferdinand I. hejtmanovi moravskému Kunovi, aby hnal Novokřtence ze země; prý se docela položili na grunty komorní „a nevědí, kam se obrátiti“. To učinili prý jistě na něčí radu, „chtíce nějakou těžkost lidem na nás okazovati, bychom je k tomu přinutili, aby odtud musili.“

Novokřtenci však se nemínili hnouti a odpověděli králi německým listem, že se na ně uvozuje „tyranství“. Král se rozhorlil, tak že dne 23. května 1535 nařídil písemně z Vídně, aby hejtman dal ihned pobratí ty osoby, kteréž Novokřtenci za kazatele a hlavy mají. Ostatní nechť vyžene. Četní páni byli od krále pokáráni, že Novokřtence mezi sebou přechovávají. Na př. i tři bratři Žerotínští, ba i abatyše kláštera v Hustopeči, Barbora ze Sovince. Novokřtenců tedy i po přísných instrukcích Ferdinando-

⁸⁾ Jan Zborník (jinak Poustevník) byl vlastně správcem bratrského sboru na statech bratří Oldřicha a Smila z Janovic. K němu se utíkali houfně Bratři i Novokřtenci, kteří byli z okolí vyháněni. Bratři Janovští hleděli Zborníka chrániti. Jmenovitě se vymlouvali, že není jejich poddaný. Byli nejprve uvězněni sami, po nich Zborník. Tomek: Dějepis Prahy XI, 152. Winter: Život I, 309—310. Český Časopis Historický 1907, 28—29.

vých odeslo celkem málo. A tam, kde přece ze země se stěhovali, byli podporováni potravou a jiným způsobem, třebaže bylo nařízeno, aby se jim nedodávalo žádných špízí.

V této kritické době opustil Moravu Huter; na cestě do Tyrol byl jat a zemřel r. 1535. Nástupcem jeho stal se Jan Amon, uprchlík z Č. Krumlova. Zastával úřad ten až do r. 1542, kdy zemřel v Šakvicích. R. 1535 byl poslán Michal, mydlář z českých Volar, s jinými souvěrci moravskými do Tyrol. Ale když se vzdálili z ochrany příznivých pánů, byli Michal mydlář a Jan Oberecker chyceni a ve Vídni upáleni. Zle se vedlo i jiným. V takových těžkých chvílích těšil Amon rozprchlé stádo slovy Písma. Na př. poslal dva povzbuzující listy krumlovským. Po smrti Amonově řídil církev Novokřtěnců Linhart Lanzentstill (1542—1565), za jehož správy sekta mohutněla, tak že založena řada nových sborů.

Ačkoli však mravouka Novokřtěnců tolik se blížila morálce českobratrské, pokusy o splnutí ztroskotaly jako při sektě Habrovanských. Konány sice konference společné v Litomyšli a Boleslavi již r. 1528, ale ke shodě nedošlo, ačkoli Bratři ještě tehdy drželi obnovení křtu ve své církvi. Když se tázal r. 1540 v Štrasburce obojetný novotář Bucer, zdali Novokřtěnci učinili také nějakou bouři v Jednotě bratrské, odvětil jeden Bratr sebevědomě: „O Novokřtěncích nevím tak daleko, ač někteří málo se pokoušeli, ale nemají žádného vzniku u nás.“ Když hledali Anabaptisté spojení s Habrovanskými, Dubčanský kladl odpor — bezpochyby pro kommunistické zásady novotářů.⁹⁾

⁹⁾ Winter: Život I, 309—310. Český Časopis Historický 1907, 28—29. Srv. Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I, 211—214.

VII. Schwenkfeldští, Adamité, Mikulášenci.

V Německu odtrhl od církve Lutherovy Kašpar Schwenkfeldt (1490—1551) část novotářů hlásáním zásady katolické, že víra bez dobrých skutků jest mrtva. Také nesouhlasil s názorem Lutherovým o Eucharistii. Jinak byl ve věrouce zásad protestantských. V mravouce se blížil velice Bratrům. Protestoval proti tyranství Lutherovu i Zwingliovu, domáhal se „ne svobody těla, ale i ducha a svědomí“. Ovšem že Luther mu splácel velikými útoky. Novokřtěncem nebyl, ale o křtu dětí nic nedržel, nevěře, že by byli apoštolé děti křtili. Sekta měla dle svého zakladatele název Schwenkfeldští. Rozšířila se i do krajin zemí koruny České. Schwenkfeldt u nás měl přívržence výhradně v místech sousedících se Slezskem, zvláště v Kladsku.¹⁾

Sekta Adamitů, která po ztrestání od Žižky se rozprchávala do různých krajů, ani při počátku vlády Ferdinandovy nebyla zcela potřena.

Starší letopisové při r. 1455 sdělují, že Adamníci po lukách, po vrbí, v žitěch běhali, strašice ženské. Zpráva ovšem příliš romantická, ale jest přece aspoň svědectvím, že „Adamníci“ dále trvali. Ovšem po počátečním strašném blouznění upravili svou víru snesitelněji. R. 1519 sděluje Šlechta ze Všehrd Erasmus Rotterdamskému, že Adamitů v Čechách není málo. A seznam kacířství v Čechách z r. 1524 uvádí sektu Saducejů, kteří jsou zbytky Adamitů.²⁾

Velice zajímavou lidovou sektou byli Mikulášenci Vlaseničtí, jinak zvaní Pecinovští, Plačtívi anebo Slamovci. Původcem sekty té byl sedlák Mikuláš z Vlasenice na Pelhřimovsku za vlády Jiřího

¹⁾ Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 442. Winter: Život I, 312—313.

²⁾ Winter: Život I, 291.

z Poděbrad. Administrátor kališné konsistoře Koranda o něm dí, že byl „pure idiota“ (úplný nevědomec), snad proto, že neuměl čísti. Byl to muž ženatý. Byl velkým náboženským horlivcem od mládí. Sám vypravoval: „Měl jsem z toho velikou hrůzu, když jsem poznal, co jsem kdy učinil za své mladosti. Ba i to jsem viděl, když jsem chodil k sv. Prokopu, tehdy vyhnul jsem se na pole do žita, neb bylo veliké bláto na cestě, pro něžto jsem zašel na to pole a potlačil jsem sedm klasův toho žita.“ Tedy úzkostlivý, přímo skrupulant. Pilně se účastnil bohoslužeb, sedmkrát za rok se zpovídal. Velebil Husa, s horlivými kněžími mnoho se scházel, při svém hloubání zašel v blouznění.

Pět let po sobě mívával „vidění“ v noci ze čtvrtka na pátek a ze soboty na neděli. Jednou viděl, jak se k němu sletovali ptáci, které krmil. Dána jsou mu tehdy křídla, i vznesl se s ptactvem a vzletěl na horu Olivetskou. I svěřil se s tím nábožnému knězi Petrovi, který znal Jerusalema z osobní pouti. Petr řekl: „Dobře jsi učinil, že's o tom nikomu nepravil, aniž ještě komu prav, ale buď dobře živ a přebývej v pokorě svatě; máš býti velkým učitelem.“ I dí mu Mikuláš: „Jakým bych já měl býti učitelem? Zdaž písma umím, neb koho bych učil?“ Kněz odpověděl: „Nu, již ty se nestarej, že neumíš písma; naučí tě milý Bůh. Jakož jsem řekl, buď dobře živ, varuj se hříchů.“

Leč přišlo vidění ještě větší. Když v sobotu před provodní nedělí ulehl oblečen, aby mohl jíti ráno bez zdržení záhy na mši do Pelhřimova, strženy jsou s něho dvakráte šaty. I hledal metlu, aby ženu potrestal. Ale v tom slyšel hlas: „Ej, ty spaní této noci mítí nebudeš, než vezmi na sebe roucho a jdi ke Křížkům! (Zjevení mívával totiž Mikuláš na

vrchu „u Křížků.“) Jestli toho ihned neučiníš, zvíš hned, že smrtí umřeš.“

Hlas se opakoval. Proto Mikuláš šel. Již na cestě byl svědkem věci podivných, že osmkrát omdlel. Když přišel k místu určenému, modlil se v nehlubší pokorě. V tom se ozval hřmot, až se země trásla. Na pravé straně spatřil mládence v bílém rouše. „I pohleděl jsem též na druhou stranu, a druhý stojí v tom způsobu a drží troubu plátna bílého pod paží jako papír, i pustil jest je od sebe a za jeden kraj držel. Druhý mládenec uchopil mne a položil mne na to plátno a zavinul mne do něho tak tuze, že jsem nemohl říci slova toho: Pane, buď milostiv mně hříšnému! Ihned zdvižen jsem vzhůru prudkostí letu, a když mne zas položil, vyzul mne z toho plátna.“

Mládenec vedle stojící tázal se: „Muži, víš-li ty, kde jsi?“ A po záporné odpovědi řekl mládenec, že zde jest předpekli. „I tehdy uslyšel jsem veliký křik a jek, jehož neumím vypravit, jako by koňové aneb všecka stáda ze všeho světa shromáždil, a to jako nic v přirovnání není. Řekl ke mně muž Boží: Tito v pekle zatracenci, ježto křičí a úpějí pro bolest muk svých.“

Vypisuje dále dojmy z předpekli, z očiště a pekla; pojednou zjevení se přeměnilo. Mikuláš ocitl se v blesku nebeském, i slyšel písně, jakých nikdy před tím neslychal. Spatřil též mnoho andělů. Slyšel zvonění, které zvalo v Divišově ke čtení. (Kněz tamější těšil se veliké úctě Mikulášově.) Posel Boží řekl Mikulášovi o Divišovském: „Tento kněz plný jest ducha svatého od paty až do temena.“ Když on zazpíval svaté čtení, tehdy odpadli všichni ohňové v očiště s duší hořících. Jakmile odzpíváno, ihned zase ty duše jsou obklíčeny těmi ohni.

Průvodce mu pravil, že mistr Hus jest ještě ve vyšších kůřích. Mikuláš také Husa spatřil, jak nese tělo Páně v nevýslovné světlosti. Za ním se bral nesčetný dav nebeských oslavenců, až Mikuláš byl oslněn. Řekl mu průvodce: „Muži, že jsi smrtelný, protože se tobě zdá těžké to vidění... ten houf, kterýž šel po Mr. Janovi Husi, ten jest všecken zástup skrže jeho učení přišel a přijde do nebe. Ale, milý Mikuláši, ty se těch časův nedočkáš, ani tvým dětem rovní. Těch časův bude biskup v Čechách, bude tu již jednota v církvi svaté; ale setření se veliké stane o kalich Pána Jezu Krista. A ten biskup vyzdvihne k slavení a svěcení jako jeden z kterých apoštolův; to místo, na kterémž jest vzal (Hus) konec života svého, oslaveno bude, a to tak, že k němu znamenité pouti budou činiti, a tu na tom místě přijímati budou tělo a krev Páně pod obojí způsobou.“

Pak mu řekl posel Boží, aby již šel na mši, slétl s Mikulášem dolů a posadil ho na tom místě, kam došel.

Posel Boží připravoval ho též na veliké utrpení pro pravdu: „Již pak budeš na zemi za svůdce, za kacíře, za pikharta, za lháře a za ďábelníka. V tom hleď, aby všechno ztrpěl.“ Prý srdce Mikulášovo „uvadneť toužením přílišným“. Odejde-li na poušť, bude mu přidáno času, že bude déle živ. „Ale když budeš na poušti, což víš skrytého a vědětí budeš o mnohém kněžstvu, toť v tobě nebude moci zůstat, a jim praviti budeš; tehdy budeš jat a vzat budeš, podán před mistry a kněží a budeš se s nimi hádati. Ostojíš, obdržíš proti nim a propuštěn budeš zase od nich domův. Oni se rozlítí proti tobě v zlosti své; neb se jim hanba stane. Oni úplatek dají lotrovi, aby (abys) od něho byl zabít.“

Když pak přišel Mikuláš na mši v Pelhřimově, spatřil, jak dva mládenci klečí na oltáři, modlíce se

v oděvu skvoucím. Když kněz pozdvihoval tělo Boží, drželi mu lokty. „I viděl jsem v rukou kněze tělo Boží a dítě živé, obrácené k kříži a plesající, ano dává lidu požehnání. Též když kalichu posvěcoval, viděl jsem děťátko oslavené, stojící v kalichu, dva prsty majíce omočené v krvi, dávající lidem požehnání. A když se jest ta oběť dokonala, tehdy ti dva mládenci, shromáždívše tu oběť všecku, vstali vzhůru a ihned po nich ten kůr se zavřel jako kniha.“⁴⁾

Uvedli jsme šíře obraz jihočeského blouznivce, který pro hloubavou a prostou povahu tehdejšího českého sedláka jest tolik charakteristický. Jak se lišily vidiny úzkostlivé, mravně zcela bezúhonné české duše od vidin a zásad Lutherových!

Jestliže blouznili Bratří a Matěj Poustevník, v duši Mikulášově byly halucinace vyvrcholeny. Že by byl chtěl úmyslně klamati, jest zcela vyloučeno, máme-li na zřeteli osudy jeho další. Dle všeho halucinace jeho povstaly častým přemítáním o Zjevení sv. Jana, jak obdobné jevy a sloh řeči prozrazují. Také průvodce po očištění, peklu a nebi se mu představil: „Já jsem sv. Jan, milost Boží!“ Některé vidiny mají rys orientální velkolepé extase, takže lákaly silně svou poesíí blouzníky jiné. Nikde není patrna nějaká hrubost, obrazy jsou naopak provanuty mystickou něžností. Mikulášovo prosté srdce tak se zabralo do světů nadhvězdých, do nebeské sféry, že lehce pak předtuchy a určitě rýsovaná přání hlava uznala za fakta.

Jest příznačno pro tehdejší povahu českého lidu, že nauka, spředená na základě takových vidin, mohla získati veliké řady stoupenců. Kdyby nebyval Mikuláš pravým mravním skrupulantem, horlivým plnité-

⁴⁾ Musejník 1876, 47—54.

lem Desatera, kdyby býval živ naopak jako vypočítavý Luther, nikdy by byl k sobě mezi českým lidem nepřilákal ani stého dílu stoupenců; i blouznivci domácí by se byli od něho odvraceli. Lutherství v takovém prostředí lovilo velice málo, za to však mnoho mezi kališními byrokraty, svěťáckými mnichy a hamižnou šlechtou. Stoupenci Mikuláše Vlasnického nazvali svého vůdce „velikým učitelem“.

Žena Mikulášova protivila se však slovům přisného, hysterického manžela tak, že ji nemohl ukrotiti ani metlou, kterouž měl „k potřebě, aby jí trestal ženu svou“. Odešel tedy na poušť, kde jal se kárat vady lidu obecného i kněží. Lid se za ním hrnul, protože dovedl prostou, ale jímavou a plamennou řečí rozpáliti. Dle vidění předpovídal i osud, jaký čeká jednotlivce na onom světě.

Vidění Mikulášových sepsáno 22. To byl základ nauky Mikulášenců, jejíž forma ustálila se asi takto: Mravopočetnost musí býti tuhá, život zcela skromný, o chudé a pocestné dlužno pečlivě se starati. Přimluva Matky Boží a jiných svatých má vysokou cenu. Nehodnost kněze, podávajícího svátost, není na závadu věřícímu. Proti svátostem Mikulášenci neprotestovali, naopak si dali posluhovati od kněží kališních. Pokání věrně vykonáváno. Leč hřích zůstane zpovědi nesmyt, jestliže se „neodvolá“, totiž neodvrátí-li se od něho vůle zcela.

Zjevení zvěstují osud, jaký čeká na osoby živé i mrtvé na onom světě. Starší, kteří měli schopnost k viděním, domnívali se, že mají v sobě ducha Božího, jenž z nich mluví bezděky. Čím kdo byl prostější, méně učený, tím prý z něho mluvil duch jasněji a svobodněji. O svém spasení stále pochybovali. Beneš Bavorský, vyličuje r. 1543 „ducha zanníceného a srdce skroucené“, uvádí za příklad Mikulášence; ti prý chodí se sklopenou hlavou a zůstávají

v ustavičné zoufalosti a vždycky v pochybnosti při svém spasení.

Mikuláš se vyjádřil, že ve svátosti pod jednou způsobou jest krev Kristova duchovně a přirozeně, ale posvátně není; nebo jest jiné duchovní a jiné posvátné přijímání; nebo Pán Kristus vydal pod způsobou chleba své sv. tělo za pokrm a pod způsobou vína svou sv. krev za nápoj. A tak posvátně kázal přijímati všem pod oběma způsoby. Zastával se dle utraktivtů podávání svátosti též dítkám, zavrhoval zcela papežskou moc.⁵⁾

Tedy v příčině mravouky Mikulášenci vedli si podobně, jako jiné sekty vzrostlé na půdě domácí (na př. Táboři, Bratři, Habrovanští). Některými kusy věrouky podporovali konservatismus.

Mikuláš začal pomáhati v Praze jirchář Matěj, řečený Sláma. Byl r. 1486 obviněn pro deset bludných kusů. Na př. prý řekl: „Mám Ducha svatého, kterýž ve mne bytuje, ze mne mluví a koná skutky; i kdož jej ode mne odejmouti může?“ Ví prý, kdo bude spasen, kdo zatracen. Zná tajné hříchy lidské. Kněží, kteří jej na kázáních hyzdí, nemají žádné moci zpovídati, křtiti atd., aniž čeho působí ve svátostech. Prý lépe než kněží o své ujmě káže, zpovídá, pokání ukládá a dává obecnou zpověď, kterouž samým skutkem nemocný umíraje spasen bude. Manžeství jest nad panenství. Modlitbám za zemřelé se rouhal. Tedy vidění Slámovy lišila se leckde značně od povahy vidin Mikulášových. Staroměstští, když vyslechli spolu s kněžími jeho bláhové řeči, zavřeli ho 19. září s dvěma jinými druhy. Když se to rozneslo, sběhlo se k radnici mnoho jiných horlivců, kteří se k němu hlásili a přese všechno napomínání sami dobrovolně se tlačili do šatlavy, dávající se

⁵⁾ Musejník 1876, 61—63. Winter: Život I, 294—295.

zavřítí. Leč ukázalo se brzy, že horlivci vlastně spíše svými zásadami byli Bratří, kteří Slámu považovali za svého souvrce. Když se probrali z chvilkového omámení, sami prosili za propuštění, podávajíc se nápravě. Také před mistry a kněžími vyznávali, že se nedrželi nikdy takového učení, slibujíc, že nechtějí v tom Slámy následovati. Zbrklý a velice nevědomý Sláma s počátku sice prohlašoval, že jest hotov podstoupiti mučednictví, ale v žaláři ochladla jeho odvaha tak, že se podával k veřejnému odvolání u přítomnosti svých stejně smýšlejících. Vykonav tedy pokání, byl v adventu téhož roku propuštěn.⁶⁾

Patriarcha sekty Mikuláš však projevil větší vytrvalost. Kněžím katolickým nebylo nikterak lhostejno, když Mikuláš dle svého vidění kázal, jak peklo plešemi kněžskými jest „podlážďeno“. Když shromáždil Mikuláš kolem sebe mnoho prostého lidu, byl r. 1471 jat a vyšetřován na Choustnice před urozenými pány od římských kněží. Přelíčení mělo formu hádání. Za některá odvážná slova zeman Jiří Hrobský ze Sedlce udeřil Mikuláše třikrát žilou přes hlavu. Mikuláš na rány odpověděl plačky: „Milý pane, tepete mne, a já jsem nikdy toho nemluvil, čeho bych provést nemohl.“

Bezpochyby proto, že pokládali Mikuláše za ztřeštěnce neškodného, páni ho pustili z vazby. Mikuláš pak chodíval volně a kázal o svých viděních dále, hledě do dlaně. Výklady své počínal vypravováním, že „na rozcestí v trní býval, brán býval do pekla a viděl, jak se kteří mučí“. Jeho propagační cesty byly daleké. Na př. v Kutné Hoře býval u nějaké vdovy Dušky.⁷⁾ Přívrženců sice přibývalo,

⁶⁾ Winter: Život I, 293. Tomek: Dějepis Prahy X. 83. Musejník 1876, 63—64.

⁷⁾ Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I, 491.

ale soužilo ho, že nechtěli vždy věriti jeho nejbouznivějším fantasím.

Ještě několik let po odvolání Slámově žil kmet Mikuláš. Když se r. 1495 přiblížily jeho poslední chvilky, diktoval k péru svůj poslední kšaft, v němž se četlo: „Budiž toho listu počátek Bůh Otec, Syn jeho milý, i Duch svatý. Amen... Věda od Boha, že mi se již konec blíží, s žádostí jsem žádal, aby mň Pán Bůh zjevil, pečuje o vás, koho bych po mém odchodu postavil vám. I oznámil mi milý Bůh Jana Bednáře, jehožto dejž vám milý Bůh lépe poslouchati, nežli jste mne poslouchali, ale naprosto poslu Božímu věriti. Protož vás prosím pro Bůh, buďte pilní scházení a spolku svatých, ať vám milý Bůh odpustí, což jest mi o vás oznámil, vaši velikou nevděčnost, že mne již teď z světa pojímá. Neb řekl ke mně dubna měsíce, když bylo na plně, angel Boží: „Viz nevděčnost lidu, ale mnoho-li se trou jedni o druhé, potkávajíce sebe, tebe navštěvujíc! Protož ujímá Bůh i dnů tvých!“ A protož prosím vás pro Bůh, jako jsem vás prosíval, abyste v té pravdě Boží stáli a trvali.“

Ukázka, jak asi mluvíval k svým věrným prvý starosta, který kladl mravopoeestnost nad věrouku.

Vlastní představení sekty, starší, majíce „Ducha sv. v sobě“, měli na péči výhradně kázati a vykládati svá vidění.

„Starosta a přední vůdce“ s počátku vybírán poslední vůlí předchozího, ale později Mikulášenci „losem Božím k tomu obmyšleli osoby hodné“. Starostovi přidána rada dvanácti nebo i více „starcův a učitelův“, kteří se nazývali Bratří. Nejméně sedmkrát za rok se shromažďovali. Hlavním shromaždištěm byl jim Pecinov u Benešova. Obyčejně se sjížděli v sobotu na noc. Druhý den měli dvě schůze. Prečetlo se evangelium, které připadalo na příslušnou neděli, a pak jeden ze starcův učinil na ně kázání. Začínával

obyčejně: „Rád bych vám výklad na toto Boží čtení učinil, ale jsem hrubě hloupý, neumím čísti ani psáti, tak že nevím, co vám mám kázati. Pročež prostě Pána Boha, aby mně seslal Ducha svatého, tak abych vás mohl vyučiti jeho svaté vůli a co by vám k dušem vašim za nejlepší býti mohlo.“ Tu ostatní zakryli tváře rukama a plakali. Pláč jejich se opakoval i v přestávkách řeči. Po kázání byl zpěv. I mezi zpěvem některý ze starších na lavici vystoupil a kázal. Kdykoli mluvit přestal, vždy se pláč hlasitý znova rozléhal. Bylo to přirozeno, jestliže úzkostlivé svědomí mravokárnými řeči ještě více se rozechvělo. Z té tedy příčiny Mikulášencům říkáno také „Pláčtiví“.

Výmluvnost prostých starců byla velice chválena. Na př. o jednom se čte: „Očima málo vidí, ale Duch Boží v něm; když kázal, lid jako by hořel, na pohledění byl nejprostší a jako by nic neuměl než mlčeti, ale řeč jeho, když mluvil, byla jako od matere pokrm dítkám měkký.“

Jednota bratrská odsuzovala Mikulášence jako sektu hloupou s hloupými kazateli. R. 1542 Kalenec psal o nich, že se zpravují psem mrtvým, Mikulášem Vlasenským, tvrdíce, že je kněz zlý jako dobrý. (Tato domněnka povstala jistě proto, že Mikulášenci pokládali přijetí svátosti od kněze hříšného za stejně platné, jako od bezúhonného.) Při tom prý jsou Mikulášenci jednotou nejhorší, slepou bez řádu; v městech se přívrženci této sekty přetvařují.⁸⁾

Když se počet Pecinovských v polovici XVI. věku valně rozmáhal, měli tito své schůze i v jiných místech, jako v Praze, v Táboře, Kutné Hoře, Lysé, v Pardubicích, Poděbradech, Dřevčicích atd. Ovšem

⁸⁾ Musejník 1876, 59—60, 64—66. Winter: Život I, 295—297.

nejvíce byli rozšířeni v jihovýchodních Čechách, kdež byl Pecinov střediskem jejich. Hojným počtem přebývali v Soběslavi, na Bechyni i na Táboře. V Praze a na Moravě žili jednotlivě.

Třetím starostou byl bratr Churavec, který vzbudil stal se po něm předním vůdcem Jan, příjímám Famfule, z Mezeříče pod Rožnovem. Tomu prý docela zjeveno, „ano dítky pětileté plahočily se na pekelních lavičkách v horoucím pekle“. Taková zjevení uváděla ovšem fanatiky skoro v zoufalost.

Třetí starosta byl bratr Churavec, který vzbudil v blouznivcích veliké roztrpčení. Když totiž umřela Markéta Lukavecká z Žumberku, u níž pobýval, pobral (snad dle pokynu Markétina) peníze, jež po ní zůstaly. Leč dědicové se ozvali, tak že musil jim jistou částku vrátiti. Bylo to někdy počátkem XVI. věku. Ať jednal Churavec z pohnutek jakýchkoli, Mikulášenci zle se horšili a ještě po letech v konfessi svojí dokládali: „Bídná ta žádost k čemu člověka přivede! Není div. Byl jest také syn Adamův, pádům poddaný, ano i mezi apoštoly byl jeden zloděj!“

V pořadí starostů jmenuje se dále Prokop ze Zápříží a po něm Jan Krásnohorský, který zemřel r. 1548.

Mikulášenci zrovna jako Bratří byli zahrnováni pod jménem Pikhartů, proti kterým vyšel majestát Vladislavův r. 1508. Na Moravě přísné ty rozkazy vztaženy na Mikulášence výslovně. Když však v útiscích se polevilo, počaly se v sektě ujímati věroučné změny, až Krásonický (asi r. 1520) ve spise „Proti odtržencům“ napsal: „Mikulášenci neznají a nevědí původu a zákładu Mikuláše starého Vlasenského.“ Prý „potomci jinak opravují, než počátek byl“.⁹⁾

⁹⁾ Musejník 1876, 68.

Ovšem jestliže v samé Praze se Mikulášenci množili, nebylo možno, aby za sociálního a kulturního postupu sekta úplně ustrnula na nauce Mikulášově.¹⁰⁾

Mikulášenci byli sdružením tím zajímavějším, že vlastně netvořili zvláštní církev, nechtěli nabývat zvláštní moci v národě. Zaleklé, ustrašené svědomí hnalo je tam, kde se cítili před hříchem nejbezpečnějšími, bázeň před tresty věčnými sdružovala v jedno skrupulanty, kteří dělice se o zármutek svůj, snadněji jej nesli. Byla to volná jednota, útočiště nespokojenců, hledajících útěchu ve vřelejší službě Boží. A přece tito ubožáci, náležející valnou většinou třídě chudých sedláků, přes všechna následující velká pronásledování udrželi se v Čechách až do počátku století XVII. Počinání jejich v mnohém ohledu připomíná povahu nynějších spiritistů.

* * *

Takových pokoutních společností bylo v Čechách v XV. a XVI. věku ovšem více. Tajily se, jak mohly, ale často i bezděčně měly veliký vliv netoliko na celkovou krizi náboženskou, ale i na záležitosti sociální a politické.

VIII. Bujení náboženské anarchie.

Již r. 1497 Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic nařikal na velikou náboženskou anarchii v Čechách: „Všickni bludové do této země stekli se jako do louže. Mnozí, Origena následující, drží, že všickni lidé budou spaseni, někteří vedle smyslu Vigilanciova praví, že nemají ctění býti kosti nebo ostatkové svatých, mnozí, od Joviana jsouce naučeni, mnějí, že nic sobě postem nezasluhujeme. I těch se nenedo-

¹⁰⁾ L. c., 67.

stává, kteří mnějí, že se všechny věci osudem dějí. Mlčím o tom, že shrbilé baby a pošetilí starci na pivo nebo na víně sedíce tajemství sv. Trojice prokletými otázkami zpytují.“¹⁾ Co by byl však teprve řekl za věku XVI., kdy náboženský stav stal se ještě zmatenější přílivem silných náboženských proudů z ciziny? Při počátku vlády Ferdinandovy zmatek sice ještě nedostoupil vrcholu, ale co na všech stranách rašilo, o tom svědčí výslednice v druhé polovici XVI. století. Ačkoli vláda proti anarchii dle nejvyšší možnosti bojovala, napsal r. 1575 papežský legát Jan Vescovo, že rozličných sekt v Čechách tolik, až to „hotový Babylon“.

Kněz Philadelphus Zámorský ve své Postille do-
svědčil, že „sekt je tolik, až by téměř celá hodina k běžnému jich pojmenování nestačila“. Táže se: „Co bychom měli v takových nynějších nesvornostech a sektách téměř nesčíslných v křesťanstvu a v každém koutě se již blýštících činiti? Všickni se Kristem zastírají, pravou církví a pravdou se vychloubají, jiné do pekla strkají.“

Kanonie Karlovská si zapsala: „Takové jest mezi nimi záští, že jedni druhých až do oupadu haněti nepřestávají, pakli se jedněm děje lehkost a protivenství, netoliko jiní nad tím lítostí nemají, ale ještě se z toho radují a k těžkostem dopomáhají, ještě strach, budeme-li se vespolek hrejzti a žráti, abychom všickni sežráni nebyli.“

A souvěký veršovec r. 1585 podal toto zrcadlo: „Také jest již nynější svět pln mnohých a rozličných sekt, Husencův, Lutheranův, Pikartů, Kalvinianů, též také rozličných křtěnců, jiných předivných změtenců. Těch rozdílů velmi mnoho, že i počtu není toho, však ještě se jich více množí skrz mno-

¹⁾ Winter: Život I, 292.

hé výtržné zběři, jenž v žádném řádu nestojí, aniž se co koho bojí, nejsouc od Krista poslání, církvi za pastýře dáni, chtějí slávy a statky dobýt mnohý odběhl kramplí, kopyt aneb jiného veřtatu, hledaje jistšího platu.“

Konsistoř kališná za vlády Maxmiliánovy psala císaři, že „lid sem i tam běží, sekty a bludové se velmi množí, a my tím nemůžeme nic svládnouti.“²⁾

Konsistoř kališná ovšem měla málo autoritativního vlivu pro svou vlastní nedůslednost. Jestliže nabádala k jednotě, mohli jí jiní sektáři namítnouti, že sama jednotu porušila již tenkrát, kdy pohrdla ústřední autoritou většiny křesťanstva západního. Kde bylo zřetelně dokumentováno její Boží poslání? Byla soudcem ve vlastní při. Dávala světití své kněžstvo u biskupů římských, od kterých si vyprošovala i posvátné oleje. Častěji jednala s Římem o sjednocení, čas od času chovala se velice oddaně i ke konsistoři katolické. Ale přece úplného spojení nedokonala. Tudíž její naléhání na zjednodušení církevních poměrů mělo význam skrovný.

Konsistoř, která sama byla rozhárána, těžce mohla zmatkům předejiti jinde. Denis píše: „Ku propagandě učení lutheránského vše přispívalo, smýšlení vznešené i ohledy malicherné, nejbídnější a nejšlechtnější vášně. Při nedostatku kněží — jenž byl chronickým neduhem utraquismu — vysvěcení docházeli všickni kandidáti, nechtě přišli odkudkoli, školmistři, starí úředníci, dobrodruzi; mravnost jejich byla malá, a nevědomost veliká. Většině těchto nahodilých kněží latina byla na překážku; na místo ní rádi zaváděli češtinu nebo němčinu. Jejich theologické vzdělání bylo tak skrovné, že přijali často nová dogmata, netušíce ani, že odchylojí se od katolictví; mnozí bez

²⁾ Winter: Život I, 313.

zlého úmyslu pouze a prostě kázali slova Lutherova. — Mnoho obcí bývalo u velikých nesnázích, když šlo o znovuosazení fary jejich; na jejich zoufalé volání konsistoř nedávala odpovědi; jen stěží podařilo se opatřití místa nejdůležitější; přijímali rádi mnichy zběhlé, kteří přicházeli z Němce, nevědouce co počíti se svou svobodou, a šťastni bývali, že našli skývu chleba. Jaké byly mravy tohoto kněžstva podloudného a sobě samému zůstaveného? Každý uhodne. — Doufalo se, že zrušením coelibátu potlačena bude hlavní příčina pohoršení, a mnohý měšťan pomýšlel při tom na své dospělé dcery. — Při hranicích prosperovaly propagandy časté styky s Německem, společný jazyk a kmen... Působením příčin tak hojných a různých požár velice se rozmáhá, roste víc a víc. Protestantismus bez odporu zachvacuje město po městě... Na venkově hnutí děje se stejně rychle a obecně, nanejvýš méně bezděčně a méně upřímně; působí tu více vypočítavost, věřící přistupují méně dobrovolně. Šlechta užívá příležitosti, aby své moci úplněji podrobila kněze, neb aby uchvátila zbytky statků duchovních, kteréž unikly dosud jejich lakotě; nedostatek řádných kandidátů jest jim záminkou, a znamenité kněze nalézají v mniších zběhlých nebo vypuzených z klášterů, kteří přicházejí zděšení, zmátení, ochotni vykonávati všeliké dané rozkazy... Tři rodové panští odňali katolictví celé severní Čechy... Zatím vniknutí učení lutheránského nepřispělo zajiště k zlepšení hmotného a mravního stavu země. Nikdy nebylo zmatku většího. Osazováním velikého počtu far kněžími ženatými nebo cizími oslabena byla ještě víc autorita konsistoře. Nebylo žádné hierarchie, žádného řádu společného... Ves ode vsi různily se vyznání a víra. Kněží, přišlí ze všech konců světa, přidávali se k stranám nejrůznějším. Po zácích Lutherových přišli žáci Zwingliho, potom Kal-

vínovi, nehledíc ku představitelům všelikých sekt, jimiž jen se hemžilo. Vyslanec benátský okolo polovice XVI. století počítá, že v Německu jest sedmdesáté sekt protestantských; ze všeho toho pochází prý takový zmatek, že většína obyvatelů prošla pěti nebo šesti vyznáními, a mnozí nevědouce, čeho se chopiti ani čemu věriti, konečně nevěřili zhola nic. Tato nevázanost náboženská zhubila v nich úctu k zákonům a panovníkům.“ — Zmotanější ještě chaos byl v Čechách.³⁾

Zásada „Cuius regio, illius et religio“ přinesena k nám z Němce jako charakteristická známka aristokratismu protestantského. Světské vrchnosti tedy dle zásady té měly plné právo rozhodovati i nad náboženským vyznáním poddaných! Takový princip měl býti náhražkou rozumových důvodů! Protestantské vrchnosti jej realizovaly ovšem měrou nejhojnější. Zapomínajíce zcela, že protestantismus dal se na výboj pod lákavým heslem svobody svědomí. Praxe svobodomyšlnosti byla taková, že sám Denis přiznává: „Svoboda svědomí vyšla ze zápasů, které následovaly po reformaci, ale není přímým důsledkem protestantismu.“⁴⁾ Správněji řečeno: To, co se nyní nazývá svobodou svědomí, ustálilo se teprve na podkladě náboženské lhostejnosti. Bujaré proudy náboženské takové svobody neznaly. Zcela správně tvrdily, že pravda Boží jest jediná a takovou že jest povinno přijati lidstvo vůbec. Jestliže se daly různé ústupky jinověrcům z důvodů politických, sociálních a vůbec taktických, to na zásadovosti různých svěřích konfessí velmi málo mění. Přesvědčení, že žádnému křesťanu není dovoleno vybírat si vyznání dle vlastní libovůle, ovšem pevně utkvělo i mezi rozhodnými

katolíky. Leč k vůli bezpečnějšímu zajištění vítězství katolické vrchnosti leckde manévrovaly takovou zásadou proti odpůrcům také. Lev z Rožmitála r. 1533 chtěl, aby poddaní, žádající pro sebe náboženskou volnost, byli trestáni.

Zásada ta zkrátka byla obmyslnou zbraní vzájemnou k vůli rychlému šíření náboženských držav. Ti protestanté, kteří ji nejhluchěji provolávali, na-prosto se nespokojovali s šířením protestantství jen na vlastních statech. Bylť ten princip kompromisní formulí, utvořenou chytře z politických ohledů; protestantská šlechta podporovala netoliko souvěrce, kteří přechali z panství konservativců způsobem odporujícím tehdejšímu právnímu názorům, nýbrž i protestanty pevně usazené pod starověreckými vrchnostmi.

A že toliko pro vlastní zvůli učinili protestanté zásadu onu heslem okřídleným, patrně z jejich stanoviska vůči královské vládě. Jestliže osudy víry měly se říditi zcela nevhodným a nedůstojným ohraňčením hospodářských držav, politickým justamentem, autoritou vrchností, pak vlastně zase celá šlechta měla dle téhož pravidla povinnost spravovati se církevními pokyny svého vrchního pána, samého krále. Tomu však se vzpírali šlechtici vši mocí, protože dle jejich názorů jho platilo pouze pro nešlechtice. Pražská kapitula vybízela několikrát panovníka, aby na svých statech poddané přiváděl mocí k víře katolické, udávajíc zároveň formální důvod, vzatý od úst protestantským propagátorům: „Jestliže někteří i z nižších stavů poddaným náboženství zbraňují nebo je k němu nutí, daleko více císař k tomu moc má.“ Tak se stával z protestantského, politicky kompromisního hesla meč dvojsečný, čehož protestanté uznati nechťeli, kdykoli se jednalo o jejich kůži. Vždyt netoliko šlechtici, ale docela i protestantští občané, usedlí v městech královských, vzdorovali houževnatě,

³⁾ Denis-Vančura: Konec samostat. české, 378—382.

⁴⁾ Tamtéž, 380.

kdykoli docházely mandáty královské, prikazující obnovení náboženského konservatismu.

Představme si však, jaká anarchie bujela i v zapadlých vesnicích, jestliže v několika desítkách let na panství se vystřídalo několik šlechtických držitelů různého vyznání náboženského! Na př. kališné statky Hasištejnských Lobkoviců Jiří Popel pokatoličil a po něm Štampach je zlutherčil.

Katolíci na obranu proti útočným traktátům protestantským vydali obranu, v níž zobrazen žebrák v plášti rozedraném, slátaném z mnohých kusů. Plášť měl býti satyrou na vyznání protestantská, slepená z dohadů různých učitelů. Veršovaný výklad také praví: „Teď sedí chodec, má sukni zedranou, z rozličných fleků splácenou, která znamená učení sektářské, zvláště roty pikartské a luterianské, neb z mnohých dávno zavržených bludů jest splískáno; protož učení střež se takového jako všivého pláště chodcovského. Protož opustíc slepeniny sektářské, přidrž se cele víry katolické.“

Roku 1539 Jaroslav z Pernštejna psal králi o útočnosti protestantských stavů. Prý se stále tvrdí, že víra má býti svobodná, ale lutheráni a zwingliáni nesházejí nikoho, kdo jinak věří než oni. Kde a jak mohou, vyhánějí jinověrce a statky jim berou.⁵⁾

Německých protestantských přeběhlíků celé řady potulovaly se po Čechách, hledajíce zaměstnání. Prý docela běhali po vsích „co řezníci po telatech, ptajíce se sedláků, mají-li co křtíti“. Ale z nedostatku kněžstva domácího i tací potulní predikanti přijímání do osad. A v severních Čechách německých „pletichářů a Němců“ dosazeno do českých osad tolik, že se rychle poněmčovaly.

⁵⁾ Winter: Život I, 95—96.

A že zařizovali nutní přeběhlíci směr svojí nauky dle toho, jak vyžadoval jejich prospěch hmotný, věroučný zmatek úžasně se množil. Na př. Bavorovský píše r. 1550 ve své Postille, jak se chovají diplomaticky mnozí, kteří zvláště z Polska do Čech se vkradli. Prý „na kázání budou mluvit, že za mrtvé prositi jest věc daremní, neb tak učí jich Chelčický, jinak Kopytorum, a jiné škodlivé knihy, a přistoupíc k oltáři, když se jim ořera klade, kollektu budou za to držeti, aby Bůh tuto neb jinou duši z temnotí pekelných vytrhnouti ráčil“. Dle poměrů místních, dle přání vrchností, dle toho, jak proti kněžím novotářským bylo zakročováno od vlády, byly celé řady kněží polovičatých. Lakomí kněží novotářští odstraňovali dle možnosti horlivě to ze starých řádů, co jim nepřineslo peníze. Ale při potlačování „modlářstva“ pevně drželi to, čím se jejich příjmy daly rozmnožiti. Pod široké plátno strany podobojí schovávali se kněží nejrozumnějších názorů, takže dle Slavaty mohli se opravdu tací „kališníci“ nazývati „quodlibetarii“ (věřící dle libosti). Dle Winttra „ves ode vsi, město od města lišila se víra, aniž bylo v témž městě, v téže vsi za krátký čas pořáde stejno: příchodem nového kněze zase se měnilo.“⁶⁾

Universitní mistři tehdy v oboru vědeckém konali velice málo. Ale ti, kteří si oblíbili učení Lutherovo nebo Zwinglio, vštěpovali je akademickým posluchačům, kteří po odchodu z university jako vychovatelé panské mládeže a učitelé na školách v duchu tom horlivě působili. Jim pomáhalo množství knih v Německu tištěných a do Čech přivážených. Dobrých učitelů byl veliký nedostatek.⁷⁾

⁶⁾ Winter: Život I, 128.

⁷⁾ Dr. Kryštůfek: Protestantství v Čechách, 77.

IX. Charakter a pravomoc kališné konsistoře.

Vyloživše rychlý vzrůst sektářství a pochmurný obraz náboženské anarchie, přihlédneme blíže k povaze elementů konservativních, jež stavěly se na odpor novotářským výstřednostem. K Ferdinandovi upínaly se zraky konservativců s velikou oddaností jako k hlavní a rozhodné opoře řádů starých. Denis podává tuto charakteristiku: „Ferdinand byl vroucí katolík. Giacomo Soranzo vypravuje, že denně přítomen býval dvěma mšem, zpovídal se a přijímal desetkrát za rok, chodil v procesi každý pátek. Ze Španěl přinesl si víru poněkud bojovnou; ale zkušeností zmírnila se horlivost jeho. Nebyl nijak fanatikem. Ostatně za té doby není ani panovníků fanatických... Snad více ještě nežli Karlu V. také bratru jeho Ferdinandovi protivil se zcela všeliký boj na život a na smrt... Ferdinand I. byl především král. Jenom že politikou a prospěchem moci své puzen byl vždy více na stranu Říma... Moc královská neměla zajisté žádného prospěchu, jestliže statky duchovní uchvátila šlechta, nebo jestliže moc vykonávaná nad poddanými jejími vzrostla ještě autoritou, kterouž osobovala si nad kněžstvem. Je tudíž zcela přirozeno, že Ferdinand hleděl vzepříti se revoluci, která děla se před očima jeho. V Čechách směr jeho jednání jasně byl vyznačen: v náboženství užije postupu, který jemu tak dobře vydařil se v politice; šetřiti bude smluv, vykládaje je ve svůj prospěch, a zapoví všeliké podezřelé novoty. Postavil se na půdu kompaktat, kryl se zřízením zemským, tvářil se jako ochránce zákona a náboženství národního proti těm, kdož utrakvism zachovávali toliko na oko. Postup to velmi obratný: nejen pokrokaři od té doby jevíli se jako buřiči, ale král přidružoval k sobě

všecky bázlivé, umírněné a přírůstkem důležitým rozmnožoval hrstku katolíků, kteří sami nemohli podstoupiti boj.“¹⁾

Charakteristika tato v podstatě jest většinou správná. Leč nebyl-li Ferdinand fanatikem, což se přičiňoval horlivě netoliko z důvodů politických, ale rovnou měrou i náboženských, aby se národ sjednotil v konservativní víře. Podpora konservativních kališníků nebyla mu nijak nábožensko-politickým cílem, nýbrž pouze prostředkem k dalšímu zjednodušení náboženských poměrů. Rehabilitace starého utrakvismu, podpora konservativních konsistoriánů byla pro Ferdinanda mostem k další cestě, k sloučení všech živlů konservativnějších pod praporem církve katolické. Ferdinand daleko horlivěji dbal o splnění své katolické přísahy než Jiří z Poděbrad, třebaže novotářství zvedalo ruku hrozebněji než ve století XV.

A z jakých právních důvodů měl dopouštěti klevání katolického živlu v království? Katolíků nebyla v zemi pouze malá hrstka, bylo jich daleko více než Českých bratří. K tomu katolíci měli nejstarší historické právo v zemích koruny České mezi všemi konfessemi. Právo katolictva na existenci v zemích korunních, ačkoli bylo v XV. století ohněm a mečem tolik znásilněno, neodvažovali se popírati v úředních promluvách ani zarytí odpůrci Říma. Jestliže na sněmu Čáslavském bylo přikázáno, aby se všichni Čechové přidali ke kalichu, nebylo tím jasně řečeno, že by měli rozhodně odstoupiti katolíci od samých dogmat starobylých, třebaže autoři toho výnosu usilovali, aby se katolíci přiznali k těm článkům husitským, proti nimž Řím protestoval. Sám Jiří z Poděbrad, ačkoli musil často řídit své jednání

¹⁾ Denis-Vančura: Konec samostatnosti české. 384.

diktaturou Rokycanovou, rozhodně se proti správci církve husitské postavil, když tento mu našeptával, aby zlomil moc katolické kapituly vyvlastněním jejích nemovitostí.

R. 1485 docela došlo k smíru náboženskému mezi kališníky a katolíky. Kompromis byl formulován na podkladě pevných, reálných smluv. Ustaveno, aby každá strana držela kostely, které měla při počátku panování Vladislavova. Ujednáno, že se vyšle dvojí poselství k papeži, aby rozhodl o cestách, kterými by se mír mezi stranami rozhodl pro věčné časy. Mír ten měl panovati do třiceti dvou let.

Připomínáme to proto, že obě strany se na tento úřední kompromis odvolávaly v pozdějších časech velmi zhusta, třebaže byl brzy protrhován.

Jaké stanovisko měl nyní Ferdinand zachovávat k onomu památnému ujednání? S hlediska právního měl chrániti strany obě. A poněvadž protestantstvo titulu právního v Čechách postrádalo, měl panovník i ve smlouvách rázu naznačeného vítanou zbraň proti novotářským vetřelcům i proti těm, kteří brali nadarmo jméno strany podobojí k úskočnému šíření protihusitských bludů.

A jak dlouho bude podporovati Ferdinand stranu kališnou? Jest k tomu zavázán zřízením zemským jen potud, pokud v ní budou kališníci skuteční, orthodoxní. Zákon mu dává právo pokutovati občany ohmýslné, kteří hledají útulku pod střechou budovy církve husitské, ačkoli věří Lutherovi, nebo jiným nekatolickým učitelům věku XVI. Utrakvismus se rozplývá v beztvárnou hmotu, stává se pařeníštěm sekt nejradikálnějších. Jestliže členové církve této velkou většinou zradí původní program, vykrystalisovaný ve století XV., kdo může pak protestovati, jestliže Ferdinand začne utvrzovati katolické bašty i na účet utrakvismu a bude-li zbytky starokališníků

převáděti do tábora katolického? Vždyť přece staré tradice kališné daleko spíše se dají srovnati s povahou katolicismu než s radikálním sektářstvím věku XVI. Kdo z kališníků se přidá k Římu, neobětuje ze svých zvláštností mnoho; kdo však se připojí k protestantismu, stane se zřejmým zrádcem náboženského programu Rokycanova. Proto Ferdinand výhradně dbal o utvrzení posic katolických, proto se také snažil, aby obnovením vlády arcibiskupské, pod jejíž moc by zahrnuti byli i kališníci, nastalo splývání kališníků s katolíky.

Jestliže již v královském předložení k sněmovnímu usnesení stavů českých (z r. 1527) čteme, že jest potřebí cizí sekty v Čechách potlačiti,²⁾ objasnil král svůj program v následujících letech ještě jasněji. Snažil se ovšem, aby staré řády se upevňovaly dle možnosti bez velikého pronásledování novotářů. Na tehdejší bezohlednou, krutou dobu počínal si Ferdinand dosti mírně, užívaje předem častých domluv při takových příležitostech, kdy jiní sahali bez dlouhých rozpaků k trestům velice bolestným.

Hned druhého dne po novém obsazení úřadu administrátorského při konsistoři (3. října 1529) usnesl se zemský sněm (4. října) na zachování starých řádů křesťanských těmito slovy: „Půstové a jiní řádové křesťanští aby se zachovávali ode všech lidí v tomto království. Item, poněvadž jest v tomto království nikdá prve toho nebejvalo, aby se kdo měl dopustiti, aby v pátek, v sobotu, v půstě, v suché dni, u vigilii svatých apoštolův i v jiné vigilii, jako k svatému Janu Křtiteli Božímu, k svatému Vavřinci mučedníku Božímu a k slavnému hodu Panny Marie na nebe vzetí i k jiným svátkům podle pořádku starodávního, zjevně neb tajně kdo maso zoumyslně

²⁾ Landtagsverhandlungen. 239.

jedl neb jedli, takový každý kdož by v tom postižen nebo usvědčen byl, jako nekřesťanský člověk a rušitel dobrého řádu křesťanského, aby byl od krále J. M. nebo hejtmanův krále J. M. a tohoto království českého trestán.“³⁾ Tak tedy ve skutečnosti postupováno proti novotaření v době, kdy krvaví zastanci kališného konservatismu (Pašek s Caherou) byli tlačeni k zemi.

Ferdinand při své starosti o zavedení dobrých řádů náboženských byl nucen obracet nejpilnější zřetel k útvaru a činům představenstva jak církve katolické, tak kališné.

Každá z nich, jak už z dřívějšího vysvítá, měla svou zvláštní konsistoř, třebaže při počátku hnutí husitského živly rozhodující na takový radikální rozkol nepomýšlely. Tomek píše: „Když se Hus a jeho soudruzi protivili představeným církevním i samému papeži pro některé věci, které se jim zdály býti proti pravému řádu křesťanskému, nemínili při tom nikterak navždy vypověditi poslušnost církvi aneb zříditi nějakou zvláštní společnost náboženskou. Nepřišlo jim to na mysl, protože nemínili nikterak dělit se od církve v učení o sedmeru svátostí a uznávali tudy svěcení na kněžství za svátost, kterou uděluje toliko biskup řádně dle posloupnosti apoštolské dosazený. Mínili tedy od prvního počátku k poslušenství církve se navrátiti, když by toliko splněny byly žádosti jejích, které později zavřeli ve čtyřech artikulech Pražských. V tom zřízení hodilo se straně pod obojí velice, že brzy po vypuknutí války po smrti krále Václava přiznal se ke čtyřem artikulům také arcibiskup tehdejší Konrád a ujal se tudy zase vedení úřadu svého. Následek toho byl, že duchovenstvo a stavové přijímající pod jednou od

³⁾ Tamtéž, 308—309.

něho odpadli, tak že byl arcibiskupem toliko nad stranou pod obojí.“⁴⁾

Také Kamil Krofta praví: „Toto zařízení bylo dlouho pokládáno za dočasné, protože se husité nechtěli trvale odtrhnouti od církve obecné, a bylo by mělo zaniknouti, když došlo na základě kompaktát ke smíru husitů s církví.“⁵⁾

Ostatně to vysvítá jasně z častého vyjednávání husitských předáků s církví obecnou. Poněvadž však obapolné smlouvání o jednotu se protahovalo, utvrzovaly se husitské zvláštnosti a svéprávnost tak, že nebyla zvláštní správa kališná zrušena ani potvrzena kompaktát.

Členové arcibiskupské konsistoře ovšem nenásledovali rozkolnického činu Konrádova. Proto arcibiskup dle smlouvy, ujednané 21. dubna 1421 s Pražany Starého a Nového Města, sestavil svou konsistoř z kněží a mistrů strany pod obojí, jak mu byli navrženi. Přibráním mistrů vešla v život novota. Tito však patrně měli stát vedle této konsistoře jako sbor poradní a nikoli jako výkonný orgán pravomoci arcibiskupské.

Ovšem Konrád světil kandidáty kališné a uděloval svátost birmování. Ale vrchní pastýřskou moc arcibiskupovu hleděli husité co nejvíce obmeziti. Čtyřem administrátorům, zvoleným na synodě, propůjčena trestní pravomoc nad duchovenstvem, duchovní právo dosazovati ke kostelům, přesazovati a sesazovati a vše jiné, čeho bylo potřebí v duchovní správě. Tedy ve skutečnosti měli míti pravomoc větší než arcibiskup.

Leč takové ustanovení bylo zvráceno samostatným zasažením obce Pražské, takže práva, která

⁴⁾ Tomek: Dějepis Prahy IX, 33.

⁵⁾ Český Časopis Historický XVII, 28.

byla přidělena administrátorům, začal brzy vykonávat arcibiskupský úřad, v jehož čele stál generální vikář neb officiál arcibiskupský. Konrád svou pravomoc utvrdil ještě r. 1426 na synodě v Roudnici. Leč po vypuzení Zikmunda Korybutoviče z Prahy znovu moc arcibiskupská seslabována. Konrád podporoval v kališné církvi proudy konservativnější, což budilo odpor u radikálnější frakce husitské, družící se kolem Rokycany. Pražané určili, že všichni kněží strany pod obojí mají býti poslušni úředníka, zvoleného od kněžstva pražského. Za úředníka toho, který na sebe strhl značnou část moci arcibiskupovy, byl zvolen Rokycana. Neshody se poněkud srovnaly r. 1429, kdy kněžstvo, které se řídilo Rokycanou, slíbilo poslušnost arcibiskupovi. Naopak zase arcibiskup uznal Rokycanu za vikáře arcibiskupského in spiritualibus (ve věcech duchovních). Vedle Rokycany byl mistr Jan Kardinál officiálem arcibiskupským, jemuž bylo přiděleno jmenovitě rovnání a souzení manželských pří.

Od té doby tedy až do smrti arcibiskupa Konráda (1431) kališná strana měla svou nejvyšší církevní správu celkem v takové formě, jako měla církev katolická v Čechách v době předhusitské.⁶⁾

V příčině útvaru řádné konsistoře kališné zachovaly se z toho času zprávy nejasné. R. 1435 vymohli si čeští stavové od krále Zikmunda výsadu, která požadovala „ouřad práva duchovního, kterýž za času Konráda arcibiskupa v Větším městě Pražském vysazen jest a pečeti dáním, kteráž posavad trvá, potvrzen, tu a ne jinde aby držán byl a tu pře manželské rozsudek braly a jiné věci k tomu ouřadu příslušející konány byly.“ Jestliže

⁶⁾ Český Časopis Historický XVII, 30—36.

se tím nemínily počátky konsistoře, pak aspoň takto byl ohlášen úmysl zříditi tuto konsistoř.

V majestátě Zikmundově z 13. července 1436 byla potvrzena volba mistra Rokycany na arcibiskupa a zároveň dvou suffragánů. Král měl již od XIV. stol. na volbu veliký vliv. Aby tradiční autorita v té příčině byla znovu dokumentována, prohlašuje Zikmund, že stavové před volbou žádali, „abychom jim jakožto král Český práva našeho k volení arcibiskupa Pražského popříti ráčili, což jsme . . . pro zemské dobré . . . rádi učinili a právo naše jim k volení dali.“ Volba ta byla vykonána již r. 1435 od šlechty, měst a kněžstva a stala se od té doby do značné míry pravidlem, dle něhož byly konány v pozdějším čase volby administrátorů a konsistoře. Volba se konala na sněmu, ale nikoli přímo, nýbrž od volenců ze sněmu vybraných. Osm volenců bylo z laiků, osm ze stavu duchovenského. Suffragány tehdy zvoleni Martin Lupáč a Václav z Mýta.⁷⁾

Po volbě však stáli Čechové před nesnází nejobtížnější. Sami uznávali, že zvolený episkopát musí býti potvrzen také od hlavy církve obecné, která posud nepřijala kališníky za rovnocenné syny římské kurie. Také bylo dle zásad samých kališníků potřebí, aby jmenovaní tři hierarchové byli posvěceni od biskupů římsko-katolických. Proto Zikmund v majestátu slíbil, že nechce do smrti Rokycanovy míti jiného arcibiskupa, „ale jemu o potvrzení a svěcení vši snažností státi.“

Kurie však stála proti přáním Čechů v opozici i proto, že volba vykonána způsobem, který se přičil právu církevnímu tehdy platnému.

R. 1437 prosadili zvláště páni a konšelé pražští proti stavovské menšině a proti Rokycanovým přá-

⁷⁾ Tamtéž, 40—41.

telům volbu mistra Křišťana za administrátora. Tím byla Rokycanova pravomoc ztenčena; volený arcibiskup, byl-li původcem volby administrátorovy, dle názoru Tomkova nemínil toho skutku na ujmu svého práva, nýbrž chtěl, aby se stal administrátorem kněz od něho schválený. Rokycana volby té neuznával, protože v ní viděl pokus, aby jeho moc byla zcela podvrácena.⁹⁾

Tedy Křišťan byl zvolen od stavů stejně jako Rokycana, a to s vědomím a souhlasem jak císaře Zikmunda tak se schválením papežského legáta biskupa Filiberta. Konservativnější kališníci hleděli k tomu, aby se vrchní správa jejich církve pohybovala v kolejích oportunních. Rokycana odešel z Prahy a konservativní Křišťan byl uznáván za vrchního správce od většiny kališníků.

Po smrti Křišťanově pokračovalo se na cestě konservativní. Dne 7. listopadu 1439 zvolení k řízení „běhů duchovních“ mírní kališníci mistr Příbram a mistr Prokop z Plzně, a to od mistrův a kněží k vyzvání Pražanů — bez účasti ostatních stavů. Není zcela jasno, kam až měla sahati pravomoc těchto mistrů, ale způsob volby byl zřejmě reakční. Sněm sešel se teprve r. 1440. Strana Rokycanova bděla, aby práva zvoleného arcibiskupa nebyla promlčena a dala průchod své vůli na sněmě, tak, že zapsán tam i článek: „O M. Jana Rokycanu, kterýž jest volen k arcibiskupství kostela Pražského, svolili jsme se všichni světští i duchovní, abychme o to stáli vedle toho volení a podle úmluv a zápisův císařových, aby nám byl potvrzen a posvěcen..., a my do krále i při králi... poselstvím o to jeho

⁹⁾ Tomek: Dějepis Prahy VI. 33; IX. 34.

potvrzení a svěcení máme a chceme pracovati i jinými věcmi k tomu potřebnými se přičiniti.“⁹⁾

To byl tedy projev živlů radikálnějších, které již sjednocující akci biskupa Filiberta kladli překážky. Nebylo však r. 1440 přesně vyčteno, jaká změna má nastati u všeho kališnictva v poměru k Rokycanovi a k administrátorům. Jisto jest, že ani potom nebyl Rokycana uznáván v celé straně kališné za vrchního správce.

R. 1441 administrátoři vyjednávali s kapitulou Pražskou o sjednocení s obecnou církví; navrhovali při tom, aby se strana kališná přiznala k arcibiskupovi, který by byl zvolen kanonicky. Poměry byly ovšem velice spleťité, obtížné. Měl-li býti uznán od samé kurie v Čechách za arcibiskupa, a tedy za dědice Arnošta z Pardubic rozhodný kališník, nastávala otázka, v jakém poměru k němu budou čeští katolíci. Ti měli starší právo na vlastního arcibiskupa. Že by měli býti arcibiskupové dva, o tom nebylo ani řeči. A bylo snadno poručiti katolíkům, aby se zavázali k plné poslušnosti Rokycanovi, který stál na křídle radikálnějším? Jednalo se o svěcení, visitace, konvokace atd. Proto není divu, že mírní kališníci chtěli nesnadný úkol provéstí značnějšími ústupky. Smlouvání administrátorů s kapitulou směřovalo k zamítnutí volby mistra Rokycany, která vlastně dle práva církevního nebyla kanonická.¹⁰⁾

Leč naproti tomu radikálové zasadili se o to, že v srpnu r. 1441 na sjezdu čtyř krajů východočeských v Čáslavi byl Rokycana prohlášen za „nejvyššího úředníka v duchovním právě“ v těch krajích a přiznána mu trestní moc nad duchovenstvem. Té-

⁹⁾ Český Časopis Historický XVII, 41—42.

¹⁰⁾ Dle kompaktát byli vázáni biskupové olomoučtí k podávání svátosti pod obojí způsobou. Tomek: Dějepis Prahy IX, 35.

hož roku v říjnu na synodě všeho kněžstva pod obojí v Kutné Hoře požádalo přítomné kněžstvo Rokycanu jednomyslně, aby se nad ním ujal vlády. Když pak dobytím Prahy od Jiřího z Poděbrad (r. 1448) moc radikálů značně vzrostla, Rokycana se vrátil do hlavního města; byl uznán i od obou administrátorů, a od té doby byl až do své smrti obecně uznávaným nejvyšším správcem duchovenstva kališného. Rokycana nepřestal se nikdy psáti zvoleným arcibiskupem Pražským a zajisté se dovolával i toho, že byl od zesnulého arcibiskupa Konráda jmenován generálním vikářem.

O existenci řádné konsistoře kališné první určitá zpráva pochází z r. 1452, kdy strana pod obojí podala odpověď řecké církvi. Za stranu kališnou tu mluví administrátoři „in spiritualibus“ konsistoře arcibiskupství Pražského. O rok později jest zapsáno, že „M. Janu Rokycanovi, arcibiskupu Pražskému, konsistoř obnovená od stavův království, jest k správě poručena“. Tedy voleno podobně jako při volbě arcibiskupa. Ba r. 1465 „stavové všickni tři společně“ obnovili konsistoř tak, že „přidání k pánům mistrům Veliké kolleje“ i čtyři konšelé. Ať již tito laikové byli pouze členy poradními či řádnými členy konsistoře, vysvítá zřejmě, jak živel laický stále více se hleděl uplatnit ve správě církve kališné. Snad právě na to naráží Hilarius Litoměřický, když vytýká (asi téhož roku) Rokycanovi, že právo duchovní založil na radnicích, aby laikové soudili církevní přechy a manželské rozepře, a nesoudí-li jich, aby trestali provinilé.

Rokycana patrně favorisoval vzrůst vlivu laického na správu církve hlavně k vůli utvrzení vlastního postavení. Vždyť v pozdějším čase velice ostře káral poručníkování, jaké si osobovali mocní laikové nad kněžstvem.

Po smrti Rokycanově (r. 1471) nebyl volen nový arcibiskup, nýbrž toliko administrátor — mistr Václav Koranda. Stalo se tak za sněmu, na kterém bylo jednáno o volbě nového krále, a bezpochyby se schválením sněmu téhož.¹¹⁾ I Koranda měl k pomoci jistou konsistoř. O jejím znovuzřízení stalo se určité usnesení r. 1478 na velkém sjezdě duchovenstva i světských stavů v kolleji Karlově. Za konsistoriány zvoleny čtyři osoby stavu světského a osm stavu duchovního. (Světskými rozuměli se bezpochyby mistři učení Pražského, neboť i v potomním čase v konsistoři zasedalo 8 kněží a 4 mistři.) Bylo dodáno, že všichni kněží jsou povinni toho sboru poslouchati. „A jestliže by který z toho se vytrhl, aby žádnému to trpěno nebylo, ale páni, rytířstvo i města již psaní, aby těm dvanácti radni a pomocni byli, aby se tak stalo, jakž by dvanácte komu co rozkázali.“¹²⁾ Ovšem tento ochotný protektorát laictva nesl v zárodku světské diktáty, sebevědomé vsahování do správy církevní. Jestliže ještě v onom roce nebyl cítěn důsledek takého zřízení, dostavovaly se následky světského biskupování průběhem nedlouhé doby pozdější.

Veliký laický vliv uplatňoval se i při volbě dalších administrátorů. Proto není divu, že Ferdinand I. při rovnání sporů ve straně kališné často musil více zřetel obracet na požadavky laiků než kališné hierarchie. A jestliže hned při počátku vlády shledal mezi vlivnými laiky husitskými silné proudy novotářské, pak byla jeho smířčí akce velice stížena. Zakuklení protestantů, kteří se kryli štítem strany pod obojí, usilovali stále houževnatěji, aby učinili konsistoř kališnou doménou protestantskou.

¹¹⁾ Tomek: Dějepis Prahy IX, 36.

¹²⁾ Český Časopis Historický XVII, 50.

Za sněmu r. 1531 přišlo také k jednání o náboženských záležitostech strany pod obojí. Mimo jiné dalo k tomu popud úmrtí prvního administrátora strany pod obojí, mistra Vavřince z Třeboně. S povolením panovníkovým sešli se tedy všichni stavové strany pod obojí (i s duchovenstvem a mistry universitními) v kolleji Karlově a usnesli se dne 11. června na některých reformách, chtějíce ve své církvi stanoviti po předešlých různicích pevnější řád.

Byl to ovšem úkol velice pracný, protože moc radikálních živlů v kališné církvi velice stoupala. Vždyť strana lutherská již r. 1524 snažila se články hromničnými zjednatí průchod svým novotám v celé straně pod obojí. Ovšem Paškovci postavili se proti nim přísně, čímž arci rychlou proměnu v myslích příslušníků strany pod obojí nezastavili. Lutheránů bylo nyní více, ale tito musili si zatím počínati opatrně s ohledem na krále, který by byl článků zřejmě protestantských nestrpěl.

Tedy usnesení sjezdu strany pod obojí chytře pominulo podrobnosti, jež by byly novotářské snahy lehce prozradily. Mluvílo se tedy o člancích víry, svátostech a řádech kostelních pouze povšechně.

1. Stalo se srovnání, mezi duchovními i laiky, aby strana měla administrátory, kteří by měli konsistoř osazenou z mistrů a farářů pražských. Jestliže by v čem nemohli konsistoriáni postačiti, „tehďa Pražané jim v tom pomocníci aby byli radami svými a jich aby neopouštěli, že jim my stavové toho důvěříme, však bez stavův strany naší nic aby nezavírali a bez povolení“.

2. Jestliže by se však ukázala nutnost ještě jiné authority, „přidali jsme jim dva z panského stavu a dva z rytířstva, aby ty v jistém času obeslali: A to, čehož by sami dostatečně nemohli opatřiti, s nimi aby radu brali“. — Ovšem za éry Paškovy

byli laikové tak horlivými pomocníky konsistoře, že tato byla i s bezcharakterním Caherou povolným nástrojem čachrů politických. Tedy zvolení defensori jako r. 1478, když se jednalo o hájení práv strany pod obojí na základě kompaktát. Nyní však o kompaktátech nedělo se ani zmínky. Ze zvolených a v usnesení jmenovaných osob však byli přáteli novot protestantských zcela určitě tito: nejvyšší purkrabí Jan z Vartenberka, nejvyšší hofmistr Vojtěch z Pernšteina a Jan Litoborský z Chlumu. O čtvrtém (Jaroslavu z Brozan) není jasně povědomo, jak dalece novotám přál. A tito čtyři defensori měli býti konsistoři pomocni v potřebách zvlášť důležitých, měli právo svolávati sami stavy k úradě o církevních záležitostech.

3. Páni a rytíři nemají činiti překážku mládeňcům, kteří chtějí v Praze studovati. Necht je z učení neberou, protože strana potřebuje úřadu kněžského.

4. Kdo chtějí přistoupiti ke straně pod obojí, ti necht jsou přijati pod podmínkou, že podstatné věci víry budou stejně s utrakvisty držeti a řády poctivě zachovávat.

5. Kněží mají hlásati učení zdravé, odvracet lid od bludů a hříchů. Duchovní, který se proti tomu proviní, bude obeslán ke konsistoři, aby se zodpovídal. Kollátoři nemají práva chrániti takového provinilce proti pňhonu. Jinak budou voláni sami k zodpovídání.

6. Kollátorům není dovoleno překážeti kněžím v svobodném kšaftování. Kněz má právo odkázati statek svůj komu chce. Dojde-li k obmezování svobodných závětí přece, prostřednictvím defensorů a konsistoře stane se náprava.

7. Od soudů konsistorních žádný úd církve pod obojí nemá se odvolávati jinam.

8. Jestliže by někdo kněze zbil, statek jeho pobral a vůbec na něm spáchal něco svévolného, jsa žalobcem a soudcem zároveň, nechť se uteče uražený kněz ke konsistoři, která to oznámí defensorům. Tito nechť se sjedou, provinilce obešlou. A jestliže by tento půhon neměl výsledku, půjde se ke králi anebo jeho náměstkům. Sezná-li některý kollátor kněžský zlořád, ať to vznese na konsistoř, která sama potrestá. Bude-li se kněžský provinilec káti, nebude znovu ustanoven jako samostatný kurát, nýbrž bude dán pod správu faráře jiného, pokud nebude uznáno, že jest zase fary hoden. Nechť však takým kněžím žádný kollátor statků nebere.

9. Nechť se přijímají k úřadu kněžskému jenom lidé dobré pověsti. Jen takovým se mají dávat dimisioře. Který člověk by chtěl někde konati správu duchovní, aniž by měl v ruce řádné stvrzení své kněžské hodnosti, nemá býti od kollátorů přijímán za kněze. Bude-li však přece přijat bez podání konsistoře, tato jej z působistě odstraní. Jestliže však ho kollátor proti vůli konsistoře podrží, bude sám od Pražanů obeslán, aby se zodpovídal. Kollátor má podezřelého duchovního zavázati slibem „pod ztracením cti a víry i kněžského jeho ouřadu“, aby se k soudu konsistornímu dostavil. Který kollátor proti tomuto ustanovení se proviní, zaplatí ve prospěch strany pokutu 100 kop grošů.

10. Ustanoveno, aby žádný kněz „fary neužímal, ani se zamlouval bez povolení a podání administrátora a konsistoře“.

11. „Tyto artikule všickni strany naší mají držeti a je zachovávatí dotud, dokudž bychom jinak té věci stavové, mistři i kněží, byla-li by potřeba na společném sjezdu strany naší neproměnili.“¹³⁾

¹³⁾ Borový: Akta konsistoře I, 61—65. Srv. Landtagsverhandlungen, 351—353.

Patrně, že se zde opakovaly příkazy a zákazy, které byly vydány již několikrát před tím. Z toho jde na jevo, jak zlořády, hlavně vinou lehkomyšlných kollátorů houževnatě bujely. Opětované artikule pomohly málo, přestupky se množily dále; vždýť i mnohý člen sněmu, který k nim dal svolení, začal porušovati články ihned, jakmile se domů vrátil.

Ačkoli však neznáme průběhu sněmovního jednání, přece jest jisto, že k odhlasování artikulů nedošlo bez větších potyček mezi starověrci a novotáři. Jedna listina jest dokumentem, co se asi dělo v zákulisí, než články sepsané se dostaly do rukou širší veřejnosti. Zachovalo se sepsání sjezdu stavů pod obojí z r. 1530 „při počátku králování krále Ferdinanda“. Příslušná listina většinou má takový obsah, jako snesení sněmu z r. 1531. Leč r. 1530 žádný sněm církevní stavů pod obojí se nekonal. Spis ten asi jest konceptem, předběžným návrhem, který měl sněm teprve stvrditi. V některých částech jeví se tu konservativnější smysl než v listině, která tlumočí skutečné usnesení sněmovní. Na př. praví se tam ve článku 12.: „Co se dotejče všech kněží nepořádných a biskupem nesvěcených nebo neordinovaných, nemajících pořádných formátů ani dimisiořů, o tom všickni stavové poroučíme z jistého našeho svolení: aby žádný... takového člověka za kněze na své kollatury nikdy nepřijímali za žádnou příčinou.“ Ale — ve skutečném snešení již slova o svěcení od biskupa a ordinování vynechána. Druhá redakce tedy vypadla ve prospěch novotářů.

V konceptu se mluví proti „hostinskému učení“, čímž míněn protestantismus. Dále že vystoupí se proti kněžím, kteří by uváděli články kacířské, jaké byly odsouzeny „půl třetího sta léta po Krista Pána na nebe vstoupení“. Listina zde míní asi snesení obecného sněmu církevního v Niceji r. 325, s nímž

byl ovšem lutheranismus u velikém rozporu. Ale kališný sněm opatrně ta slova vynechal.

Morava byla radikálnější. Proto koncept v naději na mocnou pomoc Ferdinandovu předem mluví o psaní královu ke všem stavům moravským pod obojí, aby se dle toho snešení chovali a kněze zlořádné, z Čech uprchlé, nepodporovali. — V snesení sněmovním však se pouze konstatuje ustanovení: „Stavům moravským naší strany pod obojí aby opis vydán byl, kteříž by zlé vůle ve zlém neměli, kněží tam také jich aby netrpěli.“¹⁴⁾

Zkrátka, původní koncept byl značně opraven tak, aby byl od protestantů přijatelnější.

A že laičtí defensori málo se starali o rozvoj a utvrzení náboženských ideí, výmluvně dosvědčovaly události pozdější.

Po schválení artikulů přikročeno k volbě prvního administrátora; zvolen děkan u sv. Apollináře Václav Unhošťský, který do smrti Vavřince Třeboňského byl administrátorem druhým.

Pražanům bylo ponecháno, aby si zvolili z farářův a mistrů pražských obvyklý počet členů konsistoře. Skutečně 7. července zvolení zástupcové rad obou měst Pražských vyhlásili za členy konsistoře čtyři mistry a devět farářův¹⁵⁾, kteří na mnoze před tím v konsistoři nebyli.¹⁶⁾

Tedy ještě r. 1531 svolil král, aby administrátor byl ustanoven „s radou stavů“, ale pak již bděle snažil se obmezití vliv novotářských laiků na konsistoř. Vždyť na př. sám mistr Vavřinec z Třeboňe (1529—1531) byl velice nakloněn lutheranismu, ačkoli vzhledem k okolnostem se tvářil jako kališník

¹⁴⁾ Landtagsverhandlungen, 336—340.

¹⁵⁾ Borový: Akta konsistoře I, 60—61. Český Časopis Historický XVII, 56.

¹⁶⁾ Tomek: Dějepis Prahy XI, 126.

orthodoxní. Měl ve své knihovně mimo spisy sv. Otců i všechny knihy Lutherovy. Jeho nástupce Václav roku 1539 odkázal 100 zlatých kadaňským a 50 zlatých „jochmtalským“, „kteříž naší strany jsou.“¹⁷⁾ Odkazoval-li tedy novotářům tak fanatickým a útočným, pak přezrazoval, že jest protestantem zřejmým. Přece však nedovedl král ani v pozdějších letech zabrániti protestantům vstup do konsistoře.

R. 1534 počátkem září kališní stavové obeslali do Prahy děkany a faráře krajské a obnovili ve Veliké koleji konsistoř. Administrátor Václav k žádosti novotářů podržel svůj úřad dále. Znovu Pražanům uloženo, aby konsistoř znova osadili. A tak 18. září Pražané do konsistoře zvolili mimo jiné mistra Jiřího Píseckého, probošta koleje Věch svatých, konservativce, velikého odpůrce Lutherova, který měl zásadu, že nelze udržeti smlouvy o mír v takovém království, kde jsou nesrovnalosti náboženské.¹⁸⁾ Snažil se tedy jistě vyrovnávaní protivy mezi kališníky a katolíky. Zvolen však též novotářský probošt Veliké koleje, mistr Martin Klatovský, který se stal později administrátorem.¹⁹⁾ Další člen konsistoře, farář Týnský Jan Nožička, byl rozhodným konservativcem, což osvědčoval na kazatelně prudkými řečmi proti lutheránům a Českým bratřím. Když z toho povstalo veliké roztrpčení živil radikálních, král se ho s důrazem ujímal.²⁰⁾

X. Pokus Ferdinandův o srovnání katolíků se stranou pod obojí.

Radikální kvas pražský vzrušil a naplnil oba-
vami Ferdinanda I. r. 1535, kdy ku konci října pro-

¹⁷⁾ Winter: Život I, 327.

¹⁸⁾ Tamtéž, 30, 70.

¹⁹⁾ Landtagsverhandlungen, 398.

²⁰⁾ Tomek: Dějepis Prahy XI, 154.

jel Prahou kurfiřt saský Jan Fridrich na své cestě do Vídně, kde měl přijmouti léno na své země a důstojenství. V Praze jej vítali kněží kališní a konšelé takovým způsobem, že v tom viděli konservativci skutečný hold vlivnému německému reprezentantovi protestantství. Rovněž nemile dotklo se panovníka, že ve Vídni poselstvo Českých bratří odevzdalo kurfiřtovi přepis a překlad své konfesse, tehdy právě králi podané. Roztrpčený panovník tudíž přiměl hned ve Vídni kurfiřta k závazku, že budoucně s jeho poddanými nebude se dorozumívati v příčině náboženství a ve snahách toho druhu jim nebude pomáhati. Ve svém přípisu k nejvyššímu hofmistrovi Zdislavovi Berkovi a k nejvyššímu písaři zemskému Radslavovi Beřkovskému dne 22. listopadu panovník praví: „Také znaje, kterak někteří lidé rozličných sekt bludných, poddaní naši, k témuž kurfirstovi náchylnost svú mají, trošty sobě nemalé v jeho podstatě a pomoci zakládali, to jsme předjíti a v smlouvě dostatečně opatřiti ráčili, tak že on kurfirst nyní i na budoucí časy žádného srozumění s poddanými našimi o jich sekty neb u víře bludy jmiti, zastávati, fedrovati a v ničemž jim pomocen býti nemá. A tak s pomocí Boží nám již snadnější nežli prvé bude poddané naše v dobrém řádu a při víře křesťanské zachovati.“¹⁾

V tom čase došla žádost stavů kališných o povolení sjezdu celé strany. Král však, znaje snahy některých kališných radikálů, odložil sněm až do svého příjezdu na hrad Pražský.

V Němcích moc lutheranismu rostla velice silně. Proto císař Karel usiloval již od r. 1534 u papeže Pavla III. o svolání obecného sněmu církevního, který by rozepře náboženské urovnal. Císař k vůli urychlení důležitého plánu měl s papežem r. 1536

¹⁾ Tomek: Dějepis Prahy XI, 154—155.

osobní schůzku v Římě. Papež jeho důtklivou žádost vyplnil tím, že určil obecný koncil ke dni 23. května 1537 v italské Mantově.

Král pak oznámil toto rozhodnutí stavům koruny České memorandem, v němž čteme: „Již od dávných časův v víře naší svatokřesťanské mnohé roztržitosti a bludové povstávají, z kterýchžto příčin minulých let na několika říšských sněmích kurfiřtové, knížata a jiní stavové svaté říše císaře římského J. M., aby při papeži J. Sv. pro srovnání různých a omylův křesťanské víry v konsilium, kteréž by rozepsáno a držáno bylo, jednati ráčil, poddané žádali a prosili.“ Tudíž koncil již jest ohlášen, aby na něm „bludové, kteříž se až posavád u víře svaté křesťanské rozmohli, spasitelně obmejšleni a předsevzati a rozvažováni i napraveni byli.“ Proto král odporučuje stavům, „aby příčiny, proč takové concilium jest rozepsáno, u sebe jakožto věrní a dobří milovníci svaté víry křesťanské bedlivě rozvážili a co na tom concilium z strany jich vznešeno a jednáno býti by mělo, aby potom J. M. Kr. v takovém příštím jednání tím lépe v tom, což by k pravé jednotě a srovnání takových bludných roztržitostí potřebného bylo, úmysl svůj odevřítí mohl.“²⁾

Toto oznámení ovšem vzbudilo u nekatolíků příliš slabou ozvěnu. Povaha rozkolnického proudu změnila se od času koncilu basilejského v Čechách velice radikálně. Na samém sněmu českém toho roku dosud nedošlo k jednání o záležitostech sněmu církevního.

Ačkoli však veliké nebezpečnosti, hrozící se strany tureckých dobyvatelů, způsobilo panovníkovi starosti značné, přece stále obracel pilný zřetel k záležitostem důležitého koncilu. Záleželo mu velice

²⁾ Landtagsverhandlungen, 408—409.

na konečném srovnání starokališníků s katolíky. Usiloval tedy o řádné obeslání koncilu. Hned po skončení sněmu zemského vyjednával s osobami všech tří stavů, které byly ustanoveny k úvaze o člancích odložených sněmem. Žádal je, aby bylo vypraveno poselstvo ke koncilu ve jménu stavů. Leč zmíněný výbor se vytácel; prý nemohou o tom sami uzavírat. Nechtěl král svolat sjezd strany pod obojí i strany pod jednou; na tomto sněmu ať se jedná napřed o srovnání obou stran.

Ferdinand přistoupil na návrh sněmovního výboru. V době, kdy Turci s velikou mocí do Uher táhli, Ferdinand snažným listem zval všechny tři stavy světské i duchovenstvo jak církve katolické tak kališné na hrad Pražský ke dni 28. května.

Tudíž v soudné světnici na hradě Pražském shromáždilo se mnoho vlivných stoupenců duchovních i laických obojího vyznání.

Král vstoupil mezi účastníky a zaujav místo na trůně, přednesl jim svou žádost, aby vypravili poselství ke koncilu a z té příčiny aby mezi sebou obě strany učinily potřebné srovnání; nabízel jim při smlouvání své osobní prostřednictví. Přiznal, že v Čechách bují mnoho zlořádů v příčině náboženství; mnozí vydávají se za utrakvisty, ale ve skutečnosti nejsou ani utrakvisty ani katolíky. Právil, že se má všechno rozhodnouti a zaříditi dle kompaktát, která byla dána oběma stranám stejně. Vystříhal obě strany, aby mezi sebe nepřijímaly „nových věcí a těch sekt, skrze kteréž různice pocházejí.“³⁾

Mnoho sněmovníků vřelé výstrahy Ferdinandovy přijalo zcela chladně. Sněmu účastnili se netoliko mužové smýšlení lutherského, ale i pánové, kteří

³⁾ Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I, 241. Tomek: Dějepis Prahy XI, 166.

se znali k jednotě českokobratrské zcela zjevně. Někteří páni namítali, co prý jim je do kompaktát; nechtějí se jimi řídit, ale slovem Páně.

Príslušníci strany pod jednou odebrali se do jiné místnosti, aby se uradili o potřebném stanovisku samostatně. Stoupenci strany pod obojí měli debatovali o zlepšení poměru ke katolictvu v soudné světnici. Ježto však bylo obecně známo, že na místě setrvalo mnoho odpůrců kompaktát, zahájil nejvyšší purkrabí pan Jan z Vartenberka jednání upozorněním, že jest pevná vůle králova, aby byli vyloučeni z rokování ti, kteří se kompaktát pevně nedrží. To bylo nepřímou výzvou, aby se vzdálili pánové českokobratřští.

Tu ve jménu všech přítomných Bratří pan Vilém Křínecký z Ronova prohlásil, že král přeje si pouze vzdálení těch, kteří jsou ve státě příčinou nesvornosti a nepokoje, ale takovými přece prý Bratří nejsou. V příčině kompaktát nelze říci, že byla od Bratří zavržena. Řečník sám — zrovna jako mnoho jiných — jich vůbec neviděl, tím méně četl; není mu tedy možno posouditi, zda kompaktáta s Písmem svatým souhlasí. Jsou-li s Písmem ve shodě, rád prý je přijme. Není tudíž správně, jestliže se vylučují z debaty ti, kteří se přece vždycky starali o dobro země.

Křínecký mluvil jako vyškolený diplomat. Ani slovem nekonstatoval, že fakticky Bratří o kompaktáta nestojí. A slova o neznalosti kompaktát byla hotovým obmyslem při lidech, kteří pilně studovali všechno, co mělo nějaký vztah k náboženským proudům v Čechách. Nebylo pravdou, že by nebyli Bratří znali obsah krátkých smluv, které tvořily základnu programu starohusitského. Či by bylo tolik kališníků odpadlo k Bratřím dříve, než by byli

seznali hlavní rysy katechismu té víry, v níž se zrodili?

Po řeči Křineckého Konrád Krajír z Krajku plativým hlasem prolašoval, že se Bratří vždy řídili Písmem svatým a že jsou ochotni přijati učením lepší, bude-li jim ukázáno. — Písmem se paušálně dokládali ovšem netoliko Bratří, ale i bludaři, kteří proti samé Českobratrské jednotě vystupovali nepřátelsky. Taková obrana byla tedy štítem papírovým.

Konservativci, kteří slýchali již dávno dříve takové výmluvy, nedali se zmásti a vyzvali Bratry, aby se vzdálili. Ti se tedy odebrali do vedlejší místnosti.

Nyní však nastal veliký spor i mezi těmi, kteří se formálně přiznávali k straně pod obojí. Pan Jan z Vartenberka, který dráždil shromážděné proti odpůrcům kompaktát, sám byl lutheránem; náležel tedy mezi odpůrce kompaktát. Rovněž tak Jan z Pernštejna a administrátor Václav Unhošťský. A přece tito všichni tři dokazovali, že dle vůle panovníkovy Bratří nemohou se připustiti k společnému vyjednávání se stranou pod jednou.

Naproti tomu dva páni, Jan Litoborský z Chlumu a Smiřický, poukazovali na značný počet pánů, hlásících se k Jednotě, na vzácnost rodů a zachovalost. Prý ti, kteří drží pevně křesťanskou víru a jsou ochotni lepší poučení přijati, nemají se z rokování vylučovati. Necht se přečte vyznání víry, které Bratří podali panovníkovi!

Někteří Pražané však žádali čtení kompaktát. Proti tomu prudce se ozvali lutherští; k čemu prý potřebují kompaktát, mají-li zákon Boží? Nazývali smlouvy basilejské potupně vopaktáty.

Konečně bylo rozhodnuto, aby bylo Bratřím dovoleno porady se zúčastniti. Když vzdálivší se Bratří opět vstoupili do soudné světnice, tu dle úřady

byly jim předloženy od administrátora Václava Unhošťského dvě otázky: hlásí-li se k utrakvistům, zda chtějí přistoupiti beze změny k tomu, na čem se utrakvisté usnesou se stranou pod jednou. Duchovní českobratrští jsou voleni, kališní však řídí se dle řádu církve a dle jejích biskupů. Necht tedy zřetelně a určitě se Bratří vyjádří, zda se dají řídit ve všem od kněží kališných.

Otázkami těmi byli vehnáni Bratří do velikých rozpaků. Kdyby je byli zodpověděli kladně, bývali by zapřeli podstatu svého církevního zřízení, ba i své rozdíly věroučné.

Bratří se tedy vzájemně uradili a pak odpovídali, že takových otázek nečekali a že jim tedy není možno ihned na ně dáti odpověď. Nemohou již předem přistoupiti k chystané smlouvě, poněvadž jim není znám resultát porady; Bratří nemohou od své víry ustoupiti, pokud jim něco lepšího nebude ukázáno. Také prý jsou ochotni zrušiti zvláštnosti svého duchovenstva, bude-li jim něco lepšího odůvodněno. Odvolávali se znovu na svou konfessi a žádali, aby si ji dali stavové přečísti. V příčině slov králových podotýkali, že nejsou příslušníky sekty nové, kterou by se budily různice, nýbrž že se vždy chovali tak, jak se sluší na věrné křesťany a spoluobyvatele tohoto království.

Obrana tolik vyhýbavá ovšem nemohla postačiti. Bylo tedy Bratřím řečeno, aby se znovu vzdálili. Po delší chvíli bylo jim sděleno, že se bude rokovati se stranou katolickou bez nich. Stavové též neuznávají potřeby čtení konfesse českobratrské; byla-li tato předložena králi, že se jim nepochybně dostane od téhož příslušné odpovědi.⁴⁾

⁴⁾ Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I. 241 až 243. Tomek: Dějepis Prahy XI. 166—168.

Od vzniku sekty českobratrské bylo to první vyloučení Bratří ze sněmu. Leč to nebylo znamením, že jest Jednota slabá; naopak strach před mohutností sekty dohnal konservativce i protestanty k takovému kroku. Bratří se reprezentovali nyní jako kompaktní strana, která mohla způsobiti jednomyslnou oposicí daleko větší nesnáze, než by bylo dokázalo několik nesorganisovaných jednotlivců.

Sepsány byly tedy od strany pod obojí dne 30. května artikule, které z části měly základ na starších úmluvách mezi stranou pod jednou a pod obojí, většinou však obsahovaly požadavky nové.

Utraktvisté žádali: 1. „Kdož by kolivěk aneb kteří buď duchovní neb světský chtěl aneb chtěli od naší strany pod obojí způsobů k straně druhé pod jednu přistúpiti, aby toho plnů vůli a svobodnú cestu měl a měli, a žádný z obojí strany pro takovou věc aby žádných těžkostí, ani úzkostí, ani dotýkání netrpěl.“

2. „Aby kněží strany pod jednu způsobů, když by toho lidé, kteří z potřeby požádali, v kostelích strany pod obojí způsobů mše svaté sloužili a pod jednu způsobů podávali, i jinými svátostmi křesťanskými bez překážky každého přisluhovali; též také kněží pod obojí způsobů, aby touž svobodu měli, mše svaté na žádost lidí v kostelích strany pod jednu sloužiti, těla a krve Pána Ježíše jim podávati, slovem Božím i jinými svátostmi křesťanskými posluhovati. A k takovým služebnostem jedna strana druhé straně aby propůjčila těch potřeb, kteréž by k tomu přináležely, bez odpornosti.“

3. Žádný kollátor katolický, který má poddané kališné, nemá obsazovati faru bez povolení kališného administrátora a konsistoře. A naopak: „aby žádný, kterýž by měl podací pod jednu způsobů a sám by byl pod obojí způsobů, kněze pod jednu způsobů

na tu faru neuvozoval a nepřijímal bez vědomí a povolení administrátora a konsistoře pod jednu způsobů.“

4. Jestliže by kde fundace kostela byla katolická, ale „lidé k němu přináležití by byli pod obojí způsobů“, nechť jest tam ustanoven kněz kališný. Rovněž takové právo platí pro věřící katolické, v jejichž kollátuře jest kostel fundace kališné. „A což by té faře důchodův jedné i druhé strany přináleželo, to aby tomu knězi vydáváno bylo.“

5. Jestliže by se někdo s přetvářkou hlásil ke katolické nebo kališné straně, aniž by skutečně tak věřil, má býti od příslušných konsistoří obeslán; kdo nařkl, má zde úředně vinu dokázati.

6. „Poněvadž naše žakovstvo na svěcení do jiných a cizích zemí choditi musejí, ještě býti to nemůže než s velikým nákladem a nebezpečenstvím, a někteří jsouce kněžími, nechť v řádu státi, ani se kým spravovati, na čemž se lidé horší a někteří casus (případy) se přiházejí, že od samého biskupa toliko napraveni býti mohou, a mnohá učení sobě odporná v tomto království pro takové nepořádky povstávají, neb kdež správce není, tu kdo chce, co a jak chce činí, žádného se neobáváje: i z těch ze všech příčin, abychom tolikrát, kolikrát by toho potřeba byla, nyní i v budoucích časech sobě Čecha pravého z naší strany na biskupství volili, kterýž by se Boha bál, Písma Boží v pravdě znal, a kterýž by nám v řeči i v mravích a jiných obyčejích našich rozoměti uměl a mohl, a slovem Božím, tělem a krví Pána Ježíše Krista i jinými svátostmi křesťanskými lidu posluhoval. A protož aby J. M. Kr., kohož bychom koli tím způsobem nahoře položeným sobě za biskupa vzali a zvolili, toho nám schválení a potvrzení od nejvyššího biskupa milostivě zjednatí a způ-

sobiti ráčil, poněvadž bychom se v takové věci zúmyslně neradi od pořádku nejvyššího biskupa oddělili.“

7. Páni a rytíři kališní nechť mají přístup k zemským úřadům, „jakž prvé od starodávna bývalo“.⁵⁾

Artikule tyto na první pohled svědčily o veliké toleranci; leč při důkladnějším přemýšlení o nich vybavovaly se značné nesnáze. Byla v nich zahrnuta některá úskalí, o něž by se v budoucnosti praktická tolerance tříštila.

Stavové strany pod jednou tedy odpověděli, že o tom nemají žádné pochybnosti, že „ti artikulové všickni k dobré svornosti a dobrým úmyslem položeni jsou“. Leč prvé čtyři články by se mohly státi příčinou větších nesnází. Nechť tedy jest zvolena komise z katolíků a kališníků rovným počtem; tato ústně dojedná, „což by gruntovnímu a k stálému pokoji a jednotě náleželo a příslušelo“.

Artikul pátý jest „pocitivý, užitečný a velmi potřebný“. Ale o podrobnostech jeho musí také komise bráti úřadu.

V příčině biskupa stavové pod jednou uznávají za prospěšné, aby byl ustanoven arcipastýř nad celým královstvím. Leč některé okolnosti jest potřebí blíže uvážiti, protože forma návrhu kališného by těžce byla od papeže schválena. — Naráželi tu katolíci na způsob volení zemského arcipastýře. Kališníci projevovali snahu, aby byl zvolen arcipastýř český podobným způsobem, jako Rokycan.

Když se tázali Čechové r. 1434 delegáta basilejského koncilu, Jana Palomara, kdo má voliti arcibiskupa, odpověděl, že se má volba díti skrze kapituly kathedrálních kostelů. Leč Zikmund, maje na

⁵⁾ Landtagsverhandlungen, 417—418.

paměti veliký vliv předešlých králů českých, chtěl míti v příčině znovuosazení stolce arcibiskupského hlavní slovo. Postoupil však zvykové právo stavům, jak sám prohlásil.

R. 1535 na radnici Staroměstské od konservativních kališníků byl dán návrh: nechť se od krále žádá, aby pod obojí „tolikrát, kolikrát by toho potřeba byla, nyní i v budoucích časech sobě Čecha pravého z naší strany na biskupství volili“. Aby pak panovník zvoleného „na schválení a potvrzení od nejvyššího biskupa milostivě zjednatí a způsobiti ráčil“. Tu tedy strana pod obojí nežádala arcibiskupa, který by spravoval stranu pod jednou i pod obojí, nýbrž pouze biskupa pro sebe, jehož by sama volila.⁶⁾ Nyní ve svém návrhu, podaném straně pod jednou, formulovali kališníci svůj požadavek stejně.

Katolíci ovšem hned poznali, že se tu nejedná o volbu kanonickou a že mají kališníci výhradně na zřeteli biskupa vlastní církevní organizace. Žádající tedy zcela právem jasnější dojednání, korunovali své požadavky významnou žádostí: „Poněvadž compactata a snešení až do tohoto času daly jsú příčinu již dávno k zachování dobrého pokoje, na kterémž i král J. M. přísahu činiti ráčí: protož páni pod jednu způsobí chtí rádi též compactata viděti a ty ohledati a jim vyrozuměti a je držeti a k tomu všechny zápisy a smlúvy předešlé, diskami zapsané. A jestliže by při některé straně někteří těch compactat nedrželi, chtí rádi o ty obtížnosti jednat.“ Toto připomenutí mělo cíl velice účelný. Vždyť posud nedošlo fakticky k věroučnému sjednocení obou stran. Jestliže tedy měli přistoupiti katolíci na pět prvních bodů, musili přesně věděti, mají-li co činiti s bludari či pravověřícími. A proto jest potřebí předně pojednati

⁶⁾ Český Časopis Historický XVII, 184—185.

vážně o poměru obou stran ke kompaktátům, které měly vázati již jedno století tábor obojí.

Jasným poukazem na kompaktáta byli kališníci dotčeni velice mrzutě. Staré jízvy začaly se jítřiti. Stavové pod obojí odpověděli vyhýbavě a pronesli výtky, jak sami katolíci mnoho nedbali, aby kompaktáta měla praktický právní průchod. Ovšem neřekli, že hlavním balvanem při tom přece jen byly některé věroučné neshody.

Tedy pod obojí odepsali, že kompaktáta byla vydána proto, aby nastal mezi obojím směrem náboženským pokoj, aby čest kališníků nebyla zlehčována. To se však nesplnilo. Naopak nové nesnáze kališníkům schystány; dály se překážky svěcení kandidátům kališným, po kališnicích kostely byly znovu svěceny, pohřby kališné zapovídány, pod obojí považování za veliké kacíře atd. Jestliže se začne tedy znovu jednati od kompaktát, jest obava nových svárů. Strana katolická ani nyní nepovažuje kališníky za pravé a věrné křesťany. Zda biskup Olomoucký dle smyslu kompaktát světi kandidáty strany pod obojí? Kompaktáta nebyla papežskou stolicí potvrzena, naopak bylo proti nim z Říma nepřátelsky postupováno, katolíci po okolních národech nevyhlásili kališníkům za dobré křesťany a syny církve. Předkové nynějších kališníků pro nepřítel strany katolické sami kompaktát nezachovávali.⁷⁾

Z takových tedy příčin zamítli kališníci pokus katolíků, aby se kompaktáta stala východiskem a pravidlem pro nynější vyjednávání. (Ale Bratry vyloučili z porady právě proto, že tito se kompaktát nedrželi!)

Jelikož obě strany setrvaly na svém stanoví-

⁷⁾ Landtagsverhandlungen, 419—420.

sku, nebylo možno věcně se dorozuměti. Celá důležitá záležitost vznesena na krále samého.

Král tedy srovnání odložil k času vhodnějšímu. Přípravy válečné proti Turkům stále mocněji zabavovaly jeho mysl. Opětoval svou žádost, aby stavové vypravili posly k církevnímu koncilu, který zatím (20. května) byl odložen k 1. listopadu toho roku. Do té doby nechť se stavové obojí strany chovají k sobě přátelsky dle stávajících zákonů a kompaktát! Odklad ten způsobil u stavů kališných nevoli. Byly však špatné vyhlídky i do budoucna; patrno to již z toho, jak se v tom čase stavové pod obojí zastávali houževnatě kadaňských lutheránů. Psali králi: „Pokorně prosíme, že V. Kr. M. to milostivě opatřiti ráčíte, aby kadaňští i všickni jiní, kdož by pořádně k straně naší již přistoupili a přistupovali, bez takových útiskův a těžkostí v pokoji býti mohli.“ Prý nestala-li by se náprava, „my se toho obáváme, aby se toho něco nezbláhlo, nad čímž V. Kr. M. i my podle V. Kr. M. museli bychom velikú těžkost nésti, čehož bychom příliš neradi dočekali“. Prosby se opětovaly. Ať se nečiní kadaňským překážky! Vždyť „i my a strana naše tak se chováme a chovati rádi chceme, kdož by již koli od strany naší... k straně druhé pod jednu přistúpili, že jsme žádnému toho nehájili..., než každého při jeho svobodné vůli zanecháváme.“⁸⁾ Také stavové zcela neupřímně tvrdili: „Kadaňští rády našimi se spravují a mimo pořádek náš nic před se neberou.“ Pod obojí tvrdili docela: „Zřetelně tomu rozumíme, že ne tak jich kadaňských, jako nás všech stavův a strany naší pod obojí způsobí se dotýče.“

Když král projevil nelibost nad slovy, v nichž byla skryta pohrůžka, stavové popírali zlý úmysl,

⁸⁾ Landtagsverhandlungen, 422—423.

ale kreslili chmurnou perspektivu budoucna jinými slovy: nebude-li konec útiskům, „lid obecní toho snéstí a trpěti nebude moci, než spíše nějaké zdvihnutí nemalé bude moci přijíti, tak jakž nyní lid obecný jest úmyslu svého“.⁹⁾

Nebylo tudíž divu, že strana pod jednou velice strážlivě uvažovala o návrhu kališníků, aby se přestupy v rámci dvou konservativních církví dály svobodně. Strana katolická by tím byla získala málo; za to však strana kališná měla se státi širokým průchodním domem k sektářství lutherskému pro ty, kteří posud aspoň formálně náleželi k církvi římské.

Porovnání se tedy nezdařilo. Za to však s povolením Ferdinandovým duchovenstvo i stavové světské strany pod obojí (z Čech i z Moravy) pořádali dne 1. června v kolleji Karlově sjezd pro urovnání vnitřních záležitostí církve kališné. Z veliké části opakovány tužby a rozkazy již dříve několikrát schválené. Poněvadž pak obecná nařízení byla tak často pomíjena, formulovaly se výsledky sjezdu podrobněji.

Protože administrátor chtěl svůj úřad složit, nařízeno, aby mistři a všecko kněžstvo zvolilo ze sebe osm osob, jichž seznam předloží se stavům světským; koho tito za administrátora z navržených vyvolí, ten musí úřad přijmouti. Administrátora pak musí poslouchati kněží všichni; neposlušné má právo administrátor trestati.

Bez povolení administrátorova není volno knězi působiti své měniti. Vystoupeno proti zpupnosti kollátorů, kteří proti církevní vrchnosti kněze chránili. Nechtěl-li by kollátor kněze neposlušného vydati, má býti pokutován. Pokuty budou se dobývati na soudu komorním od čtyř osob k tomu zřízených. Poprosí se král, aby při soudu komorním poručil, „aby

⁹⁾ Tamtéž, 423—427. Tomek: Dějepis Prahy XI, 170.

ta pře v pořádek jiných při přijata nebyla, než aby v šesti nedělích pořád zběhlých od času obeslání svůj konec vzala“. Pokut se užije pro obecné potřeby strany pod obojí.

Jestliže by autorita kališného administrátora nestála k zdolání některých obtíží, nechť žádá o pomoc Pražany, kteří budou povinni poskytnouti mu podporu.

Vystoupeno proti sňatkům blízkých pokrevních příbuzných, proti rušení snubních slibů. Který kněz by se odvážil proti platným předpisům a proti rozsudkům konsistoře osoby oddávati, bude trestán. V té příčině jest potřebí vejíti v úmluvu se stranou pod jednou.

Zemře-li kněz bez kšaftu, nechť kollátor se neodvažuje na jeho jmění sáhnouti; toto zůstane při příslušném kostele a farnosti. Předem však se zaplatí služebníkům zesnulého.

Který kněz z Čech by chtěl přeložiti svou působnost na Moravu, nechť si opatří písemné svolení svého administrátora. Naopak kněz stěhující se z Moravy do Čech, „má svého tam zachování přinéstí jistotu a list od pána, pod kterým jest byl, a od děkana toho kraje“. — V radikální Moravě, kde šlechta tolik novotářství podporovala, vyloudil notorický sektář ovšem list zachovalosti od kollátora velice snadno, takže v tom ohledu opatření kališného sněmu selhávala.

Nechť kněží káží souhlasně! Jestliže se v němčem nesrovnávají, nemají se na kázáních vzájemně dotýkati a lid bouřiti; nesrovnalosti mají vznéstí na konsistoř, která přispěje k uklidnění.

Jelikož tehdy mnoho kněžských nevědomců (zvláště mladších) kázalo bludy z neznalosti učení správného a jiní k vůli volnějšímu páčání prostopášnosti šat kněžský zaměňovali za laický, nařízeno: „Každý

farář k svým kněžím a zvláště k těm mladým má přihlídati, co a kterak mají kázati k lidu; pak-li by co z neumění neb z nerozumu kázali, tehdy hned aby jich potrestal a je napravil; nad to k tomu aby své kněží přidržal, aby doma posedávali, svatým písmům i mravům se učili a tak jiné z lidí k témuž napomínáním rozumným a důvodným potahovali a roucho na sobě kněžské aby nosili.“

Kdo by nezachovával ustanovených postů aneb v postě jinému masa dával, má býti trestán.

Jestliže by kněz kališný kněze téže strany pomlouval a vinil před katolíky, má býti od konsistoře potrestán. Co proti spolubratrovi který ví, nechť to vznese na konsistoř. „Však jestliže by který pán podací na kterého kněze jakú nepořádnú věc skutečně shledal, tehdy může jeho do vězení svého vzíti, a to i toho příčinu děkanu kraje toho oznámiti. Bude-li pak ten děkan toho žádati, aby jemu ten kněz vydán byl, má se jemu v tom povolení státi a ten pán toho kněze vydati.“ — Tak aristokracie přituzovala dále pouta theologům. Ve XIV. století dbáno, aby zvůle vrchnostenských soudů nad sedláky byla co nejvíce omezena. Nyní však vrchností světskou byl ujařmen netoliko rolník, ale i kněz.

Některí novotáři zpěchovali se žádati křest pro své dítky od kněží kališných, jiní hleděli odkladem povinnosti se vyhnouti. Proto rozkázáno sjezdem, aby nikdo „křtem svatým neprodléval, ale bez průtahu kněžím řádně svěceným je křtiti dal.“¹⁰⁾

I tato usnešení podána byla králi. Král, rozmrzen nad nezdarem smírné akce, sněm rozpustil a otevřeně dával průchod svému rozčilení nad tím, že

¹⁰⁾ Landtagsverhandlungen, 414—416.

kališníci nechtěli vzíti kompaktáta za základ vyjednávání s katolíky.

Dne 4. ledna r. 1538 ohlásil nový sněm, který se měl konati 24. téhož měsíce. Zde se mělo projednati to, co roku předešlého nebylo na sjezdu k cíli přivedeno. Ferdinand nepřestal usilovati, aby došlo k společnému obeslání chystaného církevního koncilu od katolíků a kališníků. Koncil byl odložen od papeže ke dni 1. května toho roku, tak že král získal dosti času k nutným přípravám. Žádal tedy panovník, „aby stavové pod jednú jako i pod obojí způsobu věřící k takovému křesťanskému, dobrému a chvalitebnému shledání, rozvážíc prvé mezi sebou, co by na tom koncilu z strany jejich vznešeno, jednáno i žádáno býti mělo, osoby z prostředku svého volili, kteří by s J. M. Kr. se snesli, aby J. M. Kr. na takovém příštím conciliu o tom, což by k pravé jednotě a srovnání takových bludných roztržitostí sloužilo a k lepšímu stavům tohoto království bylo, jednati tím dostatečněji ráčil a mohl.“¹¹⁾

Králi jednalo se též o veliký spolek křesťanstva proti stále hrozivější útočnosti turecké. Proto také zároveň žádal, aby stavové se usnesli na obeslání společného sjezdu plnomocníků českých, rakouských a uherských, který by měl rozhodnouti o společné a systematické obraně proti Turkům. Takový spolek ovšem býval by velice mohutnou složkou ve federaci jiných států křesťanských, sledujících též cíl. A kdyby se byly obě církve v Čechách dle návrhu panovníkova porovnaly, pak to bylo s prospěchem hetoliko pro církevní sněm, ale i pro obrannou válku.

Stavové však nedali odpovědi uspokojivé. Až přý jiné mocnosti zaručí vydatnou pomoc válečnou, pak

¹¹⁾ Tamtéž, 434.

teprve ať se jedná na sněmu zemském o pomoci české. Se stavy druhých zemí králových jednati chtějí, ale čeští splnomocněnci na takové konferenci neměli by práva něco uzavíratí. Toliko by vyslechli jednání a dali by na sněmu obecném zprávu stavům, aby se tito usnesli o účastenství na válce doma.

Stavové pod jednou přijali žádost o účast na koncilu radostně. S uspokojením konstatovali, že koncil jest „pro dobrý pokoj a svornost všeho křesťanstva“ a že se tam snad i jednati bude o společném postupu proti Turkům. Jest slušné, aby na koncilu bylo zastoupeno i království České, které jest „ne nejmenší oud církve křesťanské“.

Hned také předkládali podrobný plán výpravy. Jest potřebí vyslati na koncil osoby z obojí církve stavu světského a zvláště duchovního. Za posly se mají vyvoliti občané pokojní, kteří nejsou náchylní k různicím.

Poslové obojí strany mají se vypravit současně pohromadě a přátelsky si na cestě pomáhati. Kdyby se děly výpravy oddělené, hned by šel mezi lidem hlas, že jde žalovat jedna strana na druhou. Tak by vzrostla mezi obyvatelstvem českým veliká nevole. Má však „k tomu vedeno býti, což by k zachování a rozmnožení dobrého pokoje sloužiti mohlo“. Poslové obojí mají „vždycky přátelsky, bratrsky a ve všech ctnostech jedni druhým ve všech věcech a potřebách všeho křesťanstva radni a pomoci býti“.

Náklad s výpravou spojený bude se vztahovati na všechny stavy. Bude tedy potřebí společného prokurátora, který by vyjednával hospody, vše potřebné kupoval a platil a účet ze všeho vydával.

Pro počátek, aby útraty nebyly veliké, stačí, jestliže stavové obojí konfesse vypraví rovným po-

čtem dohromady dvanáct osob. Až by došlo na koncilu k jednání zvláště důležitému, při němž by bylo zapotřebí poslů více, nechť stavové na sněmě rozhodnou o vypravení poslů dalších.

Vůdce výpravy budiž jmenován již doma. Také o řádný počet písařů a služebníků má býti postaráno. Až budou poslové zvoleni, hned se mají společně uraditi „o moc a list věřící a což by jim na témž concilium potřebí bylo“. To se jim všem má včasné opatřiti.¹²⁾

Strana kališná však prozrazovala neochotu. Odpověděla stavům pod jednou, že návrh katolický „toho gruntu v sobě nenese, aniž toho jest dotčeno, s čím ti poslové a proč do concilium vyslání býti by měli“. Žádala, aby se co nejdříve stalo srovnání o artikule, které byly předloženy na sněmě předešlém. Kališníci zřejmě poukazovali, že schází věcná základna jednoty: „A protož když grunt jednoty mezi námi obojími na místě uvážen nebude, že to poselství do concilium a řád jeho nemůž svého místa míti; než když tato věc mezi námi na místě uvážena a grunt jednoty na konci postaven bude, tehda na to zdání a řád, které jest nám podáno, chtěli bychom odpověď dáti.“

Strana pod jednou však v příčině artikulů odvolávala se na krále, který návrh kališný i katolickou odpověď přijal k sobě, načež se čekalo jeho prostřednictvím. A protože nyní došlo napomenutí královské, aby byl koncil obelán, katolíci od poslušenství církve se nedělí. Leč katolíci děliti se nebudou ani v tom, cožkoli zjedná strana kališná nějakými články u koncilu a Stolice apoštolské.¹³⁾

¹²⁾ Tamtéž, 437—439.

¹³⁾ Landtagsverhandlungen, 439.

Takto se ovšem nedalo docílití dorozumění. — Utrakvisté prozrazovali zřetelně, že se kompaktáty nespokojí, že jim jest dosavadní rozluka milá. Usilovali o svobodný rozvoj své odštěpené církve. Odpor svůj proti jednotě snažili se zdůvodnití i náboženským stanoviskem vídeňského biskupa Jana Fabera, který se těšil veliké přízni králův. Faber totiž vydal r. 1537 traktát, potírající kališnou domněnku, že by ve způsobě chleba bylo jen tělo Kristovo a ve způsobě vína pouze krev. Tedy v podstatě spis Fabrův byl obranou katolického dogmatu. Leč utrakvisté pokládali jej za velikou urážku své strany a zvedli proti němu velice hlučné protesty. Biskupovi v Čechách spíláno, kališníci o něm napsali katolíkům: „Dotčený kněz biskup žádostivější jest mezi námi různic a zošklivení, než lásky a dobré svornosti.“ Spis biskupův byl ve všech pražských krámcích zkonfiskován.¹⁴⁾

Tak znovu dokumentováno, že kališníci věří o Nejsvětější svátosti jinak než katolíci a že tedy sjednocení skutečné není možné tam, kde vládnou rozdílné věroučné zásady. Tudíž shoda nenastala žádna. Jelikož pak Turecko vedlo si stále výbojněji a různice mezi náboženskými stranami v Německu se množily, bylo svolání koncilu znovu odročeno. Ferdinand celou svou autoritou houževnatě se přičiňoval, aby i liknavé české stavy poskytly proti Turkům pomoc vydatnou. Čechové však pod různými výmluvami odkládali.

15. října odejel král z Lince do Vídně, kam se k němu obrátili stavové pod obojí (světští i duchovní) s písemnou žádostí, aby svolil k artikulům, na kterých se usnesli minulého roku. Vznášeli také

¹⁴⁾ Tamtéž, 439. Gindely: Geschichte der Böhm. Brüder I. 250.

prosbu ve prospěch kadaňských novotářů. Stěžovali si, že se jim dějí jakési překážky v příčině pohřbů od strany protivné, ale neudávali nic určitého. Také ohlašovali sebevědomě ve svém spise, že by ubližování déle snášeti nemohli, nýbrž by se musili touž měrou odpláceti.

Král ve své odpovědi dne 28. října nad tím vyslovil nelibost a dovozoval, že míní vždy zachovati k jedné i k druhé straně stejnou spravedlivost.

Ale za nedlouho došly krále rovněž ve Vídní stížnosti katolíků na útlaky strany pod obojí, že totiž nemalý počet kostelů byl katolíkům odňat a obsazen duchovenstvem strany pod obojí, což jest porušením kompaktát. Král rozkázal 28. prosince, aby velmožové Ondřej Ungnad a Jan Žlutický z Vřesovic, kteří byli hlavními provinilci, vrátili kostely straně pod jednou.¹⁵⁾ S jakým výsledkem se potkal rozkaz králův, nevíme. Ale praxe strany pod obojí zřejmě svědčila, jak si představovali utrakvisté realisaci smírných artikulů, jichž stvrzení od krále vymáhali. Čtvrtý článek byl pro utrakvisty branou k nespravedlivým úchvatům. Jestliže se žádalo, aby kostel fundace katolické, k němuž přísluší lid utrakvistický, byl dán pod správu kněze kališného, pak mějme na zřeteli, že šlechtu měla dosti prostředků, aby v mnoha místech působila na změnu církevního příslušenství u svých poddaných. Žádal-li pak 1. artikul, aby přestupy katolíků k utrakvistům byly svobodné, měla strana pod obojí hlavně na zřeteli svobodu kollátorů. Vždyť urození kollátorů utrakvističtí sami bděli ostražitě, aby z jejich strany poddaný lid do katolické církve se nevracel.

¹⁵⁾ Tomek: Dějepis Prahy XI. 185—186.

XI. Sjezd stavů pod obojí a kališního kněžstva.

Zatím v Německu proti přehmatům protestantských knížat, sdružených ve spolku šmalkaldském, utvořil se r. 1538 (10. června) v Norimberce spolek knížat katolických. K němu na přání císařovo přistoupil i Ferdinand. Po tomto činu podařilo se ujednatí v únoru r. 1539 dočasný kompromis. Král nyní nabýval naděje, že i v Čechách protestantská výbojnost poněkud klesne.

Na sněmu v Praze r. 1539 jednáno o pomoc proti Turkům, ale s výsledkem nevalným. Ještě před skončením tohoto sněmu v koleji Karlově pořádán sjezd světských i duchovních stavů (11. května). Když byl král za svého pobytu ve Vídni požádán, aby dal k sněmu tomu svolení, odložil své rozhodnutí až do příjezdu do Čech. Obával se totiž, aby stavové nepodnikli znovu nějakých novot, a proto chtěl mítí napřed oznámení, oč by se mělo jednati.¹⁶⁾ Snad právě tato okolnost zastránila poněkud novotáře, takže odhlasované články jistým dílem podporovaly konservatismus.

V člancích předem se praví, že „se mnohá rozpustilost a nekázeň v kněžstvu nachází“. Necht se tedy kněžstvo spravuje svým administrátorem. Duchovní mají také mezi sebou v lásce vyrovnati rozdílné náboženské názory a zanechati „nekřesťanských, zbytečných a důtklivých kázání“. Mladým kněžím nemá se dopustiti kázání „bez zkušení a ohledání“. Nemají také opouštěti a nastupovati místa bez povolení administrátora; není jim dovoleno do far se vkupovati. Dále „nepořádné kněží pod sebou děkanové aby napomínali a trestali a nepo-

¹⁶⁾ Tomek: Dějepis Prahy XI, 188.

slušných k panu administrátorovi a k konsistoři k trestání a napravení aby podávali“.

„Slovo Boží to předkem v svém smyslu zdravém aby kázáno bylo a průchod svůj mělo s výklady doktorův svatých, přijatých od církve a s zákonem Páně se srovnávajících, vážnost při něm i při jiných svátostech v posluhování i jinak aby zachována byla; jiní pak obyčejové křesťanští neb ceremonie, kteříž nejsou proti zákonu a víře křesťanské, ti jakž na ně náleží a jak kde obyčej jest, tak aby zachováni a držáni byli.“ — Tento článek byl stylisován ovšem velice opatrně, aby byli spokojeni jak konservativci, tak novověrci. Mluví se povšechně o církvi a zákonu Páně, leč poznámka o svatých Otcích byla ve prospěch starověrců. Stavové sami nahlíželi, jak těžko jest nyní zjednatí sjednocenost v obřadech, která by byla výrazem svorné víry. Proto tedy psáno jen obecně o ceremoniích, nejsoucích „proti víře křesťanské“ a „jak kde obyčej jest“.

Kněží kališní mají býti řádně hájeni a hmotnými potřebami opatřeni. Páni nemají jim činiti útisků (obcházejíce pořad práva duchovního), ani nemají dopouštěti, aby útisky na kněžstvu páchali poddaní. Kšaft duchovních budiž svobodný, kollátor ať na jmění kněžské proti právu nesahá! Kdyby pak kněz zemřel bez kšaftu, „to aby podle práv duchovních a zřízení starodávního církve od konsistoře opatřeno a rozděleno bylo“.

Nebudiž vykládáno ve zlé, jestliže administrátor někomu na jeho žádost kněze dáti nemůže, „poněvadž nedostatek veliký v našem kněžstvu jest“. Administrátor však necht má plnou moc kněze z míst méně potřebných povolávaní na místa potřebnější. Ať se mu v tom opatření nečiní žádných překážek od stavů a kněze povolaneého.

K vůli sjednocení v učení mají býti v případě potřeby obesíláni od úřadu děkanové a jiné kněžstvo.

Budiž zvolen za biskupa pravý Čech, který má býti od papeže potvrzen. — Opakována tu doslovně žádost z r. 1537.

„Kteríž by k nám a k víře Krista Pána pod obojí způsobou přistoupiti měli“, budou povinni řídit se řády utrakvistickými a spravovati se duchovními, potvrzenými od strany pod obojí; „neznámé pak a nsvědomé kněží ku panu administrátorovi a k konsistoři naší k ohledání a k řádnému přijetí a ztvrzení odsílají budou povinni.

Nemají býti opuštěni Bratři nebo lidé z jiné sekty, kteří by chtěli přistoupiti ke straně pod obojí, jestliže by se jim v tom od někoho dala překážka.¹⁷⁾

Při té příležitosti stavové již před sestavením článků přikročili k novému obsazení konsistoře. K volbě administrátora ustanovení volenci ze stavů, pět ze stavu panského a stejný asi počet z ostatních stavů. Jejich hlasováním tedy nastoupil na místo dosavadního administrátora Václava Unhošťského mistr Martin Klatovský, kazatel Betlemský, toho času rektor university. Jemu pak za účasti konšelův obojího města Pražského přidání do konsistoře na předním místě tři jiní mistři učení Pražského: rodilý Pražan Jan Hortensius (Zahrádka), místorektor, Jindřich Dvorský (Curius), děkan fakulty svobodných umění, a Jan Kolínský, probošt kolleje Karlovy; dále pak, jak obvykle, osm farářů pražských.¹⁸⁾

Administrátor s druhými třemi mistry byli více méně přáteli protestantských novot. Nezachovala se žádná pamět, jak se král rozhodl v příčině stvrzení

¹⁷⁾ Landtagsverhandlungen, 463—464. Borový: Akta konsistoře I, 128.

¹⁸⁾ Český Časopis Historický XVII, 56—57. Borový: Akta konsistoře I, 127. Winter: Život I, 98.

biskupa a jiných žádostí a stížností, které mu sjezd přednesl. Nejspíše vyřízení bylo odloženo.

Téhož roku s povolením královým odbýval se dne 24. srpna (opět v kolleji Karlově) sjezd duchovenstva strany pod obojí. Usnesení sjezdu vydaná latinsky a česky v patnácti článcích.

1. Každý kněz má vyznávatí víru pravou o dvánácti článcích víry, má držeti o svátostech „a zvláště o večeři Páně i o jiných věcech víře náležitých... a to podle slova Božího a uložení i snešení prvotní svaté církve“. — Poukaz na víru prvotní církve by dle zdání měl znamenati návrat k staré víře. Leč na druhé straně vynecháno vymezení počtu svátostí.

2. Kněz má se učiti „v zákoně Páně, v doktorích svatých a ne ve smyšlenkách, básních světských, neb lid na zákon Páně zoust jeho ptáti se má“. Má šetřiti rozdílů mezi věcmi podstatnými a případnými. O případných nemá mluvit na kázání s haněním jinak smýšlejících, „dokudž by o to obecného concilium aneb snešení církve nebylo“.

3. K svému duchovnímu představenému má zachovati kněz poslušnost a poddanost, protože má sám jiné učiti dobrým skutkům a poddanosti. Kněz výtržný má býti od svého staršího trestán, případně pro zatvrzelost i vyobcován.

4. Kněz má světle a upřímně kázati vůli Boha. Otce, také má lid odvracet od hříchů smrtelných — v případě potřeby pro hříšný život věřící trestati a docela i vyobcovati. — Tu oživena reformační zásada z prvé doby husitství. Leč exekutivní moci v tom směru neměli kněží téměř žádné. Vždyť jejich existence byla závislá na moci bohatých laiků, kteří sami zlým příkladem předcházeli a tak obecný lid kazili.

5. Kněz má posluhovati svátostmi bez úmyslu svatokupeckého. Při křtu ať zachová „obyčej staro-

bylý v modlitbách, u vodě svěcené, v pomazání oleje a křížma posvátného, napomena pod tím rodičův i kmotrův potřebně“. Povinností jeho jest učiti, že v Nejsvětější svátosti jest netoliko pravé tělo a krev Krista Pána, ale že v téže svátosti jest přítomen Ježíš i jako pravý Bůh a člověk, prospívaje izde všem věřícím a hodně přijímajícím. Má učiti, že se má vzdávati této svátosti úcta klaněním. Aby kněz řádně svátostí tou posluhoval, má se napřed sám poučiti, kdy, komu a kterak má posloužiti. Má se při tom učiniti přítrž pověrám a různým jiným zlořádům. „Protož to ukládáme, aby se svědomým a prvé vyznalým (na zpovědi) posluhovalo a to třikráte dnův nedělních aneb při slavnostech, nejprvé po mši při lektuře, druhé po velikém kázání, třetí po veliké mši, a toho pořádku aby žádný leč z potřeby slušné nepřestupoval, též také cizím (ovšem kollátovníkům) aby neposluhoval a v jiného práci jako v žeň, podle přísloví, nevskakoval proti vůli a vědomí jich pastýře.“ Mají se pak napomenouti kněží římské, kteří „neřádně“ příslušníky strany pod obojí oddávají nebo jejich děti křtí. Taková věc „skrže starší jich opatřena býti má na vznešení naše pokojně. A sumou nepořádné, pověřivé a sny zmámené baby, nevážné kuchařky a děvky šenkýřské s dětmi nezpůsobnými a s cizími z obyčeje a z pouhé pověry neřádné a nečasné bez rodičův přistupující, takové všecky jako psy od svatého odehnati podle onoho písma: „Nechť jste svatého psům dávati.“

6. „Dále mše... podle ustanovení starobylé církve v své slavnosti aby vykonávána byla obyčejem starodávným, s introitem, kyrie eleison, gloria in excelsis, s collectami křesťanskými obyčejnými, canonem, s pozdvihováním atd. a to s užíváním při tom roucha, nádobí čistotného k tomu náležitého;

chování pak svátosti těla a krve Páně v cancellum neb jiných místech posvátných čistotné aby bývalo. Nádobí, roucho i místa posvátná čistotné ať se chovají.“

7. „Svátkové a posty podle způsobu míst, časův, osob a podle starobylého obyčeje aby oznamování a zachovávání, a — by možné bylo — i sepsání byli. Ceremonie pak neb pořádkové jiní křesťanstí, svaté přímluvy, modlitby za mrtvé za tak dlouhý čas již v církvi zachovávané, od nás také, jakž náleží, lehčeny ať nebývají.“

8. Kázání o nesnadných otázkách víry nechť se před lidem neděje. O těch věcech má se uvažovati s muži učenými a s kalíšnou hierarchií.

9. Kněz nemá dávatí svým životem žádného pohoršení, „aby nebyla pohaněna jeho služebnost“. Ať zanechá světských prací a obchodů, ať nechová doma čeledi podezřelé. „Vně pak obcování s ženkami, s lejky (laiky) nepořádnými, opilství a jiných pohoršení ovšem pod velikou pokutou od administratora a konsistoře uloženou s pilností aby se varoval, také zaneprázdnění divadel a kratochvílí světských ať se varuje, se sbory¹⁹⁾ nechodě, oděv poctivý a pleš, jakž na kněze sluší, aby nesl.“

10. „Jeden každý děkan s pilností toho šetř, jaké má pod děkanstvím svým kněží. A jestliby kterého zmatence neřádného, kuběnáře, vyběhlého mnicha pod zástěrou evangelium těla svobodu držícího a učícího nalezl, kterýž by od ouřadu našeho přijat nebyl, ale toliko se pod námi (nejsa z nás) kryl“, takový aby byl napraven a ztrestán. „Neb jestliby chtěl předce neústupným býti, z místa aby vystrčen byl; jestliby pak takový za obranu někoho

¹⁹⁾ Tu jest bezděčná chyba písařova. V latinském prepisu čteme „armatus incedens“. Proto místo „se shory“, má zde býti „se zbrojí“.

maje, bludův a pohoršení rozsívati přestati nechtěl, ouřadu konsistoře předkem a dále skrze týž ouřad pánům defensorům a obhájcům strany naší jsa oznámen, spolu i s svými pomocníky aby trestán byl.“

11. Nikdo bez vědomí administrátorova anebo děkanova nemá svého místa měniti a na faru se předem zamlouvati. Děkan na fary, náležející pod jeho děkanství, má dosazovati kněze hodné. Chce-li poslati kněze do cizího děkanství anebo naopak přijmouti kněze z děkanství cizího, ať to předem ohlásí administrátorovi. Rovněž tak při dosazení kněze mladého.

12. „Žádný na faru aby se nevkupeval, žádný na mnohá léta aneb do smrti osoby své osadným (kollátorníkům) bez vědomosti administratora aby nezavazoval, a žádný v nic neobyčejného svou smlouvou s osadnými budoucích farářův a svých potomkův aby neuvozoval.“

13. „Žádný správce duchovní neřádův zjevných, totiž: rouhání, křikův, tancův, opilství, her, kubénářství, cizoložstva a jiných rozpustilostí v své osadě, aby nedopouštěl, anobrž aby neustavním²⁰⁾ v těch a takových zlostech a zjevně hřešícím, žádného se v tom neboje, jako trouba ať hlasu povejší.“

14. „Rozdílům a schůzkám lidí pobloudilých v obci neb v osadě kdež by bývaly, rozšafně to před se bera s radou a pomáháním ouřadu té obce ať se zmáhati nedá.“

15. „Kollatorové nebo páni podací měnice nebo odjímajíce nepořádně díl požitkův kněžských k faře kteréž koli, anebo kněží, kteří by s nimi smlouvy za peníze činili aneb jakýmkoli způsobem požitky zádušní škodlivě měnili proti pořádku dobrému starobylému a bez vůle starších svých neb ouřadu,

²⁰⁾ V latině „pertinaces“, tedy „zatvrzelým“.

ti obojí trestáním duchovním přísným aby pokutováni a trestáni byli.“²¹⁾

V článcích těchto tedy jsou šíře rozvedené protesty, jaké již většinou na dřívějších sjezdech se ozývaly proti panujícím zlořádům. Prostředky proti korupci jsou vytčeny jasněji. Zajímavé, jak statečně se zde horlí proti stále vzrůstajícímu svatokupectví a i proti korupci v kruzích laických.

Historicky památným však zůstane, že mnoho účastníků snažilo se stav kněžský povznésti upřímně. V dodatku k artikulům čteme tato tklivá, bolestná, ale přece povzbuzující slova: „Ačkoli věku tohoto, ještě někdy²²⁾ snad jindy toho nebývalo, osoby, ouřad, posluhování kněžské od mnohých lidí v potupě jest a jako na zemi potlačené leží, tak že netoliko služebníci Boží a kněží v posměch se dávají, desátkové se jim svévolně zadržují, požitkové jim náležití a statky neb skrze obmysl jinam se obracejí nebo násilím a mocí jim odjímaní a pobrazení bývají, osoby z míst se vytiskují, nemocných neb i mrtvých kšaftové svého průchodu nemívají a lehčí se, ale nad to výše, nad čímž větší jest lítost, posluhování jejich aneb raději dobrodiní Božská, totiž slovo Boží a svátosti také od nejhoupějších lidí někdy v posměch a rouhání přicházejí: ty a takové v lidu nezpůsoby velmi snadně k nápravě přivésti moci budeme, když svrchu položené věci, totiž pořádek dobrý a obcování správcům duchovním náležité sobě držeti a mezi sebou míti budeme.“

Dodatek podává informaci, jak si v praxi počínati. Jestliže by někdo knězi rádnému jakkoli zle ubližoval fysicky nebo na jeho cti, nechť se to

²¹⁾ Landtagsverhandlungen, 465—468. Borový: Akta I, 130—134.

²²⁾ Má zde býti „nikdy“; v textu latinském čteme „nunquam“.

oznámi nejprve konsistoři a dále bez prodlévání defensorům, aby zakročili. Jestliže by se brzy neučinilo spravedlivosti za dost, mají býti provinilci potrestáni zastavením bohoslužeb, vyobcováním z církve, odvoláním kněze z fary „a jiného nikda nepodáním“. Dále „jestliby kdo lehkomyšlný neb rouhač ouřad a posluhování kněžské, totiž slovo Boží a svátosti opomínati anebo lehčiti slyšán a usvědčen byl, proti takovému mimo pokuty již svrchu dotčené moc světská ku pomoci má přidána býti“. Aby byla zachována vážnost úřadu kněžského, ať se k němu připouštějí jen osoby hodné. Dále včasné budiž hájena nauka a služba Boží.²³⁾

Srovnáme-li kněžské snešení s články, které byly dříve ustanoveny za assistance a velikého vlivu laiků, seznáme ihned, že kněží sami o reformu usilovali upřímněji než laikové. Lepší živly mezi kališným kněžstvem snažily se setrásti despotické járo moci světské, která na předním místě zavinila korrupci v řadách kněžských a postup protestantského sektářství. Leč volání sjezdu kněžského r. 1539 činilo dojem písně labutí. Velmožové své nadprávi nad theology utvrzovali se vší smělostí dále, a Ferdinandaova moc na obranu theologů nestačila.

²³⁾ Landtagsverhandlungen, 468—469. Borový: Akta I, 134—135.

OBSAH:

	Str.
I. Zmohutnění lutherstva v Německé říši. Posila protestantských Čechův	5
II. Rozmach protestantismu v severních Čechách	13
III. Protestantství na Kutnohorsku	25
IV. Protestantství na Kolínsku a v jiných místech	34
V. Stav Jednoty českobratrské	40
VI. Habrovanští a Novokřtenci	56
VII. Schwenkfeldští, Adamité, Mikulášenci	67
VIII. Bujení náboženské anarchie	78
IX. Charakter a pravomoc kališné konsistoře	86
X. Pokus Ferdinandův o srovnání katolíků se stranou pod obojí	103
XI. Sjezd starů pod obojí a kališného kněžstva	124

Cyrillo - Methodějské knihkupectví Gustava Francla v Praze

doporučuje:

Berutti Celestin, Duch sv. Alfonsa Marie z Liguori. Dle třetího vláského vydání přeložil P. B. Matějů. 1 K 80 h.

Čermák Dominik K., Premonstrátí v Čechách a na Moravě. Stručně vypsání osudů jednotlivých buď ještě stávajících neb již vyhlazených klášterů toho řádu dle roku jich založení. Co dárek k páté padesátileté památce přenesení sv. Norberta podává — 5 K.

Epistola encyklika. S. S. Domini Leonis P. P. XIII. „Grande munus“. Editio slavica polyglotta. Skvostné vydání na velínovém papíře. 2 K.

Janovský Frant., Pius hrabě d'Avernas, věrný následovník sv. Aloisa. (1875—1901.) Z obšírného spisu Bernarda Arense, T. J., se svolením autora mládeži podává —. Snížená cena 20 h.

Jouve Etienne, Svatý Antonín Toulonský a Chléb chudých. Vypravuje očitý svědek. Autorisovaný překlad Frant. Žáka. 1 K 20 h.

Konečný, Frà Filip, Sv. Kateřina Sienská, panna ze Třetího řádu sv. Dominika. Životopisný obraz. 2 K 40 h.

Lobkovic, Princ Z. V., Římští papežové. Statistická data. S portretem papeže Pia X. a třemi statistickými přílohami. Dle různých pramenů sestavil —. 1 K 80 h.

Novák Tomáš, Úvahy o sv. Janu Nepomckém. 48 h.

Pazderka Josef, Život sv. Hedviky, patronky Slezské. Snížená cena 20 h.

Podlaha, Dr. Ant., Sv. Václava hrob a ostatky. S mnohými obrazy. 1 K 20 h.

— **Život Pána Ježíše.** Obrazy Filipa Schumachera. Nádherně ilustrované a skv. vázané dílo. 32 K.

Řehák, Dr. Karel Lev, Biskupské druhotiny Lva XIII. léta Páně 1893. 30 h.

Štulc Václav, Sv. Martin, biskup Tourský a vyznavač Páně. Stručný nástin životopisný s přípoje nou pobožností. S obrázkem. 20 h.

Život a působení sv. Vavřince z Brindisi, kněze řádu kapucínského. K slavnosti jeho svatořečení dne 8. prosince 1881. Dle německého spisu upraveno s použitím psané domácí historie řádu kapucínského v Praze. 30 h.

Čermák Josef, Důkaz i obrana náboženství katolického. Zvláště pro vyšší třídy škol středních i pro vzdělávací ústavy učitelské sepsal —. Schváleno pro školy od nejdůst. bisk. konsist. v Hradci Králové ze dne 13. srpna 1874 č. 4722 a rovněž vynesemím vys. c. k. ministerstva vyučování ze dne 16. prosince 1880 čís. 30.730. Druhé nezměněné vydání. 2 K.

Freund Jiří, C. SS. R., Moderní hesla protináboženská. Zčeštil prelát Dr. Jan Nep. Sedlák. Druhé opravené vydání. 80 h.

— **Volnost, rovnost, bratrství.** Přeložil Jos. Fr. Rejzek. 32 h.

Blahosl. Edmunda **Kampiana**, mučedníka z Tovaryšstva Ježíšova, **Desátero důvodů** o pravosti víry katolické proti sektám novověkým. Druhé vydání. S příloženou chvalořečí téhož blahoslavence na sv. Václava. Vydal P. Ant. Rejzek, T. J. 60 h.

Konrád Karel, Fanny Pittarová čili šťastný návrat do Církve katolické. Vzdělal —. 32 h.

Lenz, Dr. Antonín, Apologie sněmu Kostnického v příčině odsouzení 45 vět Jana Viklifa. Na základě spisů Jana Viklifa napsal —. 1 K 20 h.

— **Mariologie** čili Učení církve katolické a v církvi chované o Matce Boží. 1 K 80 h.

Moravia, Georgius de, Katolíci! Čechové! Na stráž proti nepřítelům náboženství a nábožensko-mravní výchovy. Essay objektivní a populární. S otištěným pastýřským listem Jeho Em. ndp. kardinála Lva Skrbenského z Hříště, knížete-arcibiskupa pražského. 20 h.

Pecci, Joachim kardinál, Církev a vzdělanost. Dva poslední pastýřské listy biskupa perugijského Joachima kardinála Pecciho, nyní slavně panujícího papeže Lva XIII. Přeložil Vojt. Kameš. 50 h.

Rohling, Dr. Aug., Deus in vobis operatur velle. Philipp 2. 13. Ad Aurelium Apostatam ejusque socios epistola. 40 h.